

Uhkakuvien kautta yhteiseen hyvään?

Huumeongelman rakentuminen ja vastuun lankeaminen
huumeiden vastaisten kansalaisjärjestöjen
valistusteksteissä

Pro gradu -tutkielma

Helsingin yliopisto

Sosiologian laitos

Marraskuu 2003

Aino Majava

Sisällys

JOHDANTO	3
1 HUUMEET SOSIAALISENA ONGELMANA.....	6
1.1 Mitä huumeilla tarkoitetaan?	6
1.2 Huumeongelman sosiaalinen rakentuminen	10
1.3 Suomalaisen huume politiikan nykysuuntaukset	14
1.4 Huumausainetilanne Suomessa.....	16
2 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ JA HUUMEVALISTUS	20
2.1 Ehkäisevän päihdetyön tavoitteet.....	20
2.2 Huumevalistuksen ongelmakenttä	22
3 HUUMEHAITTOJEN EHKÄISY NYKY-YHTEISKUNNASSA	26
3.1 Uusi julkishallintoajattelu ja yhteisön hyvinvoinnin ihanne	26
3.2 Kansalaisjärjestöt ja asiantuntijuuden ongelma	30
4 TUTKIMUSASETELMA.....	33
4.1 Tutkimuskysymykset	33
4.2 Aineisto.....	34
4.3 Aineiston käsittely ja analyysitapa.....	37
5 JÄRJESTÖT YHTEISKUNNALLISINA KESKUSTELIJOINA.....	41
5.1 Kolme huumeiden vastaista kansalaisjärjestöä	41
5.2 Järjestöjen keskeiset teemat ja tavoitteenasettelut	45
5.3 Valistusteksteissä rakentuvat huumeuhkat.....	50
6 HUUMEVALISTUKSEN YLEISÖKUVA.....	60
6.1 Vastuulliset nuoret	60
6.2 Huolestuneet vanhemmat.....	63
6.3 Huumeiden käytön kuva	66

7 JÄRJESTÖJEN ARGUMENTAATIOTAVAT	69
7.1 Rationalisoiva argumentaatio.....	70
7.2 Moralisoiva argumentaatio	73
7.3 Oikeudenmukaisuuteen vetoava argumentaatio.....	75
8 KENELLE VASTUU LANKEAA?	77
8.1 Järjestöt vai valtio?	77
8.2 Markkinat ja kuluttaja	80
8.3 Tiedotusvälineiden hankala rooli	81
8.4 Yhteisön huumeongelma	82
9 KOKOAVIA HUOMIOITA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	86
9.1 Valistajien profiilit	86
9.2 Järjestöt julkishallinnon moraalisenä resurssina	90
9.3 Onko huumeiden vastaisella valistuksella tulevaisuutta?	93
LÄHTEET.....	97

Johdanto

Huumekokeilut, huumeiden käyttö ja niistä aiheutuvat haitat ovat tasaisesti kasvaneet Suomessa viime vuosikymmenen aikana. Suomalaisten nuorten asenteet huumeita kohtaan ovat muuttuneet sallivammiksi, ja yleistynyt huumeiden käyttö, niin kutsuttu toinen huumeaalto (Hakkarainen 1992), koskee nimenomaan nuorimpia ikäluokkia. (Ahlström ym. 2001; Hakkarainen & Metso 2003).

Tultaessa 2000-luvulle yhteiskunnallinen huume keskustelu on vilkastunut ja moniarvoistunut. Keskeisiä keskustelun teemoja ovat olleet huumeiden käytön levinneisyys ja monimuotoisuus. Huumeiden kokeilu- ja ongelmakäytön käsitteiden rinnalle on noussut viihdekäytön käsite (esim. Salasuo & Rantala 2002). Keväällä 2003 suomalaiset äänestäjät nimesivät kansalaisgallupissa huumeongelmaan vaikuttamisen toiseksi tärkeimmäksi eduskuntavaalien teemaksi terveydenhuollon jälkeen (HS 3.2.2003).

Suomalaisen huume keskustelun nykytilaa luonnehtii lähestymistapojen ja näkökulmien vaihtelevuus ja fragmentaatio. Huume kentän keskeisillä toimijoilla – viranomaisilla, asiantuntijoilla, hoitotyön ammattilaisilla – on keskenään ristiriitaisia näkemyksiä huume kysymyksen luonteesta ja siihen liittyvistä toimintamalleista. Myös huume politiikka on kehittymässä samanaikaisesti toisaalta rajoittavaan, toisaalta haittoja ehkäisevään suuntaan. Tilanne on Tuukka Tammen (2002, 263) luonnehdinnan mukaan ”kiikkerä”: kamppailu huume kysymyksen parhaasta määrittelytavasta on jatkuvasti käynnissä.

Yksilön vapautta ja oikeuksia korostava uusi julkishallinnon suuntaus on haastanut perinteisen hyvinvointivaltion kehyksen sosiaalisten ongelmien määrittelyssä. Keskeiseksi terveydenhuollon strategiaksi on muodostunut pyrkimys tuottaa vastuullista kansalaisuutta jakamalla tietoa, jonka perusteella yksilö voi tehdä omaa ja ympäristönsä hyvinvointia edistäviä valintoja (esim. Petersen & Lupton 1996). Osana tätä kehityskulkua ehkäisevän päihdetyön vastuuta pyritään hajauttamaan valtiolta paikallistasolle sekä markkinoille ja kolmannelle sektorille (esim. Dean 1999; Rose 1999). Erilaisille valistustyötä tekeville kansalaisjärjestölle on huume politiittisissa strategioissa annettu vastuullinen asema yhteiskunnallisina keskus-

telijoina ja kasvattajina (Sulkunen ym. 2003). Tilanteessa, jossa huumeiden käyttö ilmiönä yleistyy jatkuvasti (esim. Hakkarainen & Metso 2003), nämä järjestöt ja yhdistykset ovat merkittävässä asemassa tavoiteltavien toimintamallien valinnassa (vrt. Siisiäinen 2002, 108–110). Järjestöjen valistustoiminnalla on tärkeä rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa, jossa määritellään suomalaista huumeekysymystä ja etsitään sen ratkaisumalleja.

Huumevalistusta pidetään ehkäisevän huumetyön keskeisenä muotona. Sen problematiikka on jokseenkin kestävä julkisen keskustelun aihe. Aihetta on vastikään käsitelty kiinnostavasti Markku Soikkeli teoksessaan *Miten puhua huumeista* (2002). Matti Piispa ja Tuukka Tammi (2002) ovat tuoneet esiin ajatuksen huumevalistuksen ”piilopoliittisesta” luonteesta: heidän mukaansa valistus luo sekä kulttuurisia edellytyksiä että heijastuspintaa erilaisille huumeepoliittisille ratkaisuille. Lisäksi tutkijapiireissä on esitetty lukuisia poleemisiakin puheenvuoroja, joiden mukaan huumevalistus ei toimi. Sitä on syytetty tehottomuudesta, koska suomalaiset käyttävät huumeita enenevässä määrin (esim. Hippi 2001). Huumevalistusta on lisäksi kritisoitu siitä, että se ei ole pystynyt säilyttämään uskottavuuttaan nopeasti muuttuvassa ja moniäänisessä yhteiskunnassa (esim. Salasuo 2000).

Yhteiskunnallisesti merkittävästä asemastaan huolimatta huumevalistuksen sisältöä on tutkittu Suomessa vähän. Tiedossani ei ole yhtään tuoretta, suomalaista empiiriseen analyysin perustuvaa tutkimusta huumevalistuksen sisällöstä. Myös päihdekenttään sijoittuva järjestötutkimus on ollut Suomessa vähäistä (Varamäki 2003). Tilanne on minusta yllättävä, ja päätin pyrkiä osaltani paikkaamaan tätä aukkoa tutkimuskeskustelussa.

Tutkimuksen aihe on huumeiden käytön rakentuminen sosiaalisesti ongelmaksi ja siihen liittyvän vastuun jakautuminen kolmen huumeiden vastaiseksi tunnustautuvan kansalaisjärjestön tuottamissa teksteissä. Tutkimuksen aineisto muodostuu Elämä On Parasta Huumetta ry:n, Irti Huumeista ry:n sekä Youth Against Drugs ry:n vuosien 2001 ja 2002 aikana julkaisemista valistusteksteistä. Järjestöjen huumevalistustekstien analyysissä tarkastelen huumevalistusta sosiaalisena ja poliittisena toimintana sekä huumeiden vastaisten kansalaisjärjestöjen asemaa suomalaisella huumeekentällä.

Tarkastellessani huumeiden vastaisten järjestöjen roolia edellä kuvatussa näkökulmasta osallistun tutkijana huumevalistuksen toimivuutta ja yhteiskunnallista asemaa sekä laajemmin suomalaista huumeekysymystä koskevaan määrittelyprosessiin. Tutkimuksellani on eittämättä poliittinen luonne. Pyrin kuitenkin tarkastelemaan huumeongelman rakentumista ja valistuksen problematiikkaa ilman voimakasta ennakkokäsitystä siitä, millaisia huumeepoliittisten toimintamallien tai huumevalistuksen pitäisi olla. Ongelmakenttä on vaikea ja moniulotteinen: vaikuttaa siltä, että monenlaiset ainekset ovat tarpeen.

Tutkimuksen ensimmäisessä luvussa käsittelen huumeiden rakentumista sosiaalisiksi ongelmaksi yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa. Esittelen lyhyesti huumeusainetilannetta Suomessa sekä suomalaista huumeepoliittikkaa. Toisessa luvussa teen katsauksen huumevalistukseen ehkäisevän päihdetyön keskeisenä osa-alueena. Kolmannessa luvussa tarkastelen huumeongelmien ehkäisyn problematiikkaa nykykontekstissa, jota luonnehtii toisaalta yhtenäisen arvoperustan rapautuminen ja toisaalta lisääntynyt kysyntä yhteisölliselle toiminnalle. Pohdin myös kansalaisjärjestöjen merkitystään kasvattanutta yhteiskunnallista roolia sekä valistusjärjestöjen toimintaa huumeekysymyksen asiantuntijoina. Neljännessä luvussa esittelen tutkimusasetelmani: tarkentuneet tutkimuskysymykseni, tutkimusaineistoni muodostavat valistustekstit sekä analyysitavan, jolla lähestyn aineistoani.

Tutkimukseni analyysiosuus koostuu neljästä luvusta, joissa tarkastelen huumeekysymyksen rakentumista valistusteksteissä erilaisista, osin toisiinsa nivoutuvista näkökulmista. Tavoitteena on, että analyysin edetessä ymmärrys huumeiden vastaisten valistusjärjestöjen yhteiskunnallisesta asemoitumisesta ja sen seurauksista lisääntyy vähitellen. Tutkimuksen viidennessä luvussa tarkastelen huumeiden vastaisia järjestöjä yhteiskunnallisina keskustelijoina. Huomio kiinnittyy järjestöjen toiminta-alueisiin ja niiden tapaan määritellä huumeekysymys huumeongelmaksi ja osaksi yleisönsä oletetusti hyväksymää moraalista järjestystä. Kuudennessa luvussa tarkastelen nuorille ja vanhemmille rakentuvaa asemaa huumevalistuksen yleisönä sekä yleisölle valistusteksteissä muodostuvaa kuvaa huumeiden käytöstä. Tarkastelen myös sitä, millaisia yleisöjä järjestöt eivät pyri puhuttelemaan. Seitsemännessä luvussa esittelen järjestöjen keskeisiä argumentaatiotapoja, joiden

avulla ne perustelevat huumeiden vastaista toimintaansa, sekä niihin liittyviä ongelmia. Kahdeksannessa luvussa nostan esiin kysymyksen, millaisia yhteiskunnallisia tahoja ja toimijoita järjestöt asettavat vastuuseen konstruoimastaan huumeongelmasta. Viimeisessä luvussa erittelen tarkastelemieni järjestöjen valistajan profiileja sekä esitän tutkimuksen johtopäätökset.

1 Huumeet sosiaalisena ongelmana

1.1 Mitä huumeilla tarkoitetaan?

Huumausaineisiin liittyvät käsitteenmäärittelyt ovat monitahoisia ja hankaliakin. ”Huumausaine”, ”huume” ja ”päihde” voivat eri yhteyksissä saada hyvin erilaisia merkityksiä. Hämmennystä voi osaltaan synnyttää myös se, että huumeista käytävä keskustelu on luonteeltaan pitkälti poliittista. On tyypillistä, että eri osapuolet käyttävät käsitteitä tavalla, joka on tarkoituksenmukainen heidän omien näkemysten oikeuttamiseksi (Soikkeli 2002, 13). Huumekysymystä tarkasteltaessa on hyödyllistä erottaa Pekka Sulkusta (2001, 168) mukailleen kolme kysymystä: mitä huumeet tekevät ihmiselle, mitä ihminen tekee huumeilla ja mitä ihmiset tekevät huumeiden suhteen? Tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan viimeksi mainittua ulottuvuutta.

Nils Christie ja Kjetil Bruun (1986) ovat todenneet, että huumeita ei ole olemassa loogisena kategoriana. Huumeiksi määritellään aineet, joiden kauppaa ja kulutusta halutaan kontrolloida yhteiskunnallisesti. Päihteiden farmakologisilla vaikutuksilla on siten niiden kulttuurisesti ja historiallisesti liitettyihin ominaisuuksiin nähden toissijainen asema. Huumausaineiden luokittelu onkin aina jossakin mielessä keinotekoisia perustuen pääasiallisesti yhteiskunnan pyrkimykselle rajoittaa huumeiden käyttöä ja hoitaa siihen liittyviä ongelmia.

Juha Partasen (2002, 20–21) mukaan yhteiskunnissa voidaan hahmottaa kolme perusstrategiaa tätä tarkoitusta varten. *Rituaalisilla rajoituksilla* pyritään rajaamaan yksittäisiä henkilöitä, ryhmiä tai tilaisuuksia, joissa huumausaineiden käyttö on sallittua. Toinen strategia on erojen tekeminen *sallittujen ja kiellettyjen aineiden* välillä. Kolmas, nykyaikainen lääketieteen ja terveydenhoidon kehitykseen perustuva strategia on erottaa toisistaan huumeiden *lääkinnällinen ja ei-*

lääkinnällinen käyttö. Seuraavassa keskitytään tarkastelemaan kahta viimeksi mainittua tapaa rajoittaa huumausaineiden käyttöä.

Nykyisessä kansainvälisessä huume politiikassa laittomilla huumeilla tarkoitetaan mitä tahansa luonnollista alkuperää olevaa tai synteettisesti valmistettua huumetta, joka on mainittu YK:n narkoottisia huumausaineita koskevan yleissopimuksen aineluetteloissa. Näitä luetteloita täydennetään jatkuvasti. Täydennykset, samoin kuin alun perinkin luetteloihin sisällytetyt aineita koskevat päätökset ovat perustuneet kompromisseihin eri valtioiden ristiriitaisista päätöksistä. *Laiton huume* voidaan kansainvälisen käytännön mukaan määritellä psykoaktiiviseksi aineeksi, jonka tuotanto, jakelu ja käyttö on tietyissä olosuhteissa kielletty kansainvälisessä lainsäädännössä. Kun uusia huumausaineita kehitellään, niistä ei automaattisesti tule laittomia. Suomessa aineesta tulee oikeudellisesti huumausaine sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä. Huumausaine voidaan siis ymmärtää oikeudelliseksi termiksi. (Sarvanti 1997, 24; Soikkeli 2002, 15.)

Laillisilla huumeilla tarkoitetaan farmakologisesti huumeiksi luokiteltavia aineita, jotka eivät kuitenkaan ole laittomia. Esimerkkejä tällaisista aineista ovat muun muassa paljon myydyt rauhoittavat lääkkeet Valium ja Diapam. Laillisten huumeiden määritelmää on mahdollista laajentaa myös arkisiin päihdeaineisiin. Tapani Sarvannin (1997, 25–26; 37) mukaan alkoholi, nikotiini ja kofeiini ovat huumeita, joiden käyttö nautintoaineena ei ole kielletty, vaikka ne ominaisuuksiltaan kuuluisivat kontrolloitaviin huumeisiin. Haluttaessa korostaa olemassa olevan laillisuusjaon keinotekoisuutta niistä puhutaankin usein laillisina huumeina (Soikkeli 2002, 16).

Arkiset päihdeaineet, kuten alkoholi, nikotiini ja kofeiini, ovat ajan saatossa nivoutuneet osaksi kulttuuriamme siten, ettei niitä pidetä tajuntaan vaikuttavina päihteinä. Sallittujen päihdeaineiden käyttö hyväksytään ja sen aiheuttamia haittoja siedetään. Esimerkiksi alkoholi on kulttuurisesti hyväksytty ja liittyy kiinteästi yhteisöllisyyttä vahvistaviin ruuan ja juoman yhdessä nauttimisen rituaaleihin. Lisäksi sallittujen päihteiden ympärille kehittynyt teollisuus on voimakkaan panostuksensa ansiosta onnistunut välttelemään kontrollitoimenpiteitä. Klassikkoteoksessaan Hyvä vihollinen Christie ja Bruun (1986, 43–60) toteavatkin, että kah-

vi, alkoholi ja tupakka ovat terveyshaitoistaan huolimatta edellä mainituista syistä liian voimakkaita vihollisia. “Sotaa” on helpompi käydä laittomia huumeita vastaan.

Huumausaineiksi luokitellut laittomat päihteet eivät muodosta itsessään yhtenäistä ryhmää, vaan eroavat niin koostumuksen, addiktiopotentialin, haitallisuuden, riskien, vaikutusmekanismien kuin koettujen vaikutusten suhteen (Soikkeli 2002, 15). Tästä huolimatta huumeiden fysiologisilla vaikutuksilla eli sillä, mitä huumeet tekevät ihmiselle, on perusteltu jakoa laillisiin ja laittomiin päihteisiin. Päihteet voidaan päävaikutustensa mukaan jakaa *rauhottaviin tai puuduttaviin päihteisiin* (kuten oopiumi, unilääkkeet, alkoholi), *piristeisiin* (amfetamiini, kahvi) ja *tietoisuutta laajentaviin päihteisiin* eli hallusinogeeneihin (LSD, kannabis). Tällöin huomataan, että kategorialla huume viitataan päihteisiin, joilla on keskenään täysin vastakkaisia vaikutuksia ja lisäksi samanlaisia vaikutuksia kuin huumausaineiksi luokittelemattomilla päihteillä. (Christie ja Bruun 1986, 65.)

Toinen yleinen tapa perustella joidenkin päihteiden laittomuutta on tehdä jako *koviin ja mietoisiin huumeisiin*. Tällöin oikeudellisesti koviksi huumeiksi mielletään muun muassa oopiumi, morfiini ja heroini ja mietoiksi kahvi, tupakka ja alkoholi. On kuitenkin kyseenalaista, ovatko tässä jaossa mietoiksi määritellyt lailliset päihteet vähiten riippuvuutta ja terveysriskejä aiheuttavia vai kuuluvatko ne molemmissa suhteissa pikemminkin keskivaiheille (alkoholi) tai jopa kovimpaan päähän (tupakka). (Christie ja Bruun 1986, 65; Soikkeli 2002, 17.)

Keskeinen huumeisiin liitettävä piirre on niiden kyky aiheuttaa riippuvuutta. *Päihderiippuvuus* on mahdollista erotella fyysiseen, elimistön riippuvuuteen ja psyykkiseen, mielen riippuvuuteen. Myös eri huumausaineita on mahdollista erottaa sen mukaan, aiheuttavatko ne pääasiassa fyysistä vai psyykkistä riippuvuutta. Christie ja Bruun (1986, 67–69) käsittelevät kahta erilaista riippuvuuden käsitettä, addiktiota ja habituaatiota, joista edellinen on ymmärrettävissä pakonomaiseksi tarpeeksi jatkaa aineen käyttämistä ja jälkimmäinen ei-pakonomaiseksi haluksi jatkaa aineen käyttämistä sen miellyttäväksi koettujen vaikutusten tähden. He tulevat kuitenkin siihen tulokseen, että koska päihderiippuvuuden luonne on voimakkaasti sidoksissa käytettyyn päihdeaineeseen, ei totalisoivan riippuvuuden

määritelmän käyttö ole tarkoituksenmukaista. Yleisestä luonteestaan huolimatta riippuvuuden käsite liitetään usein huumeiden käytön kiellon perusteisiin. Tällöinkään jako laittomiin ja laillisiin päihteisiin ei itsestään selvästi noudata sitä logiikkaa, että juuri eniten riippuvuutta aiheuttavat eli tässä mielessä vaarallisimmat aineet olisi kriminalisoitu (Onnela 2000, 4). Esimerkiksi Tapani Sarvanti (1997, 287) esittelee vuonna 1990 USA:ssa tehtyä tutkimusta, jonka mukaan nikotiinin ja alkoholin aiheuttama riippuvuus on jopa heroiinia suurempaa.

Usein väitetään, että pyrkimys *päihtyä* tai laajentaa tajuntaansa on erottamaton osa ihmisluonnetta. Ihmiset pyrkivät tähän tavoitteeseen monin keinoin, esimerkiksi meditaation tai esteettisten elämysten avulla. Erilaisia kasvipohjaisia aineita, kuten huumaavia sieniä, oopiumia ja kannabista, on käytetty tajunnan muokkaamiseen eri kulttuureissa vuosituhansien ajan. (Onnela 2001, 21–24; Salakari 2001, 108–109.)

Tajuntaan vaikuttavien aineiden laillisuus on vaihdellut historiallisesti ja kulttuurisesti. Nykyään kiistatta kovina huumeina pidettyjä amfetamiinia ja heroiinia oli mahdollista ostaa Suomessa apteekista flunssalääkkeenä vielä 1960-luvulla. Monia tajuntaan vaikuttavia aineita on edelleen luvallista käyttää lääkinnälliseen tarkoitukseen. Erilaisten lääketehaiden synteettisesti valmistamien kipu- tai rauhoittavien lääkkeiden käyttö on täysin arkipäivästä. Usein myös alkoholin, kofeiinin ja nikotiinin käyttö on ymmärrettävissä *itselääkintänä*. (Onnela 2001, 31–35.) Miltei kaikki tunnetut huumeet ovat tehokkaita lääkkeitä, jota lievittävät kipua, poistavat väsymystä ja hoitavat psyykkisiä ongelmia. Niiden käyttö voidaan nähdä itselääkintänä, jonka avulla lievennetään omaa pahaa oloa (Partanen 2002, 21).

Tajuntaan vaikuttavien aineiden lääkinnällisen käytön ja päihtymiseen pyrkivän “väärinkäytön” välille ei siis ole helppoa tehdä eroa. Erottelua tosin yksinkertaistaa se, että tietyt aineet ovat laittomia: jos aine on laitton, sen käyttö on automaattisesti väärinkäyttöä. Useita tajuntaan vaikuttavia aineita on sallittua käyttää ainoastaan lääkärin määräyksestä muun käytön ollessa väärinkäyttöä. (Christie ja Bruun 1986, 69–70.) Lääkeaineiden ja teknisten liuottimien käyttöä huumaantumistarkoituksessa ei hyväksytä yleisesti, mutta yhteiskunta sääntelee niiden käyttöä huomattavasti lievemmin kuin laittomien huumeiden käyttöä (Sarvanti 1997, 25).

Kansainvälisen huume politiikan keskeisenä tavoitteena on 1900-luvun alusta lähtien ollut huumeiden käytön rajaaminen pelkästään virallisesti hyväksytyyn lääkinälliseen käyttöön ja sitä palvelemaan tutkimukseen (Partanen 2002, 21). Suojellakseen omia intressejään lääketeollisuus pyrkii vaikuttamaan aineiden laillisuuden määrittelyyn sekä siihen, mitä lääkkeitä lääkärit määräävät. 1960-luvulla lääketeollisuus hävisi laillisuuskiistan tuolloin laihdutuslääkkeenä suosittu amfetamiinin kohdalla, mutta edelleen markkinoilla on runsaasti tajuntaan vaikuttavia aineita, joiden käytön laajuutta ei voida pitää lääketieteellisesti perusteltuna. (Christie ja Bruun 1986, 55–56.)

Tajuntaan vaikuttavien aineiden käytön siirtyminen pitkälti lääkäreiden valvontaan on Tapio Onnelan mukaan osa yhteiskunnan medikalisoitumista eli sitä, että terveydenhuollon instituutioille on annettu valta määrittellä, mikä on normaalia ja mikä sairasta. Tämä kehityskulun myötä on yleistynyt ajatus päihderiippuvuudesta sairautena. Aikana, jolloin ”koviakin” huumeita oli vapaasti saatavilla, pakonomaista huumeiden käyttöä pidettiin nimenomaan sairautena. (Onnela 2001, 35–36.) Nykyään terveysviranomaisten valvonnan ulkopuolista huumausaineiksi luokiteltujen päihteiden käyttöä ja itselääkintää niiden avulla pidetään ennen kaikkea lainvastaisena ja rikollisoikeudellisista sanktioista on tullut keskeinen menetelmä huumeiden käytön kontrolloimisessa (Partanen 2002, 21).

Edellisen perusteella voidaan todeta, että huumeet voi saada keskustelussa vaihtelevia, eri tavoin arvottuneita merkityksiä. Tutkimuksen jatkossa termillä ”huume” viitataan kuitenkin laittomiin huumausaineisiin, ellei toisin mainita.

1.2 Huumeongelman sosiaalinen rakentuminen

Tutkimukseni teoreettinen tulkintakehys edustaa *sosiaalista konstruktionismia*, jonka perusoletuksena on sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kielenkäytön ja muun toiminnan kautta. Konstruktionistisen lähtökohdan mukaan vain sellaiset merkityksenannot, jotka tuotetaan jatkuvasti uudelleen yhteiskunnallisissa käytännöissä, voivat säilyä. Yhteiskunnallinen todellisuus muuttuu, kun käytännöt alkavat vahvistaa tiettyjä konstruktioita eri tavoin tai lakkaavat vahvistamasta niitä kokonaan. Konstruktionistisessa kehyksessä todellisuuden tutkiminen tarkoittaa

todellisuutta koskevien määrittelyprosessien tutkimusta. (Esim. Berger & Luckmann 1998, Heiskala 2000.)

Tutkimusotteeni linkittyy amerikkalaiseen social problems -koulukuntaan, jossa sosiaalisten ongelmien syntymistä tarkastellaan kollektiivisina määrittelyprosesseina. Tutkimustradition perusajatus on, että yhteiskunnassa ilmenevää poikkeavuutta ei mielletä automaattisesti ongelmalliseksi, eikä kaikista haittoja aiheuttavista ilmiöistä siten koskaan tule *sosiaalisia ongelmia*. Niiden nouseminen julkiseen tietoisuuteen edellyttää, että ilmiötä tuodaan esiin riittävän voimallisesti ja että ne saavat tässä tukea yhteiskunnan keskeisiltä toimijoilta, kuten politiikan ja tiedotusvälineiden edustajilta. (Blumer 1971.)

Sosiaalisten ongelmien määrittelyprosessiin osallistuu lukuisia eri toimijoita, joilla on toisistaan poikkeavia intressejä. Yhteiskunnan tapa käsitellä ongelmaa muodostuu näiden toimijoiden ja näkökulmien keskustelun ja kilpailun tuloksena. Herbert Blumer erottaa sosiaalisen ongelman määrittelyprosessista ongelman ilmenemisen, sen yhteiskunnallisen hyväksynnän eli legitimaation, toimenpiteisiin ryhtymisen, virallisen toimintasuunnitelman laatimisen ja suunnitelman täytäntöön panon vaiheet. Ongelman ratkaisemiseksi syntyvä toimintasuunnitelma on yleensä kompromissi, jonka perusteella sosiaalinen ongelma määrittyy uudelleen. Suunnitelman toimeenpaneminen käytännössä jatkaa sosiaalisen ongelman uudelleenmäärittelyä. (Blumer 1971.)

Social problems -orientoituneessa yhteiskuntatutkimuksessa pyritään selvittämään, millaisten puhetapojen ja argumentaation kautta sosiaalisia ongelmia tuodaan esiin ja millaisten arvojen ja intressien pohjalta ne artikuloituvat. Erityistä painoarvoa on annettu sille, kuinka ongelmien esille tuojat pyrkivät vaikuttamaan ongelman luonteeseen ja sen laajuuteen liittyviin määritelmiin. (Simpura 1991.)

Konstruktionistista tulkintakehystä on käytetty hyväksi useissa huumeekysymystä käsittelevissä sosiologisissa tutkimuksissa. Craig Reinerman (1994) on tutkinut huumeongelman sosiaalista rakentumista Yhdysvalloissa ”moraalisten paniikkien” käsitteen kautta. Reinerman toteaa, että huumeiden käytön konstruoiminen yhteiskunnalliseksi ongelmaksi on mahdollistanut sosiaalisen kontrollin kohdis-

tamisen uhkaavina pidettyihin sosiaalisiin ryhmiin, kuten etnisiin vähemmistöihin. Hän nostaa Christien ja Bruunin (1986) tavoin esiin ajatuksen siitä, että uhkaksi määritelty huumeekysymys vie huomiota perustavan laatusilta yhteiskuntarakenteeseen liittyviltä sosiaalisilta ongelmilta.

Reinarmanin mukaan keskeisessä roolissa huumeongelman määrittelyprosessissa ovat *poliittiset moraaliyrittäjät*. Nämä vaikutusvaltaiset ryhmät pyrkivät määrittelemään huumeekysymyksen uhkaksi, viestimään voimakkaasti tämän ongelman olemassaolosta ja luomaan sen ympärille tiettyjä yhteiskunnallisia toimintavalmiuksia. Reinarman kiinnittää lisäksi huomiota erilaisiin *ammattillisiin asiantuntijaryhmiin*, jotka pyrkivät saamaan huumeekysymyksen määrittelyvallan itselleen. Tällaisten intressiryhmien joukkoon kuuluvat Reinarmanin mukaan muun muassa lääketeollisuuden edustajat, poliisi- ja oikeusviranomaiset, tutkijat sekä päihdehoitoalan toimijat – mukaan lukien entiset huumeiden ongelmakäyttäjät. Asiantuntijaryhmille huumeekysymyksen määrittelyvalta on tärkeää, sillä se on usein yhteydessä niiden resurssien hankintaan. Ryhmät pyrkivätkin voimakkaasti legitimoimaan omaa asiantuntijuuttaan perustaen sen omasta toiminta-alastaan hankkimaansa tietämykseen. (Reinarman 1994.)

Pekka Hakkaraisen (1992; ks. myös 2002; Hakkarainen & Metso 2003; 2001; Hakkarainen & Törrönen 2002) tutkimukset tarjoavat laajan kuvan suomalaisesta huumeiden käytöstä ja huumeekysymyksen rakentumisesta sosiaalisesti ongelmaksi 1900-luvun alkupuolelta nykypäivään saakka. Hakkaraisen tutkimuksista käy ilmi, että huumeekysymys sosiaalisena ongelmana on Suomessa suhteellisen uusi ilmiö, joka on käynyt läpi useita *määrittelyprosesseja*.

Viime vuosisadan alussa huumeiden käyttöä esiintyi lähinnä yläluokan keskuudessa ja se nähtiin *lääketieteellisenä*, terveystalvotarjoannon ja lääkevalvonnan toimialoihin kuuluvana ilmiönä. Sota-aikana huumeiden, erityisesti heroinin käyttö levisi jossain määrin työväen- ja alaluokkaiseen piireihin, mutta aineiden hankkiminen tapahtui edelleen pääasiassa terveydenhuollon toimintakehyksessä. (Hakkarainen 1992, 51–53.) 1900-luvun alkupuoliskolla solmittiin sarja kansainvälisiä sopimuksia kriminalisoimaan huumeiden kauppaa, tuotantoa ja joissain tapauksissa myös käyttöä. Myös Suomi, joka oli noudattanut omaa itsenäistä

huumepolitiikkaansa, joutui määrittelemään huumeekysymyksen uudelleen suhteessa kansainväliseen kehitykseen. Laittomaksi määriteltyjen huumeaineiden, kuten heroiinin ja amfetamiinin, lääkinnällisestä käytöstä luovuttiin vähitellen. (Mikkonen 2001, 167–171; Sarvanti 1997, 36–37.)

Vaihtoehtokulttuuriseen liikehdintään kytkeytynyt, voimakkaasti lisääntynyt huumeiden käyttö nuorten keskuudessa, ”ensimmäinen huumeaalto”, nosti huumeet 1960-luvulla *nuoriso-ongelmana* julkiseen tietoisuuteen (Hakkarainen 1992, 60–68). Tällöin perustettiin poliisin huumeaineyksikkö ja kouluissa aloitettiin *huumevalistus*, jota antoi pääasiassa nuorisopoliisi. Tiedotusvälineissä vallitsi huumeiden vastainen konsensus ja suuren yleisön suhtautuminen huumeisiin oli pelon ja moraalisen paniikin sävyttämää. Huumeiden käyttäjät leimattiin psyykkisesti poikkeaviksi, ja porttiteorian ajatusmalli¹ oli vallitseva julkisessa keskustelussa. (Salasuo 2001, 179–191.) Vuonna 1972 voimaan tulleen huumeainelain myötä huumeaineiden myynnin, salakuljetuksen ja välittämisen lisäksi myös huumeiden käyttö ja hallussapito tulivat rangaistaviksi. Syntyneen kokonaiskieltopolitiikan myötä päävastuu huumeekysymyksestä siirtyi terveydenhuollon viitekehyksestä poliisi- ja oikeusviranomaisille. (Hakkarainen 1992, 152–154.) Huumeiden käyttö väheni voimakkaasti 1970-luvun puoliväliin tultaessa. Ensimmäistä huumeaaltoa ja sen taittumista tutkineen Mikko Salasuon (2001, 184–196) mukaan syitä ensimmäisen huumeaallon taittumiseen olivat tiukentunut viranomaiskontrolli, julkisen ilmapiirin huumevastaisuus, alkoholin myynnin liberaalistuminen sekä nuorisokulttuurin kaupallistuminen.

Huumeiden käyttö alkoi jälleen lisääntyä voimakkaasti 1990-luvulla. ”Toinen huumeaalto” johti suomalaisen huumeekysymyksen kolmanteen määrittelyvaiheeseen. Huumeiden käyttöä ei enää pidetty ainoastaan nuorisoon liittyvänä järjestyksenpito-ongelmana vaan alettiin korostaa *huumeaineriikollisuuden* yhteyttä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Toisaalta yksityishenkilöiden huumeiden käyttöön kohdistuvan suhtautumisen lieventymisestä nähtiin ensimmäisiä merkkejä muun muassa rikosoikeudellisista toimenpiteistä pitäytymisen muodossa. Huumeaine-

¹ Porttiteorian ajatusmallilla tarkoitetaan näkemystä, jonka mukaan yksilön huumeiden käyttö etenee tiettyjen portteina toimivien päihdeaineiden tai käyttömuotojen kautta kohti huumeriippuvuutta tai huumeiden ongelmakäyttöä (Rantanen 2002, 251).

kysymys alkoi määrittyä yhä enemmän *kansanterveydelliseksi* ongelmaksi, jonka ehkäisemiseen ja seurauksista koituvien haittojen vähentämiseen yhteiskunta on velvollinen puuttumaan. (Hakkarainen 2002, 114–115; Tammi 2002, 252–262.)

1.3 Suomalaisen huume politiikan nykysuuntaukset

Suomalainen huumeausainepolitiikka on viimeisen 30 vuoden ajan perustunut repressiiviseen *kokonaiskieltoon* ja yleiseen *hyvinvointipolitiikkaan*. Huume politiikan hyvinvointimalliin kuuluu hoidon ja palvelujen tarjoaminen huumeongelmallisille sekä yleinen syrjäytymisen ehkäisy, jonka ajatellaan vähentävän huumeiden käyttöä ja siitä aiheutuvia ongelmia. (Tammi 2002, 257.)

Rajoittavassa huume politiikan suuntauksessa huume kontrolli ja huumeiden käytöstä rankaiseminen nähdään tehokkaiksi keinoiksi ehkäistä huume kokeiluja ja -käyttöä. Repressiivisten toimenpiteiden uskotaan vaikuttavan huumeiden kokonaiskulutukseen alentavasti sekä ylläpitävän huumeiden vastaisia asenteita. David Garlandia (2001) soveltaen repressiivinen huume politiikka voidaan ymmärtää *ei-sopeutuvaksi* strategiaksi: huumeiden käytön normalisoituvaa asemaa ei hyväksytä vaan tavoitellaan huumeettoman yhteiskunnan ideaalia.

Rajoittavassa huume politiikassa pidetään tärkeänä huumeiden käytön rangaistavuutta ja moitittavuutta välittävän *viestin lähettämistä* suurelle yleisölle. Tällöin toiminnan painopiste siirtyy helposti huumeiden torjunnasta poliittisesti edullisten mielikuvien luomiseen. (Esim. Kainulainen 2002, 231–234; Reinarmann 1994.) Garland (2001, 130–131) toteaa, että poliittisesti edullisimpia ovat sellaiset voimakkaat keinot, jotka välittävät tunnetta siitä, että valtio on vastuussa kansalaisten hyvinvoinnista. Huume politiikassa tällaiset ekspressiiviset reaktiot perustuvat kontrolliin ja kieltämiseen. Taustalla vaikuttaa näkemys, jonka mukaan rikollisuuden syynä on sekä valtion harjoittaman *kontrollin* puutteellisuus että rikoksiin syyllistyvien ihmisten *itsekontrollin* puute. Tiukan valvonnan avulla pyritään kitkemään huumeet kokonaisuudessaan yhteiskunnasta. Tätä lähestymistapaa kutsutaan usein nollatoleranssiksi. (Garland 2001, 102.)

Suomalaisessa huume poliittisessä keskustelussa ja kannanotoissa on 1990-luvulta lähtien ollut havaittavissa myös *haittoja vähentävän* (harm reduction) ideologian

ilmaantuminen. Kansainvälisesti haittojen vähentämisen strategia on yleinen, mutta Suomessa se on melko uusi. Haittojen vähentämistä suosiva politiikka pitää huumeiden käyttöä yhteiskunnassa väistämättömänä ilmiönä, jonka aiheuttamia haittoja käyttäjälle itselleen, lähiympäristölle ja yhteiskunnalle tulee pyrkiä vähentämään. Haittojen vähentäminen on tässä mielessä ymmärrettävissä sopeutuvaksi strategiaksi, joka keskittyy pikemminkin käsittelemään ongelman seurauksia kuin pureutumaan sen syihin (Garland 2001, 140). Huumeiden käyttäjä määrittyy tässä toimintamallissa *riskikäyttäytyjäksi*, jota tulee tukea kaikin keinoin huolimatta siitä, jatkaako tämä huumeiden käyttöä vai ei. Käytäntöön sovellettaessa tämä merkitsee laajan ja monimuotoisen hoitovalikoiman ylläpitämistä, vähäriskisimpien käyttötapojen edistämistä ja käytettyjen aineiden turvallisuuden säätelemistä. Suomessa nopeasti yleistyneitä huumehaittojen vähentämisen käytäntöjä ovat korvaus- ja ylläpitohoito, käyttäjien terveysneuvonta ja käyttövälineiden vaihtaminen puhtaisiin. (Hurme 2002; Tammi 2002, 253.)

Toivo Hurmeen (2002) mukaan haittojen vähentämisen suuntaus ei ole muodostanut suomalaisessa huume politiikassa koherenttia toimintamallia, vaan toimii pitkälti iskulauseena, jolla voidaan perustella hyvin erilaisia käytäntöjä. Lähestymistavasta riippuen myös kysymys siitä, minkälaisia haittoja vähennetään, muuttaa merkitystään. Strategian kulloinkin saama sisältö on ennen kaikkea poliittinen kysymys. Suomalaisessa huume keskustelussa haittojen vähentämistä on käytetty ennen kaikkea perusteena erilaisten kansanterveyttä suojelevien konkreettisten toimenpiteiden toteuttamiselle. Tässä *pragmaattisessa näkökulmassa* huume haittoiksi määrittävät ennen kaikkea kansanterveydelliset seikat. Keskeiseksi tavoitteeksi nousee väestön suojeleminen C-hepatiitti- ja HIV-epidemioiden kaltaisilta, huumeiden käyttöön liittyviltä terveysriskeiltä. (Hurme 2002.)

Toisaalta haittojen vähentäminen on nähty suomalaisessa ja laajemmin myös kansainvälisessä huume keskustelussa rajoittavan huume politiikan ideologisena vastapainona – jopa siinä laajuudessa, että kaikkea repressiiviseen huume politiikkaan kriittisesti suhtautuvaa keskustelua on pidetty haittojen vähentämisenä. *Ideologisessa haittojen vähentämisessä* huume haittoiksi luetaan terveyshaittojen ohella myös rajoittavasta huume politiikasta aiheutuvat kustannukset, erityisesti yksittäisiin huumeiden käyttäjiin kohdistuvat kontrollitoimet, joiden katsotaan heikentä-

vän heidän ihmisoikeuksiaan ja ajavan osaltaan heidät rikolliseen toimintaan. (Drucker 1995; Hurme 2002.)

Edellä esiteltyjen näkökulmien ohella haittojen vähentämiseksi voidaan mieltää myös muunlaisia toimia. Esimerkiksi huumeiden käyttäjien aiheuttamaa häiriötä ja rikollisuutta ehkäisevät käytännöt, kuten huumetestit ja kameravalvonta julkisilla paikoilla, pyrkivät huumeiden käytön ympäristölleen aiheuttamien haittojen vähentämiseen. Haittojen vähentämisen tavoitteella voidaan siis perustella ideologisesti täysin vastakkaisia toimintamalleja. (Hurme 2002.)

Tuukka Tammen (2002) mukaan suomalaisen huume politiikan nykytilaa luonnehtii kamppailu haittoja ehkäisevän ja repressiivisen suuntauksen – toisin sanoen sopeutuvien ja ei-sopeutuvien toimintamallien – välillä. Samalla kun erilaisten ratkaisu- ja toimenpideohjelmien kirjo on laajentunut, valtion huumausainestrategian luomiseen osallistuvien asiantuntijoiden piirissä ei vallitse yksimielistä kantaa siitä, kuinka kasvaneeseen huumeongelmaan tulisi puuttua. Kädenvääntöä on käyty erityisesti haittoja ehkäisevää linjaa suosivan sosiaali- ja terveysministeriön ja rajoittavaa politiikkaa kannattavan sisäministeriön välillä. Poliisin ja muiden valvontaviranomaisten valtuuksia on laajennettu ja huumeiden käyttöön kohdistuvaa kontrollia perusteltu sillä, että se saattaisi johtaa järjestäytyneemmän rikollisuuden jäljille. Käytännössä poliisin valtuuksiin on lisätty muun muassa salakuuntelu-oikeus, oikeus esiintyä huume kauppiaana sekä katuvalvonta. Samaan aikaan sosiaali- ja terveysviranomaiset ovat lisänneet haittoja vähentäviä toimenpiteitä, kuten puhtaiden ruiskujen jakelupisteitä sekä korvaushoitojen tarjonnan laajentamista. (Tammi 2002, 259–262.) Hurmeen (2002) mukaan pääasiassa pragmaattinen lähestymistapa on mahdollistanut haittoja vähentävien käytäntöjen yleistymisen ikään kuin rajoittavan huume politiikan täydentäjinä.

1.4 Huumausainetilanne Suomessa

Huume kokeilut, huumeiden käyttö ja niistä aiheutuvat haitat ovat tasaisesti kasvaneet Suomessa. Myös ongelmakäytön suhteen huumausainetilanteen kehitys noudattaa samaa linjaa: kasvua on tapahtunut vuoteen 1997 saakka, minkä jälkeen tilanne on pysynyt suhteellisen muuttumattomana. Huumeiden käytön lisäänty-

mistä on tapahtunut ennen kaikkea 1990-luvun aikana. (Hakkarainen & Metso 2003; Virtanen 2003.)

Tuoreessa Päihdetutkimus 2002 -väestötutkimuksessa 12 prosenttia vastaajista ilmoitti käyttäneensä jotakin laitonta huumausainetta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että noin 450 000 suomalaista on joskus elämässään kokeillut huumeita. Toisaalta viimeksi kuluneen vuoden aikana huumeita ilmoitti käyttäneensä kolme prosenttia vastaajista. Tämä vastaa arviolta noin 100 000 suomalaisista. Viimeisimmän kuukauden aikana huumeita käyttäneensä ilmoitti prosentti vastaajista, mikä vastaa arviolta noin 40 000 suomalaista. Verrattaessa Päihdetutkimus 2002:n tuloksia aikaisempiin huumeiden käyttöä selvittäneiden kyselyiden tuloksiin, todetaan, että huumeita joskus kokeilleiden tai käyttäneiden määrä on lisääntynyt Suomessa jatkuvasti. (Hakkarainen & Metso 2003.)

Kannabis on ylivoimaisesti yleisimmin käytetty huumausaine Suomessa. Miltei kaikki, jotka ovat käyttäneet huumeita, ovat jossain vaiheessa käyttäneet kannabista. Väestötutkimusten (ref. Virtanen 2001, 33–34) mukaan noin joka kymmenes suomalainen on käyttänyt joskus elämänsä aikana kannabista, ja säännöllisiä kannabiksen käyttäjiä on noin yksi prosentti väestöstä. Kannabiksen käytöstä on tullut yleinen ilmiö erityisesti nuorten keskuudessa. Vuonna 2002 20–29 -vuotiaiden suomalaisten ikäryhmästä 29 prosenttia oli kokeillut tai käyttänyt kannabista. Vuonna 1992 vastaava osuus oli 12 prosenttia. Kannabiskokeilut ovat yleisiä myös hyvin nuorten suomalaisten keskuudessa: joka kymmenes alle 20-vuotias vastaaja ilmoitti käyttäneensä kannabista viimeisen vuoden aikana. Ensikokeilu tehdään keskimäärin 18-vuotiaana. Kannabiksen käyttö on yleisintä pääkaupunkiseudulla, missä runsas viidesosa asukkaista on kokeillut joskus kannabista. Viimeisen viiden vuoden aikana kannabiksen käyttö on yleistynyt myös muissa suurissa kaupungeissa. Väestökyselyjen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että kyseessä on useimmiten satunnainen, kokeiluluontoinen käyttö. (Hakkarainen & Metso 2003.)

Kannabiksen käytön jälkeen toiseksi yleisintä Suomessa on lääkkeiden eiläkinnällinen käyttö. *Lääkkeiden* päihdekäyttö on lisääntynyt aivan viime vuonna ja on yli 40-vuotiaiden ikäryhmässä yleisempää kuin kannabiksen käyttö. Toi-

nen Päihdetutkimus 2002:ssa havaittu viimeaikainen trendi on *amfetamiinin* ja *ekstaasin* käytön lisääntyminen erityisesti nuorten keskuudessa. Asemaltaan olivat yleistyneet myös kokaiinin, LSD:n sekä huumaavien sienien käyttö. Koko väestöä tarkasteltaessa muiden huumeiden kuin kannabiksen ja lääkkeiden käyttö on kuitenkin varsin harvinaista: suomalaisista kaksi prosenttia ilmoitti vuonna 2002 käyttäneensä amfetamiinia ja yksi prosentti ekstaasia koko elämänsä aikana. (Hakkarainen & Metso 2003.)

Hakkarainen ja Metso (2003) luonnehtivat huumeiden käytön lisääntymistä Suomessa nuoria koskevaksi sukupolvi-ilmiöksi. 1990-luvulla yleistynyt huumeiden käyttö, niin kutsuttu toinen huumeaalto (Hakkarainen 1992), koskee nimenomaan nuorimpia ikäluokkia. Vaikuttaa siltä, että huumeiden käyttö on saanut nuorten keskuudessa osakseen uudenlaista kulttuurista ja sosiaalista hyväksyntää. Tätä tulkintaa tukee se tutkimustulos, että puolet 15–29 -vuotiaista suomalaisista tuntee henkilökohtaisesti huumeita käyttäviä ihmisiä. Lähes yhtä monelle on joskus tarjottu huumeita. (Hakkarainen & Metso 2003.) Vuoden 2000 väestökyselyn (ref. Virtanen 2001, 31) mukaan kaikkiin ikäryhmiin kuuluvista suomalaisista noin neljänneksellä on huumeiden käyttäjä lähipiirissään.

Huumeekokeilujen määrään keskeisesti vaikuttava tekijä on yhteiskunnassa vallitseva *yleinen huumausaineilmapiiri*. 1990-luvun kansainvälisten muotivirtausten mukana levinneissä nuorisokulttuureissa huumeisiin on suhtauduttu myönteisesti. (Esim. Partanen 2002, 28–29; Salasuo & Rantala 2002, 43.) Myös Suomessa kiinnostus kokeiluihin on kasvanut selvästi koko 1990-luvun ajan. Samalla asenteet huumeita kohtaan ovat muuttuneet sallivammiksi. Vuoden 1998 asennetutkimuksen tulosten (ref. Virtanen 2001, 30–36) mukaan kolmannes suomalaisista ei pitänyt hasiksen polttamista rankaistavana tekona, kun vuonna 1996 vastaava osuus oli neljännes suomalaisista. Toisaalta lähes yhdeksän kymmenestä vastusti kannabiksen laillistamista.

Suurin osa huumeiden käytöstä Suomessa on uteliaisuudesta ja sosiaalisen ympäristön vaikutuksesta tapahtuvaa *kokeilua*. Kokeilijoiden osuus on 1960-luvun lopulta saakka ollut noin 80 prosenttia kaikista huumeiden käyttäjistä. Yleisimmin

huumekokeilut ovat kannabiksen kokeilua, ja noin puolessa tapauksista kokeilut jäävät ensimmäiseen kertaan. (Hakkarainen 1992, 86–88.)

Erialaisten arvioiden mukaan Suomessa olisi 10 000–30 000 huumausaineiden *ongelmakäyttäjää*. Ongelmakäytössä korostuvat huumeiden käytöstä aiheutuvat haitat: niin psyykkiset, fyysiset, sosiaaliset kuin taloudellisetkin. Jotkut huumeekeskustelun osallistujat ovat sitä mieltä, että kaikki huumeiden käyttö on olemuksellisesti ongelmallista. Euroopan huumausaineseurantakeskuksen määrittelyn mukaan ongelmakäytöllä tarkoitetaan kuitenkin kovien huumeiden mahdollisesti suomensisäistä käyttöä, johon kuuluu voimakas riippuvuus ja joka aiheuttaa käyttäjälle vakavia terveydellisiä tai sosiaalisia haittoja. Ongelmakäyttäjät ovat usein yhteiskunnasta jollakin tapaa syrjäytyneitä: työttömiä, asunnottomia, kouluttamattomia ja vähävaraisia. Käytön keskeinen tavoite on vieroitusoireiden välttäminen, ja käyttö usein eri aineiden tai lääkkeiden sekakäyttöä. Suomessa tyypillisin ongelmakäytön aine on amfetamiini, mutta myös heroiinin ja muiden opiaattien suomensisäinen käyttö on yleistynyt. (Salasuo & Rantala 2002; Virtanen 2001, 39.)

Viihdekäyttö-termi on varsin uusi suomalaisessa huume keskustelussa, eikä sitä ole julkisessa keskustelussa hyväksytty. Viihdekäytössä on kyse ei-pakonomaisesta huumeiden käytöstä vapaa-ajan piristykseksi. Siinä pyritään käytön hallintaan päihteistä saatavan nautinnon maksimoimiseksi ja käyttöön liittyvien riskien minimoimiseksi. (Salasuo & Rantala 2002, 45–47.) Viihdekäytön luonne avautuu helposti, kun se rinnastetaan viikonloppujuomiseen tai rentoutumiseen oluen tai viinin avulla työpäivän jälkeen. Rinnastukseen sisältyvät myös viihdekäytön potentiaaliset riskit: sosiaaliset haitat (sanktiot), riippuvuuden kehittyminen ja mahdollinen yliannostus. Omat merkittävät riskinsä huumeiden viihdekäyttöön tuo luonnollisesti toiminnan laittomuus.

Huumeiden viihdekäyttö ei käyttömuotona ole uusi, mutta sen suosio on Suomessa kasvanut vasta 1980-luvun lopulta. Pienten piirien harrastuksesta on tullut näkyvä osa tietyn tyyppisiä nuorisokulttuureita. Samalla viihdekäyttö on saanut uusia ulottuvuuksia. Suomeenkin 1960–1970 -luvuilla vakiintunut kannabiksen tapakäyttö ei enää ole viihdekäytön ainoa muoto: yhä enenevässä määrin viihdekäyttö liittyy viikonloppujuhlimiseen. Toisen viihdekäytön uuden juonteeseen, tajun-

nanlaajennuksen, katsotaan puolestaan liittyvän elämänfilosofiseen, mietiskelyä sisältävään elämäntapaan. (Salasuo & Rantala 2002, 45–47.)

2 Ehkäisevä päihdetyö ja huumevalistus

2.1 Ehkäisevän päihdetyön tavoitteet

Lisääntynyt huumeiden käyttö ja huumeiden käytön normalisoituminen kulttuuri-sena ilmiönä luovat lisähaasteita *ehkäisevälle päihdetyölle*. Ehkäisevän päihdetyön käsite ei ole yksiselitteinen. Sen tavoitteeksi voidaan mieltää 1) täydellinen pitäytyminen tietyn päihteen käytöstä, 2) päihteen haitallisen käytön ehkäisy tai 3) päihteen pakonomaisen käytön eli riippuvuuden synnyn ehkäisy. Laittomien huumeiden kohdalla ehkäisevän työn tavoitteeksi määrittyy usein ensiksi mainittu vaihtoehto: kaikkien kokeilujen ja käytön ehkäiseminen. Keskittymistä käytöstä aiheutuvien haittojen ehkäisyyn pidetään huumeiden kohdalla pitkälti liian sallivana lähtökohtana. (Esim. Uchtenhagen & Okulicz-Kozaryn 1998, 6.) Haittojen vähentämisen näkökulma ehkäisevässä huumetyössä on kuitenkin jatkuvasti yleistynyt (ks. luku 1.3).

Nuorten huumeiden käytön ehkäisyoimikunnan mietinnössä (2000) ehkäisevän päihdetyön tehtäväksi määritellään erilaisten päihteen haitalliselta käytöltä suojaavien tekijöiden vahvistaminen sekä sitä synnyttävien tekijöiden ehkäiseminen. Käytännössä ehkäisevään päihdetyöhön kuuluu lasten, nuorten ja perheiden tukeminen sekä päihdekasvatus, mutta myös päihteen käyttäjien tukeminen ja hoito. Keskeisiä periaatteita suomalaisessa ehkäisevässä päihdetyössä ovat varhainen puuttuminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Ehkäisevä päihdetyö pyrkii myös vaikuttamaan päihteen käyttöön tietoihin ja asenteisiin sekä päihteen saatavuuteen ja käyttötapoihin. Tyypillistä ehkäisevän päihdetyön toimintaa ovat erilaiset hyvinvointi- ja hoitopalvelut ja paikalliset moniammatilliset yhteistyöverkostot. Ehkäisevässä työssä ovat mukana viranomaiset, järjestöt sekä yksityiset kansalaiset. Ylivoimaisesti suosituin ehkäisevän päihdetyön ohjelmien toteuttamispaikka on edelleen koulu. Myös erilaiset paikallisyhteisöohankkeet ovat kasvattaneet suosioaan. (Nuorten huumeiden käytön ehkäisyoimikunnan mietintö 2000; Soikkeli 2002, 23–27.)

Ehkäisevän päihdetyön kohderyhmä voi olla *välitön*, tyypillisesti nuoret, tai *välilinen*, jolloin kohderyhmänä voivat olla esimerkiksi lasten ja nuorten vanhemmat, nuorisotyöntekijät tai päihdetyön ammattilaiset. Päihdetyön kohderyhmä voi määrittäytyä myös ehkäisy- eli *preventiotason* mukaan. Primaaripreventiossa kohderyhmänä ovat laajat joukot kuten koululaisryhmät tai heidän vanhempansa, joilla ei välttämättä ole kokemusta päihteistä. Sekundaariprevention kohteena ovat erilaiset riskiryhmät, kuten sosiaalisesti syrjäytyneet nuoret. Tertiaariprevention tasolla keskitytään päihteiden ongelmakäyttäjiin. (Nuorten huumeiden... 2000, 28.) Tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan ehkäisevää päihdetyötä pääasiassa primaariprevention tasolla.

Ehkäisevän päihdetyön tavoitteet voidaan jakaa huumespesifeihin ja ei-huumespesifeihin. *Huumespesifejä* tavoitteita ovat esimerkiksi primaariprevention tasolla uusien huumekekeilujen määrän väheneminen tai tertiääritasolla riskialttiiden käyttötapojen korvautuminen turvallisemmilla. *Ei-huumespesifin* päihdetyön vaikuttamisen kohteena ovat usein esimerkiksi tiedot, asenteet, arvot, itsetunto sekä sosiaaliset taidot. (Nuorten huumeiden... 2000, 28–29.)

Ehkäisevän päihdetyön lähestymistavat voidaan jaotella rakenteellisiin ja kommunikatiivisiin. *Rakenteellinen* lähestymistapa pyrkii muuttamaan yksilön toimintaympäristöä sellaiseksi, että se tuottaisi toivottua käyttäytymistä. Rakenteellisen ehkäisevän päihdetyön tyypillinen tavoite on rajoittaa päihteiden saatavuutta esimerkiksi viranomaiskontrollin, ostorajoitusten tai verotuksen avulla. Laajemmin tarkasteltuna rakenteellista ehkäisevää päihdetyötä ovat ihmisten hyvinvoinnin edistäminen ja päihteiden käyttöön altistavien sosiaalisten ongelmien ehkäisy. *Kommunikatiivinen* ehkäisevä päihdetyö pyrkii vaikuttamaan suoraan yksilön tai tietyn sosiaalisen toimintaympäristön käyttäytymiseen. Lähestymistapa pyrkii rajoittamaan ennen kaikkea päihteiden kysyntää, mutta myös niiden tarjontaa esimerkiksi kertomalla, että huumeiden välittäminen on rangaistavaa. (Uhl 1998, 163–164.) Jatkossa keskitytään tarkastelemaan kommunikatiivista ehkäisevää päihdetyötä ja *valistusta* sen keskeisenä toimintatapana.

2.2 Huumevalistuksen ongelmakenttä

Huumevalistus on ehkäisevää päihdetyötä, jota tehdään viestinnän keinoin (Soikkeli 2002, 27). Vaikka se on vain yksi ehkäisevän päihdetyön osa-alue, valistus nousee yhteiskunnallisessa tietoisuudessa usein merkittäväksi huumeeksysymyksen ratkaisumalliksi. Sekä yhteiskunnalliset päättäjät (esim. Huumausainestrategia 1997) että tiedotusvälineet (esim. Törrönen 2002, 534–535) pitävät valistusta huumetyön keskeisenä muotona. Valistustyötä myös tuetaan runsaasti julkisin varoin (esim. Hippi 2001).

Valistuksen käsite voidaan ymmärtää hyvin laajasti: ylhäältä alas opetuksiksi, neuvonnaksi, informaation jakamiseksi tai keskusteluksi. Se voi siis olla viestintänä yksisuuntaista tai vuorovaikutuksellista. (Soikkeli 2002, 27–28.) Seuraavassa kuvaillaan tyypillisiä huumevalistuksen tekemisen tapoja. Tarkastelussa nousevat esille myös huumevalistuksen keskeisimmät ongelmat.

Huumevalistuksen perinteisimpänä muotona pidetään usein viestintää, jossa ihmisille kerrotaan liioitellusti huumeiden käytön haitallisista vaikutuksista. Tällaista huumeviestintää kutsutaan yleisesti *pelottelupalistukseksi* (esim. Barth & Bengel 2000). *Valikoivan informaation* antaminen on toinen huumevalistuksen tyypillinen muoto. Tässä lähestymistavassa huumeiden käytöstä annetaan sinänsä oikeaa tietoa, mutta keskeisistä ilmiöön liittyvistä seikoista vaietaan yleisön omaan parhaaseen vedoten. Valikoivassa huumevalistuksessa kerrotaan huumeiden käytön riskeistä, mutta ilmiön positiivisia puolia, kuten huumeiden tuottamaa nautintoa, ei käsitellä. (Esim. Cohen 1996; Uhl 1998, 166.)

Pelottelutaktiikkaan ja valikoivan informaation antamiseen liittyy useita vakavia ongelmia. On esitetty, että ne voivat tuottaa jopa tavoitteeseensa nähden vastakkaisia tuloksia, mikäli yksilölle selviää, että hänen vastaanottamansa valistuksen sisältö ei vastaa todellisuutta. Tällöin yksilö menettää helposti luottamuksena myös saamaansa hyödylliseen informaatioon sekä niihin auktoriteettitahoihin, joiden ajattelee kertoneen hänelle valheita tai puolittouksia. Valistukseen uskonsa menettänyt yksilö alkaa etsiä tietoa muista lähteistä, kuten vertaisryhmästään tai

tiedotusvälineiden kautta. Tämä vaihtoehtoinen tieto voi olla epäluotettavaa tai korostuneen huumemyönteistä. (Esim. Cohen 1996; Uhl 1998, 166–167.)

Totuudenmukaisen informaation antamista pidetään usein valistuksen ohjenuorana. Tätä perustellaan ajatuksella siitä, että oikein informoituina ihmiset tekevät omaa hyvinvointiaan ja samalla myös yleistä hyvää palvelevia valintoja (tästä ajatusmallista ks. tarkemmin luku 3.1). Faktapohjaisen valistuksen puolesta puhuu myös se havainto, että tiedollinen tyhjiö pyrkii täyttymään millä tahansa informaatiolla. Näin ollen ajatellaan, että on parempi, jos ihmiset saavat tietoa mieluummin virallisista kuin epävirallisista lähteistä. (Uhl 1998, 167–168.)

Faktapohjaista valistusta voidaan kuitenkin myös kritisoida. ”Tosiasiatieto” on käsitteenä varsin monitulkintainen, ja on syytä olettaa, että useimmat valistajat – myös ne, jotka harjoittavat niin kutsuttua pelotteluvalistusta – ajattelevat viestinsä perustuvan tosiasioihin. ”Viralliset tahojen” antama huume tieto ei välttämättä ole totuudenmukaista. Faktoihin keskittyvää valistusta on kritisoitu myös siitä, että vastaanottajan tietoihin vaikuttamisen ei ole todistettu vaikuttavan asenteisiin ja käyttäytymiseen. Toisin sanoen lisääntynyt tietopohja huumeista ei välttämättä vaikuta yksilötasolla huumeiden kokeilua ja käyttöä ehkäisevästi. Toisaalta voidaan ajatella, että yksilöllä on oikeus saada totuudenmukaista informaatiota huolimatta siitä, mitä hän tällä tiedolla tekee. (Soikkeli 2002, 34–35; Uhl 1998, 168.)

Eräs suosittu huumevalistuksen lähestymistapa liittyy *sosiaalisten taitojen ja elämänhallinnan* opettamiseen. Tässä lähestymistavassa huumeiden käyttö nähdään oireena esimerkiksi kyvyttömyydestä tehdä rationaalisia valintoja tai vastustaa ryhmäpainetta. Itsetuntonäkökulma perustuu ajatukselle, jonka mukaan huumeiden käyttö johtuu heikosta itsetunnosta. Tässä ajatusmallissa lähdetään siitä, että sellaiset nuoret, joilla on hyvä itsetunto, eivät kokeile tai käytä huumeita. Huumevalistuksessa keskitytään siis opettamaan nuorille itsekontrollia sekä yleisiä sosiaalisen kanssakäymisen ja elämänhallinnan taitoja tausta-ajatuksena se, että nämä taidot varjelevat heitä huumeiden käytöltä. *Vaihtoehtoisten elämysten* tarjoamisen näkökulmassa huumeista saatava jännitys pyritään löytämään muun toiminnan, kuten erilaisten seikkailulajien, harrastamisen parista. (Cohen 1996, Uhl 1998, 168–169.)

Nuorille opettavat elämäntakeinot voidaan jakaa huumespesifeihin tekniikoihin, joissa tyypillisesti harjoitellaan kieltäytymään huumeista, sekä ei-huumespesifeihin tekniikoihin, kuten yleisten vuorovaikutustaitojen harjoitteluun (Uhl 1998, 170). Näillä lähestymistavoilla on omat ongelmansa. Huumeista kieltäytymisen, niin kutsutun ”Just say no” -näkökulman toimivuus on rajallinen siltä osin, kun huumekeailut aloitetaan omasta aloitteesta, pikemminkin mallioppimisen ja kulttuuristen vaikutteiden kuin tarjoamisen tai tyrkyttämisen kautta (esim. Skager 2002). Lisäksi keskittyminen ei-huumespesifeihin tavoitteisiin, kuten yleisten ihmissuhde- ja ongelmanratkaisutaitojen opettamiseen nuorille, johtaa helposti siihen, että valistajien huumeiden, niiden käytön ja nuorisokulttuurien tuntemus jää puutteelliseksi. Nuorien pitäminen homogeenisena ryhmänä tuottaa huumevalistukselle merkittäviä ongelmia. Tällöin huomiotta jäävät erilaiset nuorisokulttuurit ja se, että nuorilla voi olla vaihtelevia hyvän elämän määritelmiä. (Rantala & Sulkunen 2001.)

Ehkäisevää huumetyötä on usein kritisoitu siitä, että se päätty helposti heijastelemaan yhteisön huumeiden vastaisia asenteita ilman, että sillä olisi riittävän selkeästi muotoiltuja keinoja ja päämääriä (esim. Uchtenhagen & Okulicz-Kozaryn 1998, 13). Merkittävä huumevalistuksen ongelma liittyy *tuloksellisuuteen*. Valistusohjelmia on kritisoitu siitä, että niiden ei ole todettu merkittävästi vähentävän huumeiden käyttöä ja kokeilua (esim. Cohen 1996; Hippi 2001; Lyman & Milich ym. 1999). Tutkimuskeskustelussa on noussut keskeiseksi vaatimus ehkäisevän huumetyön systemaattisesta *evaluaatiosta* eli asetettujen tavoitteiden toteutumisen arvioinnista. On esitetty, että huumevalistuksen tulisi perustua tieteelliseen tutkimustietoon (esim. Skager 2003, Rosenbaum 2002). Raha-automaattiyhdistyksen vuonna 1998 rahoittamia päihdevalistusprojekteja tutkinut Kari Hippi (2001) ehdottaa, että valistusprojektit tulisi jäädyttää kokonaan, kunnes niiden vaikutuksista on tieteellisesti todistettua näyttöä.

Tuloksellisuuden vaatimuksen ohella toinen arvioinnin näkökulma liittyy valistuksessa käytettyjen keinojen *eettisyyteen*. On esitetty, että huumevalistusta suunniteltaessa ajatellaan helposti, että hyvän tavoitteen saavuttamiseksi kaikki keinot ovat sallittuja, mikä johtaa eettisten kasvatuseriaatteiden laiminlyömiseen (Co-

hen 1996; Soikkeli 2002; Rantala & Salasuo & Soikkeli 2003). Ambros Uchtenhagen toteaa, että huumeiden alttius synnyttää ympärilleen konflikteja toimii tärkeänä perusteluna ehkäisevän työn systemaattiselle arvioinnille. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna arvioinnin keskeiseksi tavoitteeksi muodostuu ehkäisevän huumeiden positiivisten vaikutusten maksimoiminen ja toisaalta sen negatiivisten vaikutusten, kuten kilpailevien näkökulmien valistuksen yleisölle aiheuttaman hämmennyksen, minimoiminen. (Uchtenhagen & Okulicz-Kozaryn 1998, 7.)

Ehkäisevän päihdetyön tieteellinen arviointi ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Huumevalistuksen arviointia vaikeuttaa muun muassa se, että sen vaikutus yksilön käyttäytymiseen voi olla huomattavissa vasta useiden vuosien päästä ja tähän nähden arviointiin käytettävissä olevat resurssit ovat rajalliset (esim. Uchtenhagen & Okulicz-Kozaryn 1998, 12). Alfred Uhl (1998, 143–146) toteaa, että ehkäisevää päihdetyötä koskevassa arkiymmärryksessä tavoitellaan usein selvyttä siitä, ”toimiiko” huumevalistus ja onko se eettisesti kestävä. Nämä arvioinnille asetetut tavoitteet ovat Uhlin mukaan mahdottomia saavuttaa. Sen sijaan tieteellinen arviointi voi ja sen tulee pyrkiä kuvaamaan valistustoimintaa ja sen tavoitteeksi asetettuja sekä odottamattomia tuloksia mahdollisimman monipuolisesti.

Markku Soikkelin (2002, 40–47) mukaan valistuksen tuloksellisuuden kritiikki jättää huomioimatta kaksi asiaa: mahdolliset muutokset ovat hitaita, eikä tietyn intervention vaikutusta voida erottaa muista yhteiskunnassa vaikuttavista tekijöistä. On myös tärkeää huomata, että päihdevalistuksella on kohderyhmänsä ohella vaikutuksensa laajempaan yhteiskunnalliseen tietoisuuteen: normeihin ja käytäntöihin sekä politiikkaan (ks. myös Piispa & Tammi 2002, 612). Soikkeli näkee valistuksen osaksi yhteiskunnan perustehtävää riippumatta sen näyttöön perustuvasta tuloksellisuudesta. Määrittelen huumevalistuksen tässä tutkimuksessa Soikkelin (2002, 27) tavoin *yhteiskunnalliseksi keskusteluksi*, jonka tavoitteena on vaikuttaa yleisönsä huumeiden kokeilua ja käyttöä sekä niistä aiheutuvia haittoja vähentävällä tavalla.

Päihdevalistuksen tavoitteeksi voidaan ymmärtää käyttäytymiseen vaikuttamisen sijaan yksilön oman ajattelun kehittäminen (esim. Rantala & Salasuo & Soikkeli 2003). Suomalaisissa tutkijapiireissä on 1980-luvulta saakka kehitelty ajatusta

”virittävästä valistuksesta”. Sen perusajatus on, että yksilöiden käyttäytymisen muutos on mahdollinen ainoastaan yhteiskunnallisen mielipideilmaston muuttuessa. Virittävän valistuksen toimintaperiaate on tutkijoiden, ehkäisevän päihdetyön tekijöiden, alan virkamiesten ja muiden toimijoiden aktiivinen osallistuminen julkiseen päihdekeskusteluun ja sen ”ruokkiminen” tiedoilla ja näkökulmilla, joiden voidaan ajatella edesauttavan yleisen mielipideilmaston kehittymistä päihdeongelmia lievittävään suuntaan. Verrattuna perinteisiin valistuskampanjoihin virittävän valistuksen etuna on sen kytkeytyminen yhteiskunnan mediatodellisuuteen. Virittävä valistus on tästä syystä sekä vaikutukseltaan kokonaisvaltaista ja pitkäkestoista että kustannuksiltaan edullista. Virittävän valistuksen kaltainen kokonaisvaltainen ja uskottava huumevalistus ottaa riskien ohella huomioon ilmiökentän monisyisyyden: muun muassa käyttökontekstin, nuorisokulttuurit, huume politiikan sekä joukkotiedotusvälineiden ja Internetin vaikutuksen. Sen onnistuminen edellyttää kuitenkin paljon tietoutta ja aktiivisuutta ehkäisevän työn toimijoilta. (Nuorten huumeiden... 2000, 70; Soikkeli 2002, 35–37.)

3 Huumehaittojen ehkäisy nyky-yhteiskunnassa

3.1 Uusi julkishallintoajattelu ja yhteisön hyvinvoinnin ihanne

Ennaltaehkäisevä päihdepolitiikka on seurannut Suomessa yhteiskunnan modernisaation etenemistä. Varhainen raittiusaate yhdistyi laajoihin moraalisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin: sen ympärille syntyneellä kansalaistoiminnalla oli merkittävä rooli kansallisuus- ja tasa-arvoaatteiden edistäjinä. Aluksi päihdepolitiikka keskittyi valvomaan tiettyjen riskiryhmien alkoholinkäyttöä. Naiset, nuoret ja työläiset suljettiin juomiskulttuurin ulkopuolelle. Sotien jälkeen syntyi universalistinen kokonaiskulutusteoria, jonka mukaan alkoholivalvonnan tuli koskea väestöä kokonaisuutena. Uutta tässä lähestymistavassa oli *moraalinen neutraalius*: juomiseen ei puututtu moraalisenä kysymyksenä, ainoastaan sen seurauksia pyrittiin sääntelemään. Kokonaiskulutusmallilla perusteltiin alkoholin saatavuuden rajoittaminen kaikilta väestöryhmiltä. Kohtuukäyttäjätkin joutuivat uhrautumaan yleisen hyvän nimissä. (Sulkunen 1998, 118–120.)

Viime vuosikymmenten aikana moderneista ihanteista, kuten yksilöiden tasa-arvoisista oikeuksista, on tullut itsestäänselvyyksiä. Samalla ihmisten käsitykset

siitä, millainen on hyvä elämä, ovat eriytyneet. Nyky-yhteiskunnassa arvottava ja yleiseen hyvään vetoava moraalitapa nähdään liian rajoittavana. Huoli yksilön itsemääräämisoikeudesta on noussut keskeiseksi ja valtion puuttumista ihmisten elämäntapoihin pidetään epätoivottavana holhoamisena. (Sulkunen 1998, 121–125.) Yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tärkeimmäksi on noussut *yksilön* tarpeita, oikeuksia ja velvollisuuksia korostava ajattelutapa (esim. Dean 1999).

Hyvinvointivaltion näkökulmasta tilanne, jossa yksilön vapaus ja moniarvoisuus korostuvat, on vaikea. *Hyvinvointivaltiollinen ajattelu* on pitkään muodostanut melko vakaan kehikon, jonka varassa sosiaalisten ongelmien määrittely on tapahtunut (esim. Simpura 1991). Nykyään perinteinen hyvinvointiajattelun kehikko on menettänyt käyttökelpoisuuttaan. Hyvinvointivaltion viitekehyksessä sosiaaliset ongelmat on voitu määrittellä eräänlaisiksi hyvinvointivajeiksi, jolloin myös ratkaisumalleja on pohdittu yleisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa ongelmat määrittyvät helposti *erillisongelmiksi*, joiden ratkaisuksi tarjotaan erillispalveluja. Erillisongelmien maaperä on otollinen moninaisille yhden asian liikkeille. Samalla vaikeat, yhteiskunnan kokonaisrakenteseen liittyvät kysymykset voidaan sivuuttaa. Nils Christie ja Kettil Bruun (1986) puhuvat huumeongelmasta tässä mielessä yhteiskunnan ”hyvänä vihollisena”. Huumeiden käyttö ei kuulu kansalaisten enemmistön elämäntapaan eikä millään vaikutusvaltaisella yhteiskunnallisella ryhmällä ole tarvetta asettua puolustamaan sitä. Sen sijaan liittoutuminen huumeita vastaan luo moniarvoistuvassa yhteiskunnassa kaivattavaa moraalista yhtenäisyyttä.

Valinnan vapauden ja moniarvoisuuden lisääntyessä yhteiskunnan tehtäväksi jää moraalisen sääntelyn sijaan huolehtia siitä, ettei yhden ihmisen hyvän elämän tavoittelu asettuisi toisen ihmisen vastaavan pyrkimyksen tielle. *Uusi julkishallintoajattelu, New Public management (NPM)*, tarkoittaa yleisesti vallan hajottamista keskusjohtoisesta politiikasta paikallistasolle, julkisten ja yksityisten toimijoiden yhteistyön vastuulle. Samaan filosofiaan kuuluu korostaa yksilön autonomiaa sekä kansalaisten ja paikallisyhteisöjen vastuuta heitä koskettavista asioista. Paikallisyhteisöjen ja kansalaisten sananvallan lisäämisen katsotaan edustavan uudenlaista toimintamallia vastapainona perinteiselle valtiovetoiselle, ylhäältä alas suuntautuneelle hallinnoinnille. Uuteen hallinnoinnin tapaan kuuluu, että kansa-

laisia ei ainoastaan kannusteta, vaan myös velvoitetaan edistämään hyvinvointiaan. Valtio pyrkii osaltaan luomaan edellytyksiä yksilön vapaudelle ja vastuulliselle toiminnalle. Samalla yksilön valinnan vapaus asettuu yhteistyöhön poliittisen vallan kanssa. (Petersen & Lupton 1996; Rose 1999.)

Muuttuneeseen julkishallintotapaan kuuluvassa *uudessa kansanterveysajattelussa* (New Public Health, NPH) keskeistä on koko väestön terveyden edistäminen; sairauksien ennalta ehkäisy parantamisen sijaan. Terveystieteiden piirissä on yleistynyt mahdollistamisen tai valtaistamisen (empowerment) ajattelutapa: valmiiden toimintamallien antamisen sijaan kansalaisia tuetaan siinä, että he punnitsevat erilaisia elämäntapavaihtoehtoja ja tekevät omaa terveyttään edistäviä rationaalisia valintoja. (Petersen & Lupton 1996.)

2000-luvun kansanterveydelliseksi strategiaksi on muodostunut moraalisesti neutraali, tieteelliseen tutkimukseen perustuvan tiedon ja resurssien välittäminen, Sulkusen (ym. 2003) sanoin eräänlainen *kantaa ottamattomuuden etiikka*. Toisin sanoen julkishallinto ja sen parissa työskentelevät asiantuntijat eivät pyri toimimaan moraalisisina auktoriteetteina vaan heidän vastuunsa rajoittuu informaation välittämiseen ja erilaisista riskeistä tiedottamiseen. Toisaalta, vaikka uusi kansanterveyden strategia perustuu yksilön valinnanvapauteen, siihen kuuluvat myös erilaiset toimintaa ohjaavat normit. Ajatusmallin viholliseksi asettuu yksilöiden epärationaalinen toiminta ja itsekontrollin puute. (Petersen & Lupton 1996.) Yksilön oikeuksia korostavan ideologian käänköpuolella lainsäädäntö ja erilaiset käskyt sääntelevät ihmisten elämää usein varsin intiimillä ja yksityiskohtaisella tasolla. Voidaan sanoa, että moraalinen moniarvoisuus on itse asiassa johtanut lisääntyneeseen yksityiselämän säätelyyn. (Sulkunen 1998, 121–125.)

Uuden hallintatavan ideologisena ja retorisenä oikeuttajana käytetään kansalaisyhteiskuntaan viittaavaa *yhteisön* käsitettä. Yhteisöt näyttäytyvät tässä puhettavassa luonnollisina inhimillisten suhteiden alueina ja yhteiskunnallisina voimavaroina. Uusi hallintomalli koostuu käytännössä eriytyneistä yksiköistä tai asiantuntijajoukoista, joiden tehtävänä on organisoida erilaisia kohderyhmiä itsenäisesti toimiviksi yhteisöiksi. (Dean 1999, 170–171; 210.) NPM-suuntausta luonnehtii usko moniammatilliseen asiantuntijayhteistyöhön, paikallisiin yhteistyöverkostoihin

sekä pragmaattinen tulos- ja tehokkuusajattelu. Tyypillinen toimintamuoto on projekti, jossa toimintaresursseja pyritään keräämään eri lähteistä. (Rose 1999, 150; Warpenius 2002.)

Yhteiskuntatieteellisen governmentality-tutkimustradition (esim. Rose 1999, 167–173) piirissä on esitetty kritiikkiä uuden julkishallinnon yhteisöretoriikkaa kohtaan. Mitchell Dean (1999, 170–171) esittää, ettei yhteisö itse asiassa muodosta nyky-yhteiskunnan sosiaalista perusyksikköä, vaan kyseessä on poliittinen konstruktio, jonka avulla ihmisten väliset sosiaaliset suhteet kootaan yhtenäiseksi hallinnon kohteeksi.

Uutta kansanterveysajattelua voidaan kritisoida myös yhteisön käsitteen kapeasta käytöstä, jossa paikallisyhteisön merkitys ylikorostuu ja muiden, ei-paikkaan sidottujen yhteisöjen merkitys yksilön identiteettien lähteenä jää sivuun. (Petersen & Lupton 1996, xvi.)

Rantala ja Sulkunen (2003) kutsuvat *ehkäisevän työn paradoksiksi* tilannetta, jossa elämäntapahaittoja, kuten päihteiden käyttöä tulisi ehkäistä, mutta yhteisiä määrittelyjä ongelmien luonteesta sekä jaettuihin arvoihin perustuvia moraalisia resursseja ongelmiin puuttumiseen ei ole. Ongelma on pyritty ratkaisemaan tekemällä kaikista kansalaisista ehkäisevän työn tekijöitä. Valtion ohjausta ja vastuuta päihdehaittojen ehkäisystä on hajautettu kaikille yhteiskunnan tasoille ja toimijoille. Kansalaisyhteiskunta, yritykset ja tiedotusvälineet on kutsuttu yhteistyöhön valtion viranomaistahojen kanssa ja päihdetyölle on pyritty löytämään uudenlaisia, entistä joustavampia toimintamuotoja. (Esim. Warpenius 2002.)

Edellisen perustella havaitaan, että NPM-toimintatavan ongelma muodostuu kaksitehoiseksi: miten muodostaa yhteisö nyky-yhteiskunnan monitahoisista sosiaalisista suhteista; ja kuinka valjastaa yhteisö toimimaan sosiaalisen ongelman ratkaisemiseksi tilanteessa, jossa ongelman luonteesta ei ole selkeää ja julkituotua yhteisymmärrystä. Erään ratkaisuyrityksen tähän ongelmaan tarjoaa kansalaisjärjestöjen välittävä toiminta hallinnon ja kansalaisten välillä.

3.2 Kansalaisjärjestöt ja asiantuntijuuden ongelma

Martti Siisiäinen määrittelee yhteiskunnallisen liikkeen protestiksi, joka syntyy arkielämän ongelmista huolta kantavien toimijoiden vuorovaikutuksessa. *Yhdistykset* ovat Siisiäisen mukaan muodollinen tapa järjestäytyä toimijoiden yhteisten intressien edistämiseksi. Niiden toiminnan kautta vakiintuneisiin poliittisiin järjestelmiin välittyy uusia kollektiivisen toiminnan malleja. Länsimaisessa demokratiassa on perinteisesti korostettu poliittisen järjestelmän avoimuutta yhteiskunnallisille liikkeille. Mikäli vuorovaikutus on pysyvää, yhdistykset integroituvat vallitsevaan poliittiseen järjestelmään ja legitimoivat sen. *Kansalaisjärjestöt* toimivat valtion neuvottelukumppaneina edustaessaan jäsentensä intressejä. Antamalla yhdistyksille virallisen aseman ja rahoittamalla niiden toimintaa valtio luo yhteiskunnallisen työnjaon poliittisen ja kansalaisyhteiskunnan välille. Kansalaisjärjestöille jaetaan vastuuta monien yhteiskunnalle välttämättömien palvelujen ylläpitämisestä. (Siisiäinen 1996, 33–38.) Näistä *ei-valtiollisista* (non-governmental) ja *yleishyödyllisistä* (non profit) välittävän tason organisaatioista muodostuvaa, julkisen ja yksityisen sektorin leikkauspisteessä toimivaa aluetta nimitetään usein kolmanneksi sektoriksi (Matthies 1996, 11–12).

Kansalaisjärjestöjen rooli suomalaisessa yhteiskunnassa yhteisöllisten identiteettien tuottajana sekä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tulkkina on ollut keskeinen. Ymmärrys suomalaisesta hyvinvointivaltiosta on syntynyt pitkälti järjestöjen toiminnan tuloksena (Siisiäinen 2002). Erityisesti raittiusjärjestöjen rooli Suomen valtiollisessa historiassa on ollut merkittävä (esim. Sulkunen & Alapuro 1987). Järjestöjen tavoitteet kiertyivät yhteen pitkälti yhteen kansallisliikkeen tavoitteiden kanssa: alkoholin käyttö nähtiin esteenä yksilönvapauden ja poliittisten kansalaisoikeuksien toteutumiselle (Sulkunen & Warpenius 2000).

Suomalaisten luottamus kansalaistoimintaan koki aallonpohjansa 1970–1980-luvuilla hyvinvointivaltion rakentamisen ollessa voimakkainta. Tällöin kansalaistoiminta ymmärrettiin uhkana sosiaalialan ammatillisuuden kehittymiselle. Voimakas järjestötoiminnan arvonnousu tapahtui 1990-luvulla, kun kolmannesta sektorista toivottiin laman jälkeen sosiaalipalveluiden pelastajaa. (Ruohonen 2003, 46; Vasama 2003, 6–7.) Nykytilanne, jossa yhteiskunnallinen eriarvoisuus on li-

sääntynyt eivätkä julkiset hyvinvointipalvelut kata kansalaisten tarpeita, on otollinen suomalaisten kansalaisjärjestöjen toiminta-alueen laajenemiselle. Ihmiset ovat kiinnostuneita tekemään vapaaehtoistyötä ja se toivotaan tervetulleeksi eri yhteiskunnan aloilla. Myös Suomen liittyminen Euroopan unioniin on osaltaan vaikuttanut järjestöjen toimintaa vahvistavasti. Martti Siisiäisen mukaan vallitsevassa, yhteiskunnan hierarkioiden ja luokkarakenteen murrosvaiheessa yhdistykset ovat ratkaisevassa asemassa uusien ”kulttuuristen koordinaattien”, kuten tavoiteltavien hyvinvointimallien valinnassa. Poliittisten yhdistysten menettäessä merkitystään *poliittinen toiminta siirtyy näennäisesti ei-poliittisille toimijoille*. Kansalaisjärjestöt eriytyvät toisistaan ja erikoistuvat tehtäviltään, mutta toimivat edelleen merkittävässä roolinsa yhteiskunnallisten ongelmien ja niiden rakenteellisten ehtojen kollektiivisina määrittelijöinä. (Matthies 1996, 21–23; Siisiäinen 2002, 108–110.)

Kansalaisjärjestöjen aseman vahvistuminen on nähtävissä myös ennaltaehkäisevän päihdetyön kentällä. Tuoreissa huume politiikan strategioissa painotetaan kansalaisjärjestöjen roolia huumeita koskevan julkisen tietoisuuden lisäämisessä, nuorille suunnatussa huumevalistuksessa sekä huumeiden käyttäjien ja heidän omaistensa tukemisessa. EU:n huumausainestrategia (1999) luonnehtii kansalaisjärjestöjä huumetyön menetelmien ja visioiden kehittämisen pioneereiksi.

Kansalaisten vastuuta korostava uusi yhteiskuntapolitiikka on tehnyt kaikista huume keskustelun osallistujia, mutta samalla *kamppailu päihdetyön asiantuntijuudesta* vahvistuu. Huume kysymyksen asiantuntijoina toimivat hyvin monenlaiset henkilöt ja tahot: poliisi-, oikeus-, sosiaali- ja terveysviranomaiset, poliitikot, päihdetutkijat, kasvattajat, entiset huumeiden käyttäjät, käyttäjien omaiset sekä huolestuneet kansalaiset. (Cohen 1996; Reinerman 1994.) Harri Vertion (2003) mukaan asiantuntijuus voi muodostua eri tavoin: teoreettisesta, käytännön opettamasta, kokemuksellisesta tai intuitioon perustuvasta tiedosta ja taidosta. Yhteiskunnassa vallitsevaan kantaa ottamattomuuden etiikkaan kuuluu osaltaan se, että yhdenlaista asiantuntijuutta ei voida arvottaa toisen edelle ja siten kenellä tahansa on mahdollisuus ryhtyä huumevalistajaksi tilanteessa, jossa tällaisten palvelujen kysyntä on suuri. Kansalaisjärjestöjen asiantuntijuus voidaan hahmottaa kahdella tavalla: ne toimivat sekä ihmisten käytössä olevina asiantuntijoina että asiantunti-

joina ihmisten suhteen. Edustaessaan kokonaisia ihmisryhmiä järjestöt toimivat eräänlaisina kansalaisasiantuntijuuden kollektiivisina lähteinä. (Vertio 2003, 56–59.)

Asiantuntijuuden monitahoisuuteen liittyy myös ongelmia. On esitetty, että huumevalistuksen kentällä toimivien tahojen moninaisuus vaikeuttaa ehkäisevän päihdetyön arviointia (Rantala 2003, ks. myös luku 2.2). Useat valistusjärjestöt ovat kiinteästi yhteistyössä viranomaistahojen kanssa, ja suuri osa niistä saa tukea valtiolta ja kunnilta. Valistajien toimintaa valvotaan kuitenkin lähinnä budjetinäkökulmasta: huumevalistuksessa käytettyjä metodeja tai valistuksen sisältöä systemaattisesti arvioivaa tahoja ei Suomessa ole olemassa. (Rantala 2003; Springer 1998, 29.) Rantalan (2003) mukaan asiantuntijuuskysymykset ovat epäselviä myös viranomaisille, joiden tehtävänä on koordinoida ehkäisevään päihdetyöhön kuuluvia huumevalistuspalveluja. Heidän kokemuksensa ja mielipiteensä erilaisista valistusohjelmista ja niitä toteuttavista tahoista voivat olla keskenään ristiriitaisia. Päihdevalistuspalveluja koordinoivat tahot joutuvat pohtimaan muun muassa sitä, millaisia seurauksia on tietynlaisten ohjelmien suosimisella toisten kustannuksella.

Käytännössä erilaisten huumevalistuksen asiantuntijoiden tai valistajien näkökulmat huumevalistukseen eroavat väistämättä merkittävästi toisistaan. Kukin taho tarkastelee luonnollisesti huumevalistusta ensisijaisesti oman alansa näkökulmasta. Lisäksi huumeiden käyttöä koskeva tieto on mahdollista tulkita eri tavoin. Toiset puhuvat huumeongelmasta, toiset taas mieluummin huumeiden käyttöön liittyvistä riskeistä, jotka vaihtelevat huumeiden käyttötyypin ja -kontekstin mukaan. Myös huumeiden käyttöön liittyvät elämäntapariskit ovat pitkälti määrittelykysymyksiä ja siten jatkuvan keskustelun kohteena. Näkökulman valitseminen voidaan ymmärtää myös poliittiseksi teoksi, joka johtaa erilaisiin ongelmanmäärittelyihin ja sitä kautta erilaisiin toimintamalleihin. (Ks. Reinerman 1994; Sulkunen ym. 2003; Rantala & Sulkunen 2003.)

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni aihe on huumeekysymyksen rakentuminen ongelmaksi 2000-luvun Suomessa ja huumeongelmaan liittyvän vastuun yhteiskunnallinen jakautuminen. Analysoin tätä sosiaalista merkityksenantoprosessia huumevalistuksen näkökulmasta, kolmen ehkäisevää päihdetyötä tekevän kansalaisjärjestön tuottamien tekstien kautta.

Tutkimukseni fokuksessa on huumevalistusjärjestöjen argumentaatio sosiaalisena ja poliittisena toimintana. Tutkin huumevalistusta osana määrittelykamppailua suomalaisen huumeekysymyksen luonteesta, sekä sen faktoista että moraalisisista hyveistä. Lisäksi tarkastelen, miten huumevalistus pyrkii vaikuttamaan vastaanottajiensa toimintavalmiuksiin. Pyrin osaltani pohtimaan, millaisia edellytyksiä huumeiden vastaisilla järjestöillä on toimia huumevalistajina. Nämä problematiikat ovat nähdäkseni kiinteästi yhteydessä toisiinsa.

Kysyn tutkimuksessani, millä tavalla kansalaisjärjestöt asemoituvat huumeilanteeseen. Millaisia uhkia ja jännitteitä ne paikantavat huumeekentältä, minkälaisia ratkaisumalleja ne luovat huumeongelmalle sekä minkälaisia velvoitteita ne langettavat yhteiskunnallisille toimijoille huumeuhkien poistamiseksi? Lähtökohtani on, että valistustekstit eivät heijasta todellisuutta, esimerkiksi huumeongelmaa, sinänsä. Tekstien taustalla vaikuttaa erilaisia toimijoita ja ne toimivat merkityskamppailujen välineinä. Kysyn, miten tarkastelemieni huumeetyötä tekevien kansalaisjärjestöjen konstruktiot huumeongelmasta tai valistuksen painotukset eroavat toisistaan? Onko valistusteksteistä löydettävissä (sisäisiä) jännitteitä ja ristiriitaisuuksia? Valistustekstien tarkoituksena on saada yleisönsä toimimaan tiettyjen, valistajan oikeiksi katsomien mallien mukaisesti. Millaista yleisöä valistusteksteissä puhutellaan? Ottaako valistus huomioon vastaanottajiensa tieto- ja kokemuspohjan huumeiden käytöstä?

Valistuksen vaikuttavuus, eli se, miten valistajat onnistuvat valistuspyrkimyksissään, ei sisälly kysymyksenasetteluuni. Sen sijaan tutkimusongelmakseni muodostuu se, miten huumeiden vastaiset kansalaisjärjestöt *pyrkivät vaikuttamaan* ylei-

söönsä sekä se, miten ne *pyrkivät oikeuttamaan* yhteiskunnallisen toimintansa. Kiinnostavaksi kehittyi myös kysymys siitä, kenen kanssa järjestöt *eivät pyri* keskustelemaan.

4.2 Aineisto

Käytän tutkimukseni aineistona kolmen suomalaisen huumevalistustyötä tekevän kansalaisjärjestön, Elämä On Parasta Huumetta ry:n (EOPH), Irti Huumeista ry:n (IH) sekä Youth Against Drugs ry:n (YAD) tuottamia ja julkaisemia valistustekstejä. Tutkimusnäytteen rajaus edellä mainittuihin järjestöihin perustuu siihen, että halusin tutkia aktiivisesti toimivia, uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumattomia valtakunnallisia kansalaisjärjestöjä (non-governmental organisations, NGO:s). Tarkoitukseni on keskittyä nimenomaan ehkäisevän huumeuuden kentälle paikantuviiin järjestöihin. Täten tutkimukseni ulkopuolelle rajautuvat järjestöt, jotka ovat ymmärrettävissä yleisemmin raittäius- tai elämäntapajärjestöiksi, sekä huumeiden käyttäjien omaisjärjestöt – vaikkakin tutkimieni järjestöjen toiminta ulottuu osin myös näille toiminta-alueille. Tutkimani järjestöt ovat valtakunnallisia, yhteiskunnalliselta asemaltaan vakiintuneita ja eksplisiittisesti huumeiden vastaisia kansalaisjärjestöjä. Niiden toiminnan rahoituksesta merkittävä osa on peräisin valtiolta. Lisäksi ne harjoittavat omaa varainhankintaa. Esittelen järjestöjä tarkemmin luvussa 5.1.

Koska tarkoituksena on tutkia tilannetta ”nyt”, rajaan aineistoni vuosien 2001 ja 2002 aikana ilmestyneeseen tai järjestöjen oman arvion mukaan kyseisenä ajanjaksona aktiivisessa käytössä olleeseen julkiseen valistusmateriaaliin. Tutkimusaineistoni muodostuu järjestöjen julkaisemista lehdistä, oppaista, esitteistä ja verkkomateriaalista. Tutkimuksen ulkopuolelle rajautuvat järjestöjen erilliset valistuskampanjat.

EOPH, IH ja YAD julkaisevat kukin neljä kertaa vuodessa ilmestyvää *lehteä* (em. järjestyksessä Elämä Pelissä [EP], IRTI ja ENo). Nämä lehdet toimivat järjestöjen keskeisinä valistuksen, tiedotuksen ja varainhankinnan kanavina. Lehtien levikkiä voidaan pitää laajana: EP:n painos vuonna 2002 oli 25 000, IRTI:n 28 000 ja ENo:n 12 000. Lisäksi kaikki lehdet julkaistaan osin verkossa järjestöjen WWW-sivuilla. Järjestölehdet ovat A4-kokoisia, 40–54 -sivuisia värijulkaisuja. Suurin

osa lehtien sisältämistä jutuista on huumeaiheisia. Lisäksi joukossa on esimerkiksi tiettyä urheilulajia tai elämäntapaa käsitteleviä juttuja, joissa ei puhuta lainkaan huumeista. Erityisesti YAD:n ENo-lehdessä on paljon ei-huumespesifejä juttuja. Tyypillisiä järjestölehdissä esiintyviä juttutyyppejä ovat muun muassa pääkirjoitukset, artikkelit, asiantuntija- tai julkishaastattelut, kolumnit, mielipiteet, ulkomaanraportit sekä järjestön työntekijöiden ja toiminnan esittelyt. Järjestöjen itseyttämyksessä juuri järjestölehti on merkittävin yleisyhteiskunnallisen vaikuttamisen väline. Esimerkiksi Irti Huumeista ry:n WWW-sivuilla todetaan seuraavasti: ”[IRTI-]lehti on yhdistyksemme ’lippulaiva’ ja kiinnitämme paljon huomiota sen sisällön ja ulkoasun kehittämiseen”.

Kaikilla järjestöillä on oma *vanhemmille suunnattu huumevalistusoppaansa*. Oppaat ovat kaikki A5-kokoisia, mutta niiden laajuus vaihtelee 15 sivusta (EOPH ja YAD) 65 sivuun (IH). Oppaiden tarkoitus on antaa vanhemmille huumeaineita koskevaa tietoa ja tukea heitä päihdekasvattajina sekä tilanteessa, jossa perheessä esiintyy nuorten huumeiden käyttöä. Lisäksi aineistooni kuuluu viisi sekalaista valistusesitettä ja -lehtistä (ks. luettelo alla). Varsinaisia *nuorisolle suunnattuja valistusesitteitä* aineistooni kuuluu ainoastaan kaksi. Molemmat näistä olivat IH:n esitteitä (*Halu elää ainoa elämä täysillä! Ilman aineita.* sekä *I’m Free*).

Järjestöjen *WWW-sivuilta* löytyy muun muassa tietoja järjestöjen historiasta, jäsenistä, tukijoista ja ajankohtaisista tapahtumista sekä IH:n ja EOPH:n sivuilla myös tietoja erilaisista huumeaineista. EOPH:n ja IH:n WWW-sivuilla on myös nuorille suunnattu valistusosio. Järjestölehdillä on omat WWW-sivunsa, joilla on julkaistu osa artikkeleista.

Seuraavassa eritellään kokonaisuudessaan se valistusmateriaali, josta tutkimusaineistoni koostuu. Aineistoni on miellellävissä kokonaisuutena kolmen huumevalistusjärjestön vuosina 2001 ja 2002 julkaisemasta valistusaineistosta kampanjamateriaalia lukuun ottamatta.

Järjestölehdet

- EOPH: *Elämä pelissä (EP)* 1–4/2001 ja 1–4/2002. A4, 50 sivua/lehti. Painos 25 000 (2002).
- IH: *IRTI* 1–4/2001 ja 1–4/2002. A4, 48–54 sivua/lehti. Painos 28 000 (2002).
- YAD: *ENo* 9–12 (2001) ja 13–16 (2002). A4, 40–50 sivua/lehti. Painos 12 000 (2002).

Vanhempainoppaat

- EOPH: *Huumeista* (2000). A5, 15 sivua.
- IH: *Mitä jokaisen on hyvä tietää huumeista* (2000). A5, 65 sivua.
- YAD: *Puhetta päihteistä. Opas vanhemmille* (2002). A5, 15 sivua.

Esitteet ja lehtiset

- IH: *Halu elää ainoa elämä täysillä! Ilman aineita.* (2002). ”Tietoa huumeista yläasteikäisille”. Noin A4, 8 sivua.
- IH: *I'm Free!* (2002) Nuorisoesite (ja rintamerkki). 8 sivua.
- IH: *Irti Huumeista ry* (2000). Yleisesite yhdistyksestä. 6 sivua.
- YAD: *Youth Against drugs ry* (julkaisuvuosi tuntematon). Yleisesite yhdistyksestä. 6 sivua.

WWW-materiaali

- www.elamaonparastahuumetta.fi. Elämä On Parasta Huumetta ry:n WWW-sivut (20.12.2002).
- www.irtihuumeista.fi. Irti Huumeista ry:n WWW-sivut (20.12.2002).
- www.yad.finlandia.net. Youth Against Drugs ry:n WWW-sivut. (20.12.2002).

Tutkimuksen aineisto kerättiin jouluihelmikuussa 2002–2003. Tutkimusnäytteeseeni kuuluvat järjestöt luovuttivat minulle pyynnöstä toivomani materiaalin.² Järjestöjen WWW-sivut käsittävän materiaalin olen kerännyt itse.

² Sain haltuuni kaiken sen materiaalin, jonka osasin pyytää. Varmistaakseni, että järjestöt olivat toimittaneet minulle kaiken ajanjaksolla 2001–2002 julkaistun tai aktiivisessa käytössä olleen

Julkiset valistustekstit eivät ole huumeiden vastaisten järjestöjen ainoa tapa vaikuttaa yhteiskunnalliseen ongelmanmäärittelyyn. Järjestöt tekevät yhteiskunnallisesti merkittävää valistustyötä ”kentällä”, muun muassa kouluissa, varuskunnissa ja erilaisissa yleisötahtumissa. Tämä valistustyö jää tutkimukseni ulkopuolelle. Keskeisiä yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoja ovat myös järjestöjen edustajien antamat haastattelut, tiedotteet, mielipidekirjoitukset sekä muut julkiset kannanotot. Aineistoon valikoitunut julkinen valistusmateriaali on kuitenkin varsin keskeinen ja suuria ihmisjoukkoja tavoittava huumevalistuksen väylä, jonka voidaan ajatella heijastavan myös järjestöjen muuta vaikuttamistoimintaa. Järjestöjen tiedotteet ja muut yhteiskunnalliset kannanotot esitellään tyypillisesti niiden julkaisemissa lehdissä sekä WWW-sivuilla.

4.3 Aineiston käsittely ja analyysitapa

Tutkimukseni analyytinen tulkintakehys edustaa sosiaalista konstruktionismia, jonka perusoletuksena on sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kielenkäytön ja muun toiminnan kautta (esim. Berger & Luckmann 1998). Analyysini taustalla on siis oletamus valistustekstien sosiaalista todellisuutta – suomalaista huumeekysymystä – konstruoivasta luonteesta (ks. myös luku 1.2).

Aineiston analyysini konstruktionistinen lähtökohta on, että huumeiden vastaisten järjestöjen valistusteksteissä rakentuu tietynlainen ymmärrys sekä siitä, millä tavoin huumeet uhkaavat yhteiskuntaa, että siitä, miten yhteiskunnallisten toimijoiden tulisi menetellä huumeongelman ratkaisemiseksi. Tällaisten merkityksenanto-prosessien kautta valistusteksteissä muodostuu toimintavalmiuksia, joilla on tiettyjä kulttuurisia ja poliittisia implikaatioita. Analyysin edetessä hahmottuu vähitellen sekä se, mikä tarkastelemilleni kolmelle huumeiden vastaiselle järjestölle on kullekin ominaista että se, mikä niitä yhdistää.

julkisen valistusmateriaalin, tein helmikuun 2003 puolivälissä sähköpostitse tarkistuskyselyn, jossa kävin läpi keräämäni tutkimusaineistoni ja pyysin järjestöjen edustajia tarkistamaan, ettei relevanttia materiaalia ole jäänyt huomioimatta. Sain varmistuksen aineiston kattavuudesta järjestöiltä IH:tä lukuun ottamatta.

Lähestyn järjestöjen tuottamia valistustekstejä kriittisen ja systemaattisen *lähiluvun* keinoin. Ensiksi luin aineiston aluksi kokonaisuudessaan läpi lehti lehdeltä ja esite esitteeltä. Tämän jälkeen muokkasin sen laadullisen tutkimusaineiston tietokoneavusteisen analyysiohjelman Atlas.TI:n vaatimaan muotoon ja koodasin aineiston temaattisesti. Toisin sanoen hahmottelin tutkimistani valistusteksteistä niissä esiintyviä, tutkimuskysymysteni kannalta relevantteja *teemoja*. Aineiston koodaus oli mahdollisimman kattava ja systemaattinen. Valistusmateriaalissa esiintyvät kuvat ja muu visuaalinen ilme jäivät kuitenkin tarkastelun ulkopuolelle. Saatuani tekstiaineiston temaattisen koodauksen päätökseen luin aineiston vielä kertaalleen läpi ja asetin syrjään sellaiset tekstit, joissa ei käsitellä huumeita lainkaan tai jotka eivät muutoin olleet kiinnostavia analyysin näkökulmasta (tällaisia olivat muun muassa lakitekstit sekä huumausaineiden farmakologisia ominaisuuksia esittelevät tekstit). Tekstit, joissa tiedotetaan järjestöjen ajankohtaisesta toiminnasta, toimivat tutkimuksen taustamateriaalina, mutteivät sisälly analysoitavaan aineistoon. Edellä kuvatun karsinnan tuloksena varsinaisen analyysin kohteeksi valikoitui 228 huumeaiheista tekstiä.

Taulukossa 1 esittelen lopullisen tutkimusaineiston muodostamat huumeaiheiset valistustekstit jäsenneiltyä tekstityypin mukaan.

Taulukko 1. Analysoitavat huumeaiheiset tekstit.

Tekstityyppi	EOPH	IH	YAD	Kaikki
Haastattelut	32	31	4	67
Mielipide/kommenttitekstit	4	32	12	48
Kolumnit	29	9	-	38
Artikkelit	-	23	15	38
Pääkirjoitukset	8	8	1	17
Ulkomaanraportit	-	9	7	16
Vanhemmille suunnatut opastekstit	1	2	1	4
Nuorille suunnatut opastekstit	-	2	-	2
Yhteensä	74	116	38	228

Pääosa tutkimusaineistostani koostuu järjestöjen lehdissä ja jossain määrin myös järjestöjen WWW-sivuilla julkaistuista teksteistä. Tekstit heijastelevat, kommentteja

toivat ja tuottavat mielenkiintoisella tavalla yhteiskunnallisen huume keskustelun dynamiikkaa; siinä ilmeneviä teemoja ja vastakkainasetteluja. Järjestöjen valistus- ja poliittiset pyrkimykset tulevat erityisen selkeästi esille järjestölehtien *pääkirjoituksissa, mielipide- ja kommenttiteksteissä* sekä *kolumneissa*, mutta ilmenevät myös muissa tekstityypeissä, *haastatteluissa, artikkeleissa* ja *ulkomaanraporteissa*.

Kunkin järjestön vanhempainoppaat ja IH:n kaksi nuorisoesitettä muodostavat aineistossani pienemmän *opastekstien* ryhmän. Määrittelen tässä opastekstin lukijaansa suoraan ohjeistavaksi tekstiksi, joka poikkeaa puhuttelutavaltaan järjestölehtien journalistisesta otteesta. Opastekstit muodostavat verrattain pienen osan aineistostani, minkä vuoksi en analysoi niitä erillisenä kokonaisuutenaan niiden ominaispiirteiden perusteella. Tarkastelen opastekstejä osana tutkimuksen kokonaisuutta, järjestöjen keskeisten ongelmanmäärittelyjen ilmentäjinä.

Aineistooni kuuluu muihin järjestöihin verrattuna huomattavasti vähemmän YAD:n tekstejä. Tämä johtuu pääosin siitä, että YAD:n julkaisemista teksteistä suuri osa ei käsittele huumeita. Toisessa ääripäässä IH:n tutkimusajanjaksona julkaisemat valistustekstit olivat lähes yksinomaan huumespesifejä tekstejä, minkä vuoksi kyseisen järjestön tekstien osuus tutkimusaineistossa on suurempi kuin muiden. Myös tarkasteltaessa valistustekstejä tekstityypeittäin järjestöjen välillä on havaittavissa eroja. Esimerkiksi EOPH:n materiaaliin sisältyy erityisen paljon huumeaiheisia kolumneja, muttei lainkaan huumeaiheisia artikkeleja tai ulkomaanraportteja. Variaatio järjestöjen julkaisemien tekstityyppien suhteen ei kuitenkaan vaikeuttanut analyysiä, sillä samat keskeiset teemat ja jännitteet nousivat esiin kaikentyyppisistä valistusteksteistä.

Aineiston lähilukuni on saanut vaikutteita Jukka Törrösen (2000, ks. myös Törrönen 2002; Hakkarainen & Törrönen 2002) tutkimuksista, joissa hän hahmottelee teksteissä syntyviä subjekti- eli toimija-asemia. Omaksun Törröseltä analyysitavan, jossa *tekstiaineistosta paikannetaan keskeisiä teemoja ja vastakkainasetteluja sekä niiden kautta syntyviä toimintaohjelmia*. En kuljeta Törrösen toimija-aseman käsitettä mukana analyysissäni, vaan puhun yksinkertaisesti valistustekstien puhuja- ja yleisökuvista. Tutkimukseni punaisena lankana on siis tarkastella, *kuka pu-*

huttelee *ketä* huumevalistusteksteissä. Samalla esiin nousevat myös kysymykset *mistä* puhutaan ja *miten*.

Valistustekstien analyysini perustuu ajatukselle siitä, että uhkaavan tilanteen, tässä tapauksessa huumeongelman, määrittely tapahtuu osoittamalla jännitteisiä vastakkainasetteluja. Niiden avulla puhuja havainnollistaa yleisölleen toivotun ja hyväksytyyn sekä epätoivottavan tilan välistä eroa. Kyse on *huumekysymyksen uudelleenkuvaamisesta valistusteksteissä; sen kategorisoimisesta osaksi oletetun yleisön hyväksymää moraalista järjestystä*. Käyttämäni analyysitapa nostaa esiin tutkimusasetelmani pohjalta seuraavia aineistolle esitettäviä kysymyksiä: Mille näkökulmille valistustekstit hakevat yleisön hyväksyntää? Kenen intressejä ja asemaa valistusteksteissä pyritään vahvistamaan ja kenen asemaa mahdollisesti heikentämään? Analyysissä tarkastelen myös valistustekstien yleisön asemoitumista: Ketä huumeiden vastaiset järjestöt pyrkivät valistusteksteissään puhuttelemaan? Millaisia kykyjä ja kompetensseja valistuksen yleisölle konstruoidaan? Sen lisäksi, että järjestöt rakentavat määrittelyä huumeongelmasta, ne rakentavat toimintaohjelmia, joiden avulla yhteisö pyritään saattamaan takaisin toivottavaan tilaan. Kenen tulee toimia huumeongelman tai huume keskustelussa vallitsevien jännitteiden ratkaisemiseksi, millaisin keinoin ja millaiseen tulevaisuuteen orientoituen sekä millaista tulevaisuutta välttämällä? (Ks. Törrönen 2002; 2000; Hakkarainen & Törrönen 2002.)

Tutkimukseni analyysiosuus koostuu neljästä luvusta, joissa tarkastelen huumekysymyksen rakentumista valistusteksteissä erilaisista, osin toisiinsa nivoutuvista näkökulmista. Tavoitteena on, että analyysin edetessä ymmärrys huumeiden vastaisen valistusjärjestöjen yhteiskunnallisesta asemoitumisesta ja sen seurauksista kasaantuu vähitellen. Aluksi tarkastelen sitä, *kuka puhuu* valistusteksteissä. Esiteltyäni tutkimani järjestöt ja niiden toiminta-alueet hahmottelen, kuinka yhteiskuntaa uhkaava huumeongelma määrittyy niiden valistusteksteissä rakentamien luokitusten ja vastakkainasettelujen kautta. Tutkimuksen *kenelle puhutaan* -osassa tarkastelen valistuksen yleisökuvaa. *Miten puhutaan* -osassa hahmottelen järjestöjen keskeisiä argumentaatiotapoja, joiden kautta ne pyrkivät oikeuttamaan huumeiden vastaisen toimintansa. Viimeisessä analyysiosuudessa tarkastelen osittain jo edellä saamiini vastausten pohjalta sitä, *kenelle lankeaa vastuu*; mitä yhteiskunnallisia

tahoja ja toimijoita kansalaisjärjestöt asettavat vastuuseen konstruoimastaan huumeongelmasta.

5 Järjestöt yhteiskunnallisina keskustelijoina

Tässä luvussa tarkastelen järjestöjä yhteiskunnallisina keskustelijoina. Esittelen tutkimani kansalaisjärjestöt niiden yhteisen tavoitteen, huumeiden vastaisen toiminnan valossa. Luvun edetessä käy ilmi, että valistusjärjestöjen toimintakenttä on yhteiskunnallisesti varsin laaja ja että huumeongelma nivoutuu niiden argumentaatiossa yhteen merkittävien yhteiskunnallisten kehityskulkujen kanssa. Samalla kunkin järjestön omaleimaiset piirteet valistajina sekä toisaalta järjestöjä yhdistävät tekijät hahmottuvat vähitellen.

5.1 Kolme huumeiden vastaista kansalaisjärjestöä

Seuraavassa esittelen tutkimuskohteenani olevat huumeiden vastaiset kansalaisjärjestöt, Elämä On Parasta Huumetta ry:n (EOPH), Irti Huumeista ry:n (IH) ja Youth Against Drugs ry:n (YAD). Esittelen tiiviisti järjestöjen perustehtäviä, kohderyhmiä, toimintatapoja, organisaatiota ja rahoitusrakennetta.³ Tämä esittely toimii kuitenkin lähinnä lyhyenä orientaationa: en pyri luomaan systemaattista kokonaiskuvaa järjestöjen toiminnasta. Tarkastelen järjestöjä tutkimuksessani pääasiallisesti niiden tuottamien valistustekstien kautta.

Elämä On Parasta Huumetta ry

Elämä On Parasta Huumetta ry:n toiminta alkoi vuonna 1993 Eläke-Varman rahoittamana laajana huumeiden vastaisena valistuskampanjana. Vuonna 1997 kampanjan ympärille perustettiin samanniminen yhdistys. EOPH:n imagoon on alusta lähtien liittynyt urheilullisuus. Yhdistyksen toimihenkilöinä, tukijoina ja ”idoleina” toimii lukuisia nykyisiä ja entisiä julkisurheilijoita. Lisäksi se tekee paljon yhteistyötä erilaisten urheiluseurojen kanssa. EOPH:n tavoitteena on toimia ”valistuksen ammattilaisena”, viestittää voimakkaasti omista hankkeistaan ja osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun huumeista.

³ Esittelemäni tiedot perustuvat järjestöjen WWW-sivuilta sekä vuoden 2003 toimintasuunnitelmista keräämäni informaatioon. Poikkeuksena tästä on IH, jonka toimintasuunnitelmaa en saanut pyynnöstä haltuuni.

EOPH:n keskustuimisto sijaitsee Helsingissä. EOPH:n toiminnassa on mukana palkatun 10 toimihenkilön lisäksi joukko nimettyjä *asiantuntijoita* (kuten europarlamentaarikko Marjo Matikainen-Kallström ja keskusrikospoliisin osastopäällikkö Antti Turkama) ja *nuorisoidoleita* (kuten uimari Jani Sievinen ja tyttöbändi Tik-tak).

EOPH:n perustehtävänä on päihdekasvatus peruskouluikäisten (7–15 -vuotiaiden) lasten ja nuorten sekä heidän kanssaan toimivien aikuisten parissa. Toistaiseksi järjestön toiminta on kohdentunut etupäässä ala-asteikäisiin lapsiin, mutta sitä kehitetään jatkuvasti kohtaamaan myös teini-ikäiset nuoret. EOPH järjestää lasten ja nuorten kerhotoimintaa useilla eri paikkakunnilla. Tavoitteena on järjestää nuorille mielekästä toimintaa ja positiivista elämänsisältöä. EOPH järjestää myös erilaisia koulutustilaisuuksia koululaisille, vanhemmille, erilaisten harrasteseurojen vetäjille sekä sosiaali- ja kasvatusalan ammattilaisille.

Keskeisenä osana EOPH:n toimintaan kuuluu ympäri Suomea kiertävä huumevalistusbussi, jossa vieraili vuoden 2002 aikana 35 000 ihmistä. Vuodesta 2002 lähtien EOPH on pitänyt yllä myös virtuaalista huumetietobussia, jossa verkkoaikuinen” keskustelelee päivittäin lasten ja nuorten kanssa. Syksystä 2002 lähtien EOPH on tarjonnut huumeaiheista puhelinneuvontaa yhdessä Helsingin Diakonissalaitoksen kanssa. Yhdistys julkaisee Elämä Pelissä -lehteä tärkeänä osana tiedotustaan ja varainhankintaansa.

EOPH pyrkii tekemään ehkäisevän päihdetyön yhteistyötä yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Yhdistys ilmoittaa toimivansa tiiviissä yhteistyössä poliisin ja muiden viranomaisten kanssa. EOPH:n päätukijoita ovat Raha-automaattiyhdistys, Helsingin kaupunki (myös muut kunnat paikallistason projekteissa) ja opetusministeriö. Järjestöllä on myös lukuisia yhteistyöyrityksiä, joista tärkeimpiä ovat Hartwall, Fortum ja Yliopiston Apteekki. Lisäksi EOPH tekee yhteistyötä muiden ennaltaehkäisevän päihdetyön järjestöjen, urheilujärjestöjen ja seurakuntien kanssa.

Irti Huumeista ry

Irti Huumeista ry:n perusti vuonna 1984 joukko vanhempia, joka oli huolissaan Suomessa vallitsevasta huumeongelmasta. IH:n toiminnan keskiössä on huumeiden kokeilua ja käyttöä ehkäisevä työ sekä ”huumekielteisen ilmapiirin vahvistaminen”. Yhdistyksen julkilausuttuna tavoitteena on rajoittavan ja korjaavan huume-politiikan tukeminen.

Vanhempainillat, koululaisille ja opiskelijoille annettava valistus sekä huume- luennot alan ammattilaisille ovat yhdistyksen keskeistä ehkäisevää työtä. Yhdistys kouluttaa vapaaehtoistyöntekijänsä ja järjestää koulutusta myös ulkopuolisille ta- hoille. Vapaaehtoistoiminnan pohjalta alueosastojen paikkakunnille syntyy esi- merkiksi kummikouluja. Tilauksesta kouluilla, messuilla, näyttelyissä ja tapahtu- missa kiertävä IH:n huumetietobussi tarjoaa ”vaikuttavaa näyttelymateriaalia ja tutkittua tietoa huumeista jaettavaksi kävijöille”.

IH järjestää huumeiden käyttäjille ja heidän läheisilleen vertaistukea hyödyntäviä oma-apuryhmiä sekä tukihenkilötoimintaa. Järjestön tukihenkilöt voivat auttaa huumeiden käyttäjiä esimerkiksi hoitoon hakeutumisessa ja virastoasioiden hoi- dossa. Osana yhdistyksen tukityötä toimii Irti Huumeista -puhelin, joka vastaanot- ti vuonna 2001 yli 3000 kriisipuhelua. Auttavan puhelimen päivystystä hoitavat IH:n vapaaehtoiset. Viime vuosina IH:n toiminta on laajennut erityisesti omais- työn eli huumeongelmaisten perheiden tukemisen saralla. Vuonna 2002 järjestö perusti perhetyön keskuksen Helsinkiin.

IH on pohjoismaisen vanhempainyhdistysten katto-organisaation Norden Mot Narkotika (NMN) sekä yleiseurooppalaisen kansalaisjärjestöjen kattojärjestön EURAD:n (Europe Against Drugs) jäsen. IH ilmoittaa tekevänsä yhteistyötä myös eestiläisten ja venäläisten huumeiden vastaisten järjestöjen kanssa.

IH:n toiminnan rahoituksesta neljäsosa koostuu Raha-automaattiyhdistyksen, val- tion ja kuntien avustuksista. Viidennes järjestön tuloista tulee lahjoituksina yksi- tyisiltä henkilöiltä, yrityksiltä ja yhteisöiltä. Suuri osa rahoituksesta muodostuu IH:n omasta varainhankinnasta. Keskeisessä osassa järjestön varainhankinnassa on huumetyön erikoislehti IRTI, josta yhdistys saa lähes puolet tuloistaan. Lisätu-

loja järjestölle tuovat IRTI-lehden ilmoitusmyynti sekä järjestön omien tukituotteiden ja julkaisujen myynti.

Youth Against Drugs ry

Youth Against Drugs ry on ideologiseksi elämänsuojelujärjestöksi tunnustautuva nuorten huumeiden vastainen järjestö. Se aloitti toimintansa vuonna 1988 osana Irti Huumeista ry:tä ja rekisteröityi omaksi järjestökseen vuonna 1990. YAD:n keskus toimisto sijaitsee Jyväskylässä. Lisäksi yhdistys toimii vapaaehtoisvoimin 27 paikkakunnalla. Vuoden 2001 lopussa YAD:lla oli 13 palkattua työntekijää ja 697 jäsentä, joista 242 oli aktiivijäseniä (vapaaehtoisia).

YAD ilmaisee toimivansa ehkäisevän huumetyön asiantuntijajärjestönä. Sen tavoitteena on ehkäistä huumeiden käyttöä ja tukea päihteetöntä elämää, lisätä ihmisten tietämystä huumeekysymyksestä sekä vaikuttaa siihen liittyvään yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Toiminnan lähtökohtana ovat ”nuorten omat ideat, kyvyt ja voimavarat”. Tavoitteena on käydä keskustelua huumeekysymyksestä tasa-arvoisesti nuorten kesken. Keskeinen toimintaidea on, että liittyessään YAD:n jäseneksi nuori ottaa samalla kantaa huumeettoman elämän puolesta. Jäsenten yhteenkuuluvuuden tunnetta korostetaan erilaisten jäsentapahtumien avulla ja mukana olevia nuoria motivoidaan aktiiviseen kansalaistoimintaan.

YAD:n perustoimintaan kuuluu koulutustoiminta, tiedon jakaminen siellä, missä nuoret liikkuvat (esimerkiksi musiikkifestivaaleilla ja klubeissa), pienryhmä- ja leiritoiminta sekä päihteistä eroon pyrkivien tukitoiminta. Yksi YAD:n toiminnalle leimallinen painopistealue on huumeisiin liittyvän globaalin talouden ja siihen liittyvän epäoikeudenmukaisuuden sekä ekologisen näkökulman esilletuominen. YAD pyörittää myös vaihtelevia ehkäisevän päihdetyön projekteja.

YAD ilmoittaa tekevänsä yhteistyötä muun muassa Terveyden Edistämisen Keskuksen, KEPAN, SPR:n, STAKES:in, Suomen Elämäntapaliiton ja Nimettömien narkomaanien sekä myös muiden päihdejärjestöjen ja organisaatioiden, hoitopaikkojen, nuoriso- ja sosiaalityöntekijöiden, koulujen ja oppilaitosten sekä tervey-

denhuoltohenkilöstön kanssa. Yhdistys pyrkii vaikuttamaan myös Jyväskylän seudun alueelliseen päihdetyöhön.

YAD:n toiminnan päärahoittaja on Raha-automaattiyhdistys. Yhdistyksen paikallisosastojen kotikunnat tukevat paikallistason toimintaa. ENo-lehden levikki-myynnillä rahoitetaan lehden kustannuksien ohella järjestön toimintaa. Sosiaali- ja terveysministeriö tukee YAD:n valistuskampanjoita. Paikallisosastoissa kannustetaan jäseniä aktiivisuuteen varainhankinnassa. Yhdistys hankkii myös varoja pitämällä maksullisia luentoja ja tapahtumia.

5.2 Järjestöjen keskeiset teemat ja tavoitteenasettelut

Valistustekstien pääteemat

Analyysini lähtökohtana toimii järjestöjen valistustekstien pääteemojen esittely. Se auttaa myös hahmottamaan aineiston muodostavan valistusmateriaalin sisäistä variaatiota. Taulukossa 2 esitellään aineistoni muodostavat EOPH:n, IH:n ja YAD:n huumevalistustekstit niiden pääteeman mukaan. Siihen on sisällytetty kaikki aineistossa esiintyvät pääteemat. Aineistoon kuuluvat vanhempainopastekstit (3 kpl) ja nuortenopastekstit (2 kpl) eivät ole mukana taulukossa, sillä niistä ei ole mahdollista määrittää yhtä pääteemaa.

Taulukko 2. Järjestöjen valistusteksteissä esiintyvät pääteemat.

Valistustekstin pääteema	EOPH	IH	YAD	Kaikki
Nuorten huumeongelma ja aikuisten kasvatustuvastuu	19	14	2	35
Huumeiden käyttäjän/käyttäjän läheisen arki	1	24	-	25
Huumehoitojärjestelmä	4	13	2	20
Huumeongelma ulkomailla	3	9	5	17
Huumekielteisyys elämäntapana	6	8	2	16
Huumepolitiikka	4	8	2	14
Huumeetstit	4	8	-	12
Kansalaisjärjestöjen asema huume kentällä	1	6	2	9
Ehkäisevä huume työ ja valistus	4	1	2	7
Julkisen huume keskustelun luonne	1	3	2	6
Huumerikollisuus ja poliisin toiminta	4	1	1	6
Huumeusaineriippuvuus ilmiönä	4	1	1	6
Huumeusainelainsäädäntö	2	3	1	6
Yritykset huume työ tukijoina	3	2	-	5
Huumeiden tuottama nautinto	3	-	1	4
Huumeet ja HIV-epidemia	-	4	-	4
Kannabiksen laillistamispyrkimykset	2	2	-	4
Huumeiden viihdekäyttö	2	-	2	4
Paikalliset huume ongelmat Suomessa	2	1	1	4
Huumeiden globaalit vaikutukset	-	-	3	3
Huumeet urheilumaailmassa	1	-	2	3
Huumeet liikenteessä	2	-	1	3
Suomen huume historia	-	3	-	3
Suomalainen päihdekulttuuri	1	-	2	3
Huumeet armeijassa	-	1	1	2
Huumeet ja teknokulttuuri	-	-	1	1
Yhteensä	74	112	36	223

Taulukosta 2 käy ilmi, että aineistoni muodostamat valistustekstit käsittelevät laajasti suomalaisen huume kentän ilmiöitä. Pelkästään pääteemojen perusteella ei kuitenkaan ole syytä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Ensinnäkin samassa valistustekstissä esiintyy usein monia keskeisiä teemoja, jolloin pääteeman valinta on jossain määrin keinotekoisia. Valistusteksteissä käsitellään esimerkiksi paljon suomalaista päihdekulttuuria, mutta se nousee vain harvoin tekstien pääteemaksi.

Lisäksi analyysin kannalta kiinnostavinta ei usein ole tekstin käsittelemä pääaihe sinänsä, vaan sen argumentaation taustalla vaikuttavat oletukset, jännitteet ja pyrkimykset. Esimerkiksi teema ”suomalainen huume politiikka” olisi mahdollista liittää suureen osaan aineistooni kuuluvista valistusteksteistä. Tämä havainto vahvistaa sitä tutkimukseni peruslähtökohtaa, että huumevalistus on poliittista toimintaa. Kun valistusteksteissä argumentoidaan pääteemana vaikkapa huume testien puolesta tai niitä vastaan, kyse on huume politiikan tekemisestä. Tästä huolimatta huume politiikka määrittyy ainoastaan niiden tekstien pääteemaksi, jotka käsittelevät eksplisiittisesti suomalaista huume politiikkaa. Lisäksi huumevalistuksen argumentaatioon on sisäänrakennettuna tiettyjä *jännitteitä*, kuten esimerkkinä käytettyssä huume testien tapauksessa yksilönvapauden ja yhteisön edun välinen vastakkainasettelu. Nämä jännitteet eivät suoraan ilmene valistustekstien pääteemoja tarkastelemalla, mutta nousevat analyysissäni keskeiselle sijalle.

Järjestöjen valistusteksteissä yhteenlaskettuna useimmin ilmenevä teema on *nuorten huumeongelma*, joka kategorisoidaan osoitukseksi nuorten kasvavasta pahoinvoinnista. Nuorten huumeongelma yhdistetään yhteiskunnallisen kasvatusvastuun rapautumiseen. Teema on erityisen keskeisellä sijalla peruskouluikäisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan päihdetyöhön erikoistuneen EOPH:n teksteissä. Toiseksi yleisin pääteema on *huumeiden käyttäjän tai käyttäjän läheisten arkea* kuvaava teema, joka kuitenkin esiintyy pääteemana lähes yksinomaan omaisjärjestönä profiloituvan IH:n materiaalissa. Kolmanneksi yleisin valistustekstien pääteema on *huumehoitojärjestelmä*. YAD:n teksteissä käsitellään suhteellisesti eniten pääteemana *huumeongelmaa ulkomailla*. Järjestön teksteissä huumeiden käyttö esiintyy kansainvälisessä kontekstissään mukaan lukien huume talouteen liittyvät ekologiset ja taloudelliset seuraukset. *Huumekielteinen elämäntapa* on myös keskeinen kaikkien järjestöjen valistusteksteissä esiintyvä teema.

Toisaalta huomiota voidaan kiinnittää siihen, mitä teemoja järjestöjen teksteissä ei käsitellä. Huumeiden käyttäjän tai heidän läheistensä arki ei nouse pääteemaksi EOPH:n ja YAD:n valistusteksteissä. YAD:n teksteissä käsitellään pääteeman tasolla melko vähän nuorten huumeongelmina kanavoituvaa pahoinvointia tai huume testejä, jotka ovat nuorisoa läheisesti koskettava aihe. Tämä vaikuttaa hieman yllättävältä, sillä kyseessä on nimenomaan nuorisojärjestö. Taulukosta käy myös

ilmi, että vaikka IH:n tekstejä kuuluu aineistoon lukumäärällisesti enemmän kuin EOPH:n ja YAD:n tekstejä yhteenlaskettuna, yhdessäkään niistä ei käsitellä pääteemoina *huumeiden käytön myönteisiä puolia*, kuten huumeiden tuottamaa nautintoa tai huumeiden viihdekäyttöä.

Järjestöjen julkilausuttu ideologia

Tutkimani järjestöt ovat *huumeiden vastaisia* järjestöjä, joiden keskeinen toiminnan motivaatio perustuu näkemykseen Suomessa vallitsevasta huumeongelmasta. Järjestöt mieltävät ehkäisevän huumetyön tavoitteeksi täydellisen pitäytymisen huumeiden kokeilusta ja käytöstä. Huumeiden vastaisuus välittyy yleisölle selkeästi jo järjestöjen niiden nimistä: Elämä On Parasta Huumetta, Irti Huumeista ja Youth Against Drugs (Nuoret Huumeita Vastaan).

Huumeiden vastaisuus järjestöjen keskeisenä toimintaperiaatteena tulee selkeästi esiin myös niiden valistusteksteissä. Huumeongelman olemassa olosta ja sen vakavuudesta viestittäminen on keskeinen osa erityisesti IH:n ja EOPH:n toimintaa.

Huumausaineiden väärinkäyttö on kasvanut Suomessa sellaisiin mittasuhteisiin, että ongelmien ja seurausten hoitamiseksi on välittömästi ryhdyttävä erityistoimiin riittävin resurssein. (IRTI 1/2002.)

Huumeongelman osalta elämme vakavaa aikaa, jolloin huumeiden salakuljetus, myynti ja käyttö ovat rajussa nousussa. (...) Siksi ongelmaan puuttuminen on välttämätöntä ja sellaisetkin keinot saattavat olla perusteltuja, joita toisissa olosuhteissa ehkä voitaisiin eettisesti kritisoida. (EP (8/2001.)

Tekstiotteista huomataan, ettei EOPH:n ja IH:n teksteissä rakennu ainoastaan määrittely huumeongelman vakavasta luonteesta vaan myös tiettyjä *toimintaohjelmia* ongelman ratkaisemiseksi. Esimerkkikatkelmissa huumeongelman ratkaisukeinoiksi ehdotetaan ”erityistoimia” ja jopa normaalioloissa ”eettisesti kritisoitavia” keinoja.

YAD:n huumeekysymyksestä viestimisen tapa on hieman toisenlainen kuin kahdella muulla järjestöllä. EOPH:n ja IH:n tavoin huumeiden vastaisuus on järjestön keskeinen arvolähtökohta. YAD kuitenkin pitäytyy esittämästä voimakkaita lausuntoja huumeongelman vakavuudesta ja suhtautuu kriittisesti sellaisiin huume-

kentän keskustelijoihin, jotka pyrkivät hätkähdyttämään suurta yleisöä. Alla olevassa YAD:n esimerkkikatkelmassa toimintaohjelmaksi rakentuu huumeongelmaan kohdistettavien erityistoimien sijaan huumekeskustelun palauttaminen ongelmakehyksestä ”arkiselle tasolle”:

Tarvitaan paljon keskustelua huumausainekysymyksistä arkisella tasolla. Tarvitaan halua tehdä asioille jotain voivottelujen ja kauhistelujen sijaan. Kiihkotonta asiallista keskustelua ja yhden totuuden välttämistä. (ENo 11 [2001].)

Kaikki järjestöt ilmoittavat yleiseen mielipiteeseen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikuttamisen keskeiseksi toiminta-alueekseen. IH ilmoittaa avoimesti toimivansa *rajoittavan ja korjaavan huume politiikan ylläpitämiseksi*. Järjestöistä ainoana IH esittää suoraan sanoin tavoitteekseen *huumeettoman yhteiskunnan*.

Irti Huumeista ry on sitoutunut Suomen viralliseen huume strategiaan (valtioneuvoston periaatepäätös 22.12.1998 huumausainepolitiikasta) ja niin muodoin myös rajoittavaan huumausainepolitiikkaan. Tämä merkitsee sitä, että kaiken toiminnan ylätavoitteena on huumeista vapaa yhteiskunta, jossa pyritään estämään huumausaineiden käyttö ja kokeilutkin. (IRTI 2/2002.)

Myös YAD kutsuu itseään ”*ideologiseksi*” järjestöksi, jonka keskeinen pyrkimys on päihitteettömyyden, ekologisuuden ja ihmisoikeuksien edistäminen. Huumeiden käytön vastustaminen ymmärretään osaksi laajempaa oikeudenmukaisuuden periaatteiden puolustamista, josta käytetään yleisnimitystä ”*elämänsuojelu*”.

Huumeiden käytön vastustaminen on yksi väline tehdä maailmasta oikeudenmukaisempi. Ymmärtäessämme huumeisiin liittyviä ongelmia, ymmärrämme myös muita elämänsuojeluun liittyviä kysymyksiä. (ENo 9 [2001].)

EOPH ei esiinny muiden järjestöjen tavoin avoimesti poliittisena tai aatteellisena järjestönä. Yksi selitys tälle on, että se on toiminut yhdistyksenä vasta vuodesta 1997. Kuitenkin toisiin järjestöihin verrattuna nimenomaan EOPH:n teksteissä esiintyvistä huume kysymyksen asiantuntijoista ja kommentoijista varsin merkittävä osa on eri puolueita edustavia, tunnettuja ammattipoliitikkoja. Kenties juuri tämä selittää EOPH:n esiintymisen epäpoliittisena järjestönä: (huume)politiikkaa on helpompi tehdä silloin, kun sitä ei erikseen korosta tekevänsä. EOPH:n argumentaation poliittista luonnetta valaisee esimerkkikatkelma järjestön toiminnanjohtajan – joka itsekkin on eturivin poliitikko – pääkirjoituksesta EP-lehdessä. Tek-

stissä huumerikollisuus muodostaa sillan vaatimuksille yleisen kriminaalipolitiikan tiukentamisesta:

Viime aikoina on keskusteltu voimakkaasti huumerikollisuudesta. Suomessa huumerikoksista saa lainsäädäntömme rikostaulukon yläpään rangaistuksia. Eri tuomioistuintasot kärjää- ja kihlakunnanoikeuksista korkeimpaan oikeuteen ovat tässä suhteessa olleet hyvin samoilla linjoilla. Silti vaatimus rikostaulukoiden uudelleenrukkaamisesta kovempaan suuntaan on kaikunut eri lainoppineiden ja muiden viranomaisten suusta jo kauan. Henkirikosten rikosasteikot ovat meillä euroopalaisittain alapäästä. En olisi yllättynyt, jos erityisesti koviin henkirikoksiin syntyisi rikostaulukoissa uutta liikkumatilaa taulukon yläpäässä. Ns. liberaali kriminaalipolitiikka näyttää olevan Suomessakin tiensä päässä. (EP 8/2001.)

5.3 Valistusteksteissä rakentuvat huumeuhkat

Edellä todettiin, että EOPH, IH ja YAD ovat itseymmärrykseltään huumeiden vastaisia järjestöjä, joiden toiminnan motivaatio perustuu näkemykseen koko yhteiskuntaa uhkaavasta huumeongelmasta. Vahva ongelmanmäärittely on järjestöille tärkeä, sillä se legitimoit viime kädessä niiden toiminnan. Keskeiseksi kysymykseksi nousee, *miten järjestöt määrittelevät huumeongelman ja sitä kautta toimintansa oikeutuksen?*

Järjestöjen valistusteksteissä konstruoituu monenlaisia huumeisiin liittyviä *uhkia*, joiden kautta huumeongelma määrittyy. Nämä huumeuhkat ovat peräisin *sekä yhteiskunnan ulko- että sisäpuolelta*. Järjestöjen keskeinen viesti on, että huumeongelma on kaikkien suomalaisten *yhteinen* ja uhkaa ketä tahansa. *Erityisessä* vaaravyöhykkeessä ovat yhteiskunnan heikko-osaiset, tyypillisimmin lapset ja nuoret. Huumeiden käytöstä aiheutuu terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja käyttäjälle itselleen, mutta sen lisäksi huumeongelman uhreiksi joutuvat huumeiden käyttäjän perhe ja muu lähiympäristö:

Euroopan kansalaisista 70 prosenttia pitää lisääntyvää huumausainekauppaa ja sen mukanaan tuomaa järjestäytynyttä tai muuta rikollisuutta suurimpana huolenaiheenaan. Huumausainevitsaus koettelee haavoittuvia lapsia ja nuoria kaikista rajuimminkin. Enenevässä määrin se koskee kaikkia yhteiskuntaluokkia sukupuoleen, rotuun tai ikään katsomatta. (EP 8/2001.)

Seuraavassa esitellään neljä keskeisintä huumeiden vastaisten järjestöjen valistusteksteissä käsiteltävää yhteiskunnallista kehityskulkua, joiden kautta huumeekysy-

mys määrittyy huumeongelmaksi. Sellaisiksi hahmottuvat kansainvälistymiskehitys, salliva alkoholikulttuuri, yksilökulttuuri sekä huume keskustelun avoimuus.

Kansainvälistymiskehitys

Tyypillisenä yhteiskunnan ulkoapäin tulevana uhkana valistusteksteissä esiintyy *kansainvälinen huumerikollisuus*. Järjestöjen mukaan Suomi on toistaiseksi välttynyt laajamittaiselta huumeongelmalta, mutta nyt sitä uhkaa yhä enenevässä määrin ulkomaalainen rikollisuus, joka EU:n rajojen auettua tuo huumeita Suomeen. IH:n vanhempainoppaan esipuheessa ulkomaalaisten roolia suomalaisessa huumausainerikollisuudessa arvioidaan seikkaperäisesti otsikolla ”Huumebisnes kansainvälistyy Suomessa”:

Huumausainetilanteessa näyttää tapahtuneen merkittäviä muutoksia. Ulkomaalaisten osuus on huomattavasti kasvanut. Useissa paljastuneissa jutuissa ulkomaalaiset ovat itse järjestäneet aineen maahantuonnin sekä niin tukku- kuin katukaupankin. Tällaista meillä ei ollut ennen 1990-lukua. On aivan ilmeistä, että ulkomaalaisten osuus lisääntyy edelleen huumekaupan kaikilla tasoilla ja että yhä useammalla ulkomaalaisella on tulevaisuudessa vakinainen osoite Suomessa. Afrikkalaista syntyperää olevat ryhmät ovat keskittyneet pääasiassa kannabiksen ja heroiinin markkinoihin, kun virolaiset ryhmät ovat keskittyneet sekä amfetamiiniin että kannabikseen. (IH: Mitä jokaisen on hyvä tietää huumeista -opas. 2000.)

Järjestöjen teksteistä välittyy huoli suomalaisten asemasta ja tulevaisuudesta Euroopassa ja koko maailmassa. Keskieurooppalainen päihdekulttuuri, joka suomalaisessa alkoholikeskustelussa usein näyttäytyy tavoiteltavana mallina (Törrönen 1999), saa huumevalistusteksteissä hyvin toisenlaisia merkityksiä. Keskeiseksi nousee *suomalaisen tai pohjoismaisen ja eurooppalaisen huume politiikan välinen jännite*. ”Eurooppalaistuminen” yhdistetään koko joukkoon epätoivottavia kehityskulkuja: mietojen ja kovien huumeiden erotteluun ja pyrkimykseen laillistaa ensin mainitut sekä haittojen vähentämisen politiikan korostumiseen huumeista pitäytymiseen keskittyvän ennaltaehkäisevän työn sekä vallitsevan kontrollipoliittisen linjan kustannuksella EP-lehdessä ennustetaan Suomen tilannetta viiden vuoden kuluttua seuraavasti:

Asenteet lähimmäisiä kohtaan tulevat kovenemaan ja välinpitämättömyys lisääntyy. Taidamme valitettavasti eurooppalaistua niin, että kadunkulmiin ilmestyy huumelusikalla keitteleviä ihmisiä ja huumeita yritetään laillistaa. Voiko "huumesotaa" voittaa, vai käymmekö vain hidastustaistelua? - Nyt on menossa viivytyssota, mutta saattaisimme löytää keinon, jolla kyettäisiin olennaisesti vähentämään huumaantumisen tarvetta. Tässä parhaassa visiossa huumeiden käyttö voisi vähentyä. (EP 1/2002.)

Ulkomaisen huumerikollisuuden sekä eurooppalaisen päihdekulttuurin muodostamasta uhkasta huolimatta huumeiden vastaiset järjestöt pitävät mahdottomana Suomen eristäytymistä kansainvälistymiskehityksestä. EOPH ja IH kaipaavat eurooppalaista yhteistyötä kontrollipoliittisten toimenpiteiden, kuten erilaisten huume-testausmenetelmien ja poliisi- ja oikeusviranomaisten toiminnan suhteen. Sen sijaan ”keskieurooppalainen huume-kulttuuri” ja siihen liittyvät (sosiaali)poliittiset ratkaisut, kuten haittojen vähentäminen tai mietojen ja kovien huumeiden erottaminen toisistaan, halutaan pääosin torjua. Tämänkaltaisten ratkaisujen ajatellaan merkitsevän luovuttamista huumeongelman edessä. Sen sijaan katseet käännetään muihin pohjoismaihin, joissa huumeiden täyskieltopolitiikkaa pyritään ylläpitämään:

Globalisoinnin, kansainvälistymisen ja rajojen avautumisen hintana on omien, kansallisten ratkaisujen ja valintojen uskottavuus ja toimivuus. Jos ne poikkeavat suuresti naapurimaiden ja muun Euroopan linjoista, joutuu välttämätön yhteistyö kovalle koetukselle. Yhteisten, konkreettisten lähestymistapojen löytäminen on edelleenkin vaikeaa, kuten yllä olevat esimerkitkin osoittavat. Mahdollisuuksia edetä näissä kysymyksissä tehokkaammin tarjoaisi alueellinen yhteistyö, missä esimerkiksi Pohjoismaiden tulisi yhdessä löytää hyvin identtisiä lähestymistapoja ja toimintamalleja, joilla olisi paljon suurempi painoarvo kansainvälisillä foorumeilla kuin pelkästään kansallisilla ratkaisuilla. (EP 9/2001.)

Toisaalta järjestölehtien ulkomaanraporttien tehtävänä vaikuttaa olevan suomalaisen huume-tilanteen asettaminen jonkinlaiseen perspektiiviin. Esimerkiksi YAD:n ENo-lehdessä (15 [2002]) Puolan huume-tilanteesta kerrotaan otsikolla ”Puolassa huumeita voi tilata kuin pizzaa”. Näiden tekstien tyypillinen lopputulos on, että asiat Suomessa ovat melko hyvin. Kuitenkin huumeongelma ulkomailla rakentuu valistusteksteissä eräänlaiseksi kauhukuvaksi siitä, millainen tulevaisuus Suomeakin voi odottaa.

YAD:n teksteissä yhteiskunnan ulkopuolelta tulevana vihollisena näyttäytyy eurooppalaistuvan huume-politiikan ohella myös kansainvälinen huume-talous, joka

aiheuttaa haittoja maailmanlaajuisessa mittakaavassa. Keskeinen vastakkainasettelu YAD:n valistusteksteissä rakentuu *kansainvälisen huumetalouden ja globaalin yhteisön hyvinvoinnin*; ihmisoikeuksien, demokratian sekä luonnonympäristön välille. Tätä YAD:n valistusargumentaatiolle keskeistä ongelmanmäärittelyä tarkastellaan lähemmin luvussa 7.3.

Huumeiden käyttäjä tai potentiaalinen käyttäjä ei yleensä mieti, että käyttämällä huumeita hän tukee ehkä itselleen vastakkaisia arvoja, kuten luonnon tuhoamista, järjestäytyneitä rikollisuutta ja epäreilua maailmankauppaa. Eniten näistä kielteisistä vaikutuksista kärsivät toimentulostaan taistelevat köyhien tuottaja- ja kauttakulkumaiden tavalliset ihmiset. Toisaalta Suomessa käytettävien synteettisten huumeiden ympäristötuhot jäävät pääasiassa Eurooppaan. (ENO 15 [2002].)

Salliva alkoholikulttuuri

Liberalisoituva suomalainen alkoholikulttuuri on eräs huumeiden vastaisten järjestöjen huolenaihe. EP-lehden päätoimittaja toteaa vuoden 2001 pääkirjoituksessa, että ”tupakka- tai alkoholivalistus nykypäivän ilmapiirissä tuntuu olevan ajoittain kuin elokuvasta Mission Impossible”. Sallivan päihdekulttuurin ongelmat heijastuvat myös huumevalistukseen. Alkoholien käyttö muodostaa järjestöjen teksteissä huumeiden käyttöä lisäävän uhkan ainakin kahdessa mielessä. Ensinnäkin vanhempien sallivan suhtautumisen alkoholinkäyttöön pelätään murentavan päihteettömän elämäntavan ihannetta. Vanhemmilta perätäänkin vastuullisia juomatapoja. Toiseksi nuorten alkoholien käyttö näyttyy valistusteksteissä huumekeuhkuihin altistavana tekijänä. *Sallivan alkoholikulttuurin ja ehkäisevän huumeiden välillä vallitsee ratkaisematon jännite.*

Järjestöjen teksteissä ei kuitenkaan juurikaan ilmene pyrkimyksiä vaikuttaa ihmisten juomatapoihin valtion harjoittaman alkoholipolitiikan kautta. Esitetyt mielipiteet esimerkiksi alkoholiverotuksesta ovat ristiriitaisia tai ambivalentteja – myös saman järjestön sisällä. Huolimatta siitä, että juomiskulttuurin ymmärretään olevan yhteydessä huumeiden käyttöön, huumeita käsitellään EOPH:n ja IH:n teksteissä usein alkoholista erillisenä ilmiönä. Silloin kun alkoholien ja toisaalta huumeiden käytön sallittavuuden problematiikkaa käsitellään, alkoholien kulttuurinen asema paljon käytettynä päihteenä esiintyy pitkälti itsestäänselvyytenä. Keskei-

seksi huumevastaisuuteen keskittymisen perusteluksi nousee huumeiden laitton asema.

Kenellekään ei ole epäselvää, että alkoholi on Suomessa(kin) ylivoimaisesti käytetyin päihde, jolla nuoriso miltei poikkeuksetta aloittaa päihtymiskokeilunsa. Suomalainen yhteiskunta kohtelee alkoholia ja huumeita tunnetusti eri tavoin: alkoholille on laillisia jakelukanavia – huumeiden levittäminen on yksiselitteisesti lainvastaista toimintaa. Alkoholi siis on, erotuksena muista, "valtiollisesti hyväksytty" päihde. (EP (8/2001.)

Huumeet ovat laittomia siksi, koska ne ovat vaarallisia. Huumeet eivät ole vaarallisia siksi, että ne ovat laittomia. (IH: WWW-sivut. 2002.)

YAD:n valistusteksteistä välittyy sen sijaan voimakas näkemys, ettei huumeongelmaa ole mahdollista käsitellä alkoholinkäytöstä erillisenä ilmiönä. Järjestön periaatteisiin kuuluu suomalaisessa asenneilmapiirissä melko radikaalilta vaikuttava päihdeettömyyden ideologia, jossa myös aikuisten juomatavat kyseenalaistetaan perin pohjin.

Päihdevalistuksessa nuorille opetetaan, että 18-vuotiaana saat sitten juoda viinaa. Vanhemmat saattavat antaa lastensa kokeilla alkoholia valvotusti ennen tuota ikää, "että sitten osaat heti eikä mene päiviä hukkaan opetellessa". Usein on jäänyt miettimättä, mihin aikuiset itse päihdeitä tarvitsevat. Kun aikuisten maailmaan on kova kiire, nuorten matkaa vauhdittaa päihdeiden otto. Ollaan niin kuin aikuiset. Suomalaisesta juomakulttuurista ja alkoholia käyttävistä aikuisista löytyvät monet vastaukset huumeita käyttäviin nuoriin. (ENo 12 [2001].)

Yksilökulttuuri

Merkittävä huumeiden vastaisten kansalaisjärjestöjen osoittama yhteiskunnan sisäinen uhkakuva liittyy vallitsevaan *individualistiseen yhteiskuntamoraaliin*. Tämän arvomaailman ymmärretään ensinnäkin altistavan huumeiden käytölle muun muassa kiireen, taloudellisten arvojen korostumisen ja perheiden hajoamisen kautta. Toiseksi yksilöllisyyttä korostavan kulttuurin ajatellaan aiheuttavan välinpitämättömyyttä kanssaihmissien hyvinvointia kohtaan ja asettuvan siten esteeksi huumeiden vastaisille yhteisöllisille toimille. Huumeet rakentuvat valistusteksteissä nykyajalle tyypilliseksi vitsaukseksi, josta on mahdollista päästä eroon ainoastaan voimakkaan moraalisen herätyksen kautta. Perustava moraalinen vastakainasettelu muodostuu nyky-yhteiskunnan yksilöllisten arvojen sekä yhteisön ja perheen hyvinvoinnin välille. Kaikki kolme järjestöä suhtautuvat kriittisesti vallit-

sevaan yhteiskunnalliseen arvomaailmaan, jota ne pitävät haitallisen yksilöllisenä. *Yksilön valinnanvapaus asettuu teksteissä ristiriitaan yhteisön edun kanssa.*

Seuraavassa EOPH:n hallituksen jäsenen mielipidetekstissä otetaan kantaa yleisten huumetestien sallimisen puolesta Suomen lainsäädännössä. Kannanotossa keskeinen jännite muodostuu kasvatuksellisen ”pehmoilun” ja ”lastemme tulevaisuuden” välille:

Päihdeongelma on heijastuma koko yhteiskunnan kaikkea sallivasta ja kaikkea ymmärtävästä arvomaailmasta. Yhteiskunnassamme tuomitaan harvoin selkeästi huono käyttäytyminen tai väärät teot ja vielä harvemmin niistä on riittävän epämieluisia seuraamuksia. Pehmoilulla uhraamme lastemme tulevaisuuden poliittisen ja psykologisen oikeaoppisuuden alttarille. Koulujen huumetesteistä on virinnyt yhteiskunnallinen keskustelu. Toivon, että keskustelu johtaa nopeasti tarvittavaan lainsäädäntöön. Laaja kansalaismielipide on taatusti asian takana. (EP 7/2001.)

EOPH:n ja IH:n valistusteksteissä huumeongelma määrittyy yhteiskunnallisen hätätilan indikaattoriksi, joka edellyttää vahvoja toimenpiteitä. Konkreettisten toimenpiteiden tasolla näiden kahden järjestön teksteissä argumentoidaan voimakkaasti huumetestien ja pakkohoidon puolesta. Huumeongelma muodostaa oikeutuksen tarvittaessa voimakkaallekin yksilönvapauden rajoittamiselle. Rajoittamalla yksilön vapautta valita pyritään suojelemaan tätä sekä omilta että toisten tekemiltä vastuuttomilta valinnoilta:

Huumetestejä on vastustettu liiallisena puuttumisena yksilön koskemattomuuteen ja loukkauksena hänen oikeusturvaansa kohtaan. Ensisijainen näkökulma kuitenkin lienee turvata lakia noudattavien turvallisuus heidän opiskelu- ja työympäristössään. Ei voi olla oikein, että muutamat harvat huumeiden vaikutuksen alaisena olevat voisivat aiheuttaa vaaraa ja häiriötä ympäristölleen ilman, että sitä pyritäisiin ehkäisemään paljastamalla käytettävissä olevilla menetelmillä huumeiden käyttö ja siten torjumaan mahdolliset ongelmat. Huumeiden käyttöä ei voi mitenkään pitää jokaisen yksityisasiana, vaan ilmiönä, joka aiheuttaa suuria ongelmia koko yhteiskunnalle. On myös käyttäjän etu, että hänen ongelmaansa puututaan mahdollisimman varhain. Käyttäjän oikeusturvaa ei voi olla se, että hän saa jatkaa itsensä tuhoamista, vaan se, että yhteiskunta pyrkii turvaamaan hänen oikeutensa terveeseen elämään. (EP 8/2001.)

Esimerkkikatkelmassa huumeongelma näyttäytyy ”muutamien harvojen” huumeiden käyttäjien ja ”lakia noudattavien” kansalaisten etujen välisenä vastakkainasetteluna. Toisaalta huumeiden käyttäjien valinnanvapauteen puuttuminen ymmärre-

tään paternalistisesti myös heidän omien etujensa mukaisena ratkaisuna. Tällainen asemointi on erityisen tyypillistä EOPH:n valistusteksteissä.

YAD teksteissä yhteiskunnan individualistinen arvomaailma määrittyy samoin ongelmaksi. Ratkaisuksi vallitsevan arvoilmapiiirin aiheuttamiin ongelmiin ei kuitenkaan muodostu yksilönvapauden rajoittaminen: päinvastoin YAD:n argumentaatiossa korostetaan *yksilön vapaan tahdon ja omien valintojen merkitystä*. Ensimmäisen tärkeitä kuitenkin on, että valinnat tehdään vastuullisesti; tietoisena niiden seurauksista ja eettisiä periaatteita noudattaen. YAD:n mukaan huumeiden kohdalla ainoa *eettisesti kestävä* vaihtoehto on käytöstä pitäytyminen. Tämä perustellaan osoittamalla ennen kaikkea huumeiden käytön globaaleja haittavaikutuksia:

Kun päätämme ostaa kadulta huumeita, tuemme samalla laitonta, myös lapsille suunnattua huumekauppaa. Tuemme myös kolmansien maiden sotilasjunttia, korruptiota, kansainvälistä rikollisuutta ja pimeän rahan lisääntymistä. Sitä pimeää rahaa, josta ei kerätä veroja silloin, kun pitäisi korjata yhteiskunnan pahoinvoinnista syntyviä jälkiä. (...) Huumeiden käyttö ei ole yksilövapauteen perustuva perusoikeus. Huumeiden käyttö on mieluummin ihmisoikeuksia rikkovaa negatiivisesti ilmenevää individualismia. Pahimmillaan ajatuksia siitä, että huumeiden käyttö ei vaikuttaisi muiden elämään. (ENo 9 [2001].)

Huumeiden vastaisten järjestöjen pyrkimys suojella yhteisön tai yhteiskunnan arvoja ja päämääriä sekä ulkoapäin tulevilta uhkilta että sisäiseltä poikkeavuudelta on Tapani Sarvannin mukaan tyypillistä argumentaatiota länsimaisessa huumeepolitiikassa. Ajaessaan huumekontrollin vahvistamista yksilön oikeuksien kustannuksella IH:n ja ennen kaikkea EOPH:n argumentaatio vastaa uskonservatiivisen politiikan tavoitteenasetteluja. (Sarvanti 1997, 188–189.) Toisaalta järjestöjen argumentaation voidaan myös ajatella heijastavan kansalaisten huumeikielisiä asenteita (Garland 2001, 134; vrt. Virtanen 2001, 30–36).

On mielenkiintoista, että yhteiskunnassa vallitseva eriarvoisuus ja *rakenteelliset ongelmat*, kuten työttömyys, esiintyvät vain harvoin valistusteksteissä huumeiden käyttöä edistävänä uhkana, joiden voittamiseksi tulisi taistella. Tietyissä mielessä poikkeuksen tästä muodostaa YAD, jonka teksteissä käsitellään kaupunkeihin suuntautuvaa muuttoliikettä ja siitä seurannutta maaseudun autioitumista. Rakennemuutoksen ilmiön yhteys huumeongelmaan jää kuitenkin järjestön teksteissä avoimeksi. Kysymystä siitä, miksi huumeongelman syyt paikantuvat järjestöjen

teksteissä pikemminkin kulttuuriin ja kansainvälistymiseen kuin yhteiskunnan perusrakenteiden tasolle, pohditaan tarkemmin luvussa 8, jossa tarkastellaan järjestöjen ja julkishallinnon suhdetta.

Huume keskustelun avoimuus

Merkittäväksi yhteiskunnalliseksi uhkaksi tarkastelemieni järjestöjen valistusteksteissä konstruoituu *ylikansallinen tiedonvälitys*, erityisesti *Internet*, jonka ajatellaan vaikeuttavan kasvattajien pyrkimyksiä valvoa lasten ja nuorten huumeista saamaa tietoa. Mahdollisuudet kontrolloida yleisön huumeista saatavaa tietoa ovatkin heikentyneet huomattavasti siiten 1960–1970 -lukujen ensimmäisen huumeaallon, jolloin yhteiskunnassa vallitsi laaja huumeiden vastainen konsensus ja koulujen huumevalistus ja huumevastainen valtamedia olivat lähes ainoita huume-tietämyksen lähteitä. Nyky-Suomessa viralliselle huumevalistukselle vaihtoehtoista tietoa tarjoavat tiedotusvälineet, Internet sekä kaveripiirin “viidakkorumpu”, jotka saavat siten merkittävän roolin nuorten mielipiteenmuodostuksessa. Eri lähteistä saatavan tiedon todenperäisyyttä on usein mahdotonta arvioida. (Piispa 2002; Salasuo & Seppälä 2001; Salasuo 2000.)

Huume keskustelun avoimuuden ja kontrollin välinen problematiikka nousee mielenkiintoisella tavalla valistustekstit läpäiseväksi jännitteeksi. Järjestöjen valistajat kokevat ongelmalliseksi sen, että huumemyönteinen argumentaatio vetää esimerkiksi Internet-keskustelussa pitemmän korren. Järjestöjen teksteissä otetaan esimerkiksi aktiivisesti kantaa Terveyden edistämisen keskuksen koordinoimaan Kokototuus – puolitotuus -valistuskampanjaan, johon kuuluu sekä faktatietoa huumeiden käytöstä sisältävät WWW-sivut että vapaa aihetta käsittelevä keskustelufoorumi:

Monilla ensireaktio keskustelun päästyä vauhtiin oli varmaankin samantapainen kuin minulla: tähän on huumeiden mainostamista, onko tällainen edes laillista. Vasta vähitellen opin ymmärtämään vapaan keskustelun hyvät puolet. Internet on ainutlaatuinen tapa päästä tutustumaan huumemyönteisten ja huumeiden käyttäjien ajatusmaailmaan. (...) Puolitotuuden ja toisen huumeaiheisen keskustelupalstan, Päihdelinkin, on väitetty jopa yllyttäneen nuoria huumekekeiluihin. Alaikäinen netin selailija, joka sivustoille eksyy, saattaakin helposti saada käsityksen, että huumeiden käyttö ja kokeilu ovat normaali osa elämää. Nämä palstat eivät todellakaan sovi lapsille. Sivustojen sensurointi tai kokonaan sulkeminen tämän takia olisi kuitenkin paha virhe, se antaisi huumeaktivisteille marttyyrin aseman ja olisi sama kuin myöntäisi huumeiden vapauttamista puoltavien olevan oikeassa. (ENo15 [2002].)

Edellinen katkelma havainnollistaa tapaa, jolla tarkastelemani huumeiden vastaiset järjestöt pohtivat uudenlaisen huumeviestintäympäristön luonnetta. Vaikuttaa siltä, että huumevalistukseen kohdistettu, ajoittain varsin voimakkaaksi yltynyt kritiikki sekä huumekeskustelun moniäänistyminen on saanut järjestöt tarkistamaan lähtökohtiaan. Järjestöt opettelevat vähitellen hyväksymään Puolitotuuden kaltaiset huumekeskustelufoorumit osaksi suomalaista huumekeskustelua. Niiden avoimuuden ajatellaan kuitenkin olevan liian hämmentävää lapsille ja nuorille. Vuoden 2001 IRTI-lehdessä julkaistiin kansanedustajien oikeusministerille suuntaama kysely, jossa vaadittiin huumausaineiden Internetissä ”mainostamisen” estämistä. Kuitenkin lehden vuoden 2002 numeroissa huumekeskustelun avoimuudesta löydetään jo hyviä puolia. Järjestöt kannustavat ihmisiä osallistumaan keskusteluun huumeiden vastaisin mielipitein.

(...) Kovien faktojen lisäksi palstojen kautta opitaan myös arvoja ja asenteita. Siksi olisikin erittäin tärkeää, että myös huumetyötä tekevät järjestöt ja niiden jäsenet uskaltautuisivat mukaan keskusteluun. Kannattaa kuitenkin muistaa, että keskustelu on avointa ja aidosti moniarvoista. Ei siis kannata hätkähtää rajujakaan lausuntoja, vaan kertoa oma näkemyksensä asiallisesta ja rakentavasti. Samalla on mahdollista oppia yhtä ja toista nuorten maailmankuvasta. (IRTI 2/2002.)

Kilpailua huumeongelman määrittelystä ei käydä ainoastaan ”virallisen” ja ”epävirallisen” huumevalistuksen välillä. Myös valistajilla ja päihdealan asiantuntijoilla on keskenään ristiriitaisia käsityksiä huumeongelman luonteesta ja sen ratkaisemisen keinoista sekä valistuksen tavoitteista. (Esim. Soikkeli 2002, 8–13; Tammi 2002.)

Merkittäväksi yhteiskunnan sisältäpäin tulevaksi uhkaksi huumeiden vastaisten kansalaisjärjestöjen valistusteksteissä muodostuvat ne tahot, joiden huumeekysy-

myksen lähestymistapa poikkeaa järjestöjen ongelmanmäärittelystä. Yhteiskunnallinen huume keskustelu näyttyy järjestöjen valistusteksteissä huume kentän toimijoiden välisenä kamppailuna. EOPH:n ja IH:n teksteissä keskeinen vastakainasettelu muodostuu huume ongelmasta viestivien ja sitä vähättelevien tahojen sekä haittoja vähentävän huume politiikan ja rajoittavan huume politiikan (ks. luku 1.3) välille. Toisaalta uhkan näiden järjestöjen teksteissä edustavat myös tiedotusvälineet, joiden katsotaan osaltaan edistävän ”huumemyönteistä ilmapiiriä” levittämällä päihdemyönteisiä kulttuurituotteita ja antamalla ilmaisukanavan huumeiden vastaista tietoisuutta heikentäville ajatuksille:

Suomalaiseen keskusteluun mahtuu asiassa kuin asiassa vain yksi oikea mielipide kerrallaan. Huume asioissa mediassa on vallalla sellainen asiantuntijuus, joka lähete joko tutkijan norsunluutornista tai mediaa edustavan toimittajan (”olen hyvä, suvaitseva ihminen”) valmiiksi pureskellusta näkökulmasta, johon myös huumeisen maailman arjen on sopeuduttava. Tällä hetkellä on kovin mediaseksikästä vähätellä kannabiksen haittoja ja kannattaa sen laillistamista. ”Koska kaikki muutkin ovat sitä mieltä, on se realistinen vaihtoehto, siis minunkin vaihtoehtoni”. Ja katso, näin kuulun asiaa tuntevien joukkoon. Ei kiitos. (EP 1/2002.)

Kielteisimmin omasta ongelmanmäärittelystään poikkeavaan asiantuntijatietoon suhtautuu IH. Järjestö tuo korostuneesti esiin omaa asiantuntemustaan huume kysymyksessä pitkän linjan toimijana. IH pyrkii torjumaan sellaiset tiedot, jotka viittaisivat huume ongelman lieventymiseen, kuten tässä järjestön toiminnanjohtajan tekstikatkelmassa:

Jotkut tilastotiedot antavat viitteitä siitä, että huumeiden käytön kasvu olisi taitumassa. Irti Huumeista ry:n tilastointi ei tue tätä näkemystä. Stakesin viime vuonna julkistama tutkimus enteili kokeilijoiden määrän vähentyneen. Tutkimus tehtiin Tilastokeskuksen yleisen väestökyselyn yhteydessä. Kartoitukseen liittyy kuitenkin niin paljon epävarmuustekijöitä, että sen perusteella ei voi olla varma tilanteen paranemisesta. Jäänkin edelleen odottamaan muita tutkimustuloksia, jotka vahvistaisivat tuloksen. (IRTI 1/2002.)

YAD sen sijaan pyrkii erityisesti pääkirjoitustasolla edistämään avointa huume keskustelua ja antaa ENo-lehdessä puheenvuoron sekä konservatiivista että liberaalia huume politiikkaa edustaville tahoille. Järjestön teksteissä esitetään sekä haittojen vähentämistä tukevia, että siihen varauksellisesti tai kielteisesti suhtautuvia kantoja. Vaikuttaa siltä, että haittojen vähentämisen ajatusmallin perustavoitteet hyväksytään, mutta sen ajatellaan kuitenkin muodostavan uhkan järjestön

huumeiden vastaiselle ongelmanmäärittelylle. YAD:n turhautuminen ajatukseen, että järjestön tulisi valita puolensa rajoittavan ja haittoja vähentävän suuntauksen välisessä huumeongelman määrittelykamppailussa, tulee esiin esimerkiksi tässä YAD:n toiminnanjohtajan mielipidetekstissä:

Joskus tuntuu, että huume keskustelu on gladiaattoreiden taistelua, jota seuraa joukko huimia taisteluita ja traagisia juonenkäänteitä odottavia tuomareita. Tyyppillistä tälle keskustelulle on keskustelijan kategorisointi. Jos esität mielipiteen, jonka tarkoitus on ehkäistä huumeidenkäytöstä aiheutuvia haittoja, saatatkin joutua tuomareiden silmissä liberalistien leiriin, vaikka et sitä tarkoittaisikaan. Toisaalta, kun esität huumeiden käyttöä rajoittavia kommentteja, saatat tulla leimatuksi narkofoobikoksi. (ENo 14 [2002].)

6 Huumevalistuksen yleisokuva

Tässä tutkimuksen osassa tarkastelen huumeiden vastaisten järjestöjen valistustekstien yleisökuvaa eli sitä, *kenet* huumevalistus oikeastaan pyrkii vakuuttamaan. Kysyn, millaista vastaanottajaa valistusteksteissä puhutellaan? Millainen kompetenssi ja kyky tehdä rationaalisia valintoja huumevalistuksen yleisölle rakentuu?

Järjestöjen valistusteksteissä puhutellaan pääasiassa kahdenlaista yleisöä. Valistuksen kohteena ovat ennen kaikkea *nuoret* potentiaalisina huumeiden käyttäjinä sekä *vanhemmat* ja muut aikuiset heidän suojelijoinaan. Tarkastelusta käy ilmi, että huumevalistuksen potentiaalisen yleisön ulkopuolelle jäävät kuitenkin kaikki, jotka eivät jaa järjestöjen ongelmanmäärittelyä.

6.1 Vastuulliset nuoret

Huumeiden vastaisten järjestöjen keskeisenä huolena on lasten ja nuorten yleistyvä huumeiden kokeilu ja käyttö (ks. luku 5.2). Onkin yllättävää, että näiden järjestöjen julkaisemat valistustekstit on suunnattu pääasiassa aikuisille, erityisesti lasten ja nuorten vanhemmille. Tässä yhteydessä on kuitenkin otettava huomioon, että järjestöillä on paljon muita merkittäviä tapoja tavoittaa nuoria kuin valistustekstit: ne tekevät paljon kasvokkaista valistustyötä muun muassa kouluissa. Lisäksi on todettava, että suoraan nuorille suunnattujen valistustekstien pieni osuus aineistossani rajoittaa mahdollisuuksiani tehdä johtopäätöksiä nuorille suunnatusta huumevalistuksesta.

EOPH:n *Elämä pelissä* -lehdessä on jonkin verran lapsille ja nuorille suunnattuja tekstejä, mutta ne eivät pääasiassa käsittele huumeiden käyttöä, vaan esimerkiksi urheiluharrastusta. Poikkeuksen muodostavat lehden nuorisoidolien haastatteluihin sisältyvät lyhyet osuudet, joissa haastateltava tyypillisesti ilmaisee jyrkän kielteisen asennoitumisensa huumeisiin. Lisäksi EOPH:n WWW-sivuilla on nuorille suunnattu valistusosio, jossa on pääasiassa tietoa päihteiden terveysvaikutuksista sekä lyhyitä nuorten päihteiden käyttöä käsitteleviä kolumneja.⁴

IH tarjoaa nuorisolle suunnattua materiaalia WWW-sivuillaan sekä kahdessa melko suppeassa nuorisoesitteessä (*Halu elää ainoa elämä täysillä! Ilman aineita* sekä *I'm Free*) sekä WWW-sivuillaan, joiden nuoriso-osuuden teksti on pääosin sama kuin *I'm Free* -esitteessä. Järjestön julkaisemassa *IRTI*-lehdessä on hyvin vähän nuorille suunnattuja juttuja.

Valistusta nuorilta nuorille -periaatteella toimivan YAD:n julkinen materiaali on vanhempainopasta lukuun ottamatta suunnattu nuorille. YAD pyrkii kuitenkin puhuttelemaan lähinnä yli 15-vuotiaita, ”festari-ikäisiä” nuoria ja nuoria aikuisia heidän omista päihteiden käyttöön liittyvissä elämän valinnoissaan. Peruskouluikäiset lapset ja nuoret rajautuvat käytännössä järjestön valistustekstien kohde-ryhmän ulkopuolelle. YAD:n keskeinen toimintaidea on, että järjestön jäsenyys on kannanotto, jonka kautta nuori välittää huumeettoman elämän viestiä omassa toimintaympäristössään. Varsinaisia nuorille suunnattuja YAD:n opastekstejä ei ollut saatavilla ajanjaksolta 2001 – 2002.

Nuorille suunnatussa päihdekasvatuksessa korostetaan usein ihmissuhdetaitojen ja itsekontrollin merkitystä. Ajatellaan, että päihteet eivät kiinnosta rationaalisia ja itsenäisiä nuoria. (Ks. luku 2.2.) Tutkimieni järjestöjen nuorille suunnatun valistuksen keskeinen piirre on korostaa nuoren asemaa pystyvänä sekä omista – ja pitkälti myös kavereidensa – teoista *vastuullisena* ja rationaalisena yksilönä. IH:n

⁴ EOPH julkaisi keväällä 2003 varhaisnuorille suunnatun 15-sivuisen, noin A5-kokoisen *Se on selvä* -oppaan, jossa käsitellään melko tiiviisti päihteiden käyttöä, ihmissuhteita ja seksuaalisuutta. Esite ei ollut saatavilla silloin kun keräsin aineistoani, ja se on jäänyt tämän vuoksi analyysin ulkopuolelle. EOPH:n WWW-sivuilla toimii lisäksi nuorille suunnattu interaktiivinen huumevalistusbussi HuBu, joka ei kuitenkaan vuorovaikutuksellisen ja kampanjaluonteensa vuoksi sisälly tutkimusaineistooni.

WWW-sivuilla nuorta velvoitetaan ottamaan aktiivinen asenne kaverin huumeiden käyttöön. Esimerkkikatkelmassa huonolle tielle lähteneen kaverin kohtaamista varten annetaan yksityiskohtaisia ohjeita:

Ensiksi sinun täytyy selkeästi kertoa mitä mieltä olet. Eli että se mitä kaverisi tekee on väärin etkä aio lähteä siihen mukaan, oli sitten kyse pilvestä, lintsamisesta, näpistyksestä tai viinasta. Älä kuvittele saavasi taputuksia mielipiteistäsi, varaudu pikimminkin haukkuihin. Yhteentörmäys voi olla totaalinen. Koeta kuitenkin säilyttää malttisi, tee selväksi että kerrot mielipiteesi juuri siksi että todella välität. Vaikka kaverisi onkin eri mieltä ja vaikkei hän kiitäkään sinua, hän varmasti kuitenkin kuuntelee. Se voi panna hänessä uusia ajatuksia liikkeelle. Ajatuksia jotka pikku hiljaa voivat johtaa muutoksiin. Mutta se tulee viemään aikaa, ja sinun täytyy "sekaantua" asioihin useammin kuin kerran. (IH: WWW-sivut 2002.)

Nuoren vastuullisuutta korostavan argumentaation ohella järjestöjen nuorille suunnatuissa valistusteksteissä huumeiden käyttöä lähestytään toistuvasti *aitouden ja epäaitouden* sekä toisaalta *hetkellisuuden ja kestävyuden* jännitteiden kautta. Esimerkkikatkelma EOPH:n WWW-sivujen ”verkkoaikuisen” nuorille suunnatussa kolumnista kuvaa hyvin tätä problematiikkaa:

Pullosta haetaan ennen kaikkea itseluottamusta. No mikäs siinä. Pienenä miinuksena voidaan pitää sitä, että itseluottamuksen lisääntyessä järki vähenee. Aidot ja epäaidot tunteet menevät sekaisin. (...) Aidot ja epäaidot kaverit erottaa toisistaan helpommin kuin kolajuomat sokkotestissä. Aidot kaverit eivät tyrkytä sen paremmin tupakkaa, viinaa kuin huumeitakaan. Onko aito tuntemus parempi kuin epäaito? Luulisin niin. Ja aito kaveri on varmasti parempi kuin epäaito. (EOPH: WWW-sivut 2002.)

Valistajan viesti nuorille on, että aito elämys nousee yksilön omasta persoonallisuudesta, ihmissuhteista ja harrastuksista, ei ”huumeen harhasta”. Toisaalta ”aito” ystävä tai lähimmäinen on sellainen, joka ei painosta toista huumeekokeiluihin vaan – mikäli suinkin mahdollista – puuttuu havaitsemaansa käyttöön. Huumeista saatavat elämykset ovat myös lyhytkestoisia, ja niistä joutuu maksamaan ”kovan hinnan” terveyteen ja ihmissuhteisiin liittyvien haittojen muodossa. Suuri osa nuorille suunnatuista valistusteksteistä keskittyykin päihdeaineiden haitallisten terveysvaikutusten kuvaamiseen. Pahimmillaan ihminen ”uhraa elämänsä kamalalle”. (Sitaatit IH: I’m Free -esite 2002.)

Järjestöjen teksteissä nuoria kannustetaan pohtimaan, mitkä asiat ovat heille elämässä tärkeitä ja huumeiden käyttö asetetaan vastakkain näiden asioiden kanssa.

Tämä lähtökohta on osin ongelmallinen, sillä huumeiden käyttöön on mahdollista liittää myös positiivisia merkityksiä. Se voi edustaa nuorille yhteisöllisyyttä, aikuistumista ja itsenäistymistä (Jaatinen 2001); itsekontrollia ja hallintaa (Salasuo & Rantala 2002, 52–53) tai nyky-yhteiskunnan ihannoimaa tehokkuutta ja sosiaalisuutta (Seppälä 2001, 211). Huomion arvoista on, että kyse on täysin samoista arvoista, joita huumevalistuksessa pyritään nuorille opettamaan. Voidaankin kysyä, onko valistusteksteissä esiintyvä vastakkainasettelu perheen, kavereiden, opiskelun ja harrastusten muodostaman onnen ja toisaalta elämänsä pilaamisen huumeilla välillä nuoren näkökulmasta vakuuttava.

YAD:n lähestymistapa nuorten huumeiden käyttöön on tässä suhteessa monisävyisempi. Vastakkainasettelu huumeiden ja hyvän elämän välillä ei näyttäydy yhtä jyrkkänä kuin kahden muun järjestön teksteissä. YAD:n teksteissä käsitellään runsaasti erilaisten nuoren elämään liittyvien valintojen sekä yksilön vaikutusmahdollisuuksien problematiikkaa. Toisaalta YAD:n argumentaation keskeinen ominaispiirre on voimakas päihteettömyyden ideologia, jonka voisi ajatella tuntuvan vieraalta nuoresta, jolle esimerkiksi alkoholin käyttö viikonloppuisin on itsensäenselvyys. Suomalaiseen alkoholikulttuuriin suhtaudutaan YAD:n teksteissä varsin kriittisesti, ja huumeiden käyttöä tarkastellaan sen jatkeena. Argumentaatiotapa on kuitenkin lähinnä pohdiskeleva ja siinä pyritään välttämään ehdottomuuksia, kuten täysraittiuden esittämistä ainoana tavoiteltavana ideaalina. YAD:n valistusteksteissä nuorilta odotetaan – kenties jopa omia vanhempiaan – suurempaa kompetenssia suomalaisen päihdekulttuurin kohtaamisessa:

Mietittäessä syitä omalle päihteiden käytölle ei ole tarkoitus syyllistää tai syyllistyä. On vain hyvä tietää, miksi joitakin asioita tekee, ja olisiko niille vaihtoehtoja. Tarpeiden tiedostaminen auttaa omassa elämänhallinnassa sekä helpottaa ymmärtämään suomalaista päihteilyä. Jokainen meistä voi vaikuttaa päihdekulttuuriin omalta osaltaan, tai ainakin tiedostaa oman osansa siinä. (ENO 12 [2001].)

6.2 Huolestuneet vanhemmat

Luvussa 2 todettiin, että nuorten huumeiden käyttö nähdään usein oireena jostakin ongelmasta, kuten yksinäisyydestä, turvattomuudesta ja kyvyttömyydestä vastustaa ryhmäpainetta. Tämä johtaa helposti ajatukseen, jonka mukaan huumeiden käyttöä ehkäisee vanhempien puuttuminen nuoren ongelmiin. Onkin esitetty, että

ehkäisevän päihdetyön fokus on pitkälti vanhemmissa ja heidän jaksamisessaan. Huomiota on kiinnitetty myös siihen, että nuoria lähestytään päihdetyössä toiminnan kohteina pikemmin kuin toimijoina, eikä heitä ole otettu riittävästi mukaan suunnitteluun ja käytännön toteuttamiseen. (Esim. Jaatinen 2001; Rantala & Sulkinen 2003; 2002; Skager 2002.)

Analyysini tukee osin tätä havaintoa. Nuorisojärjestö YAD:n teksteissä aikuisia puhutellaan lähinnä erillisessä vanhempainoppaassa. Sen sijaan EOPH:n ja IH:n valistusteksteissä aikuisten, erityisesti vanhempien näkökulma on hallitseva. On mielenkiintoista, että vaikka näiden järjestöjen nuorille suunnatuissa valistusteksteissä puhutellaan nimenomaan vastuullisia ja rationaalisia nuoria (ks. luku 6.1), vanhemmille suunnatussa teksteissä nuorten kompetenssi päättää päihteiden käytöstään ja hallita sitä näyttäytyy varsin heikkona. Aikuisten vastuu lasten ja nuorten suojelemisesta huumeilta korostuu erityisesti EOPH:n teksteissä:

Biologiasta tiedämme, että kananpoika osaa heti kuoriuduttuaan mennä piiloon haukan nähdessään. Huumeet eivät ole ihmiselle osa elinympäristöä, kuten haukat kananpojille. Ihmisaikuisilla on ratkaiseva osuus elossapysymistä ja kehitystä suojaavan kulttuuriperimän välittämisessä jälkeläisille. Aikuisten velvollisuus on puuttua nuorten huumeiden käyttöön. (EOPH: Huumeista. 2000.)

Kaikkien järjestöjen valistusteksteissä hyvät perhesuhteet, sosiaaliset kyvyt ja harrastukset nähdään huumeiden käytöltä suojaavina tekijöinä. Riskiryhmässä huumeiden kokeilun ja käytön suhteen nähdään olevan esimerkiksi niiden nuorten, joilla on vaikeuksia koulunkäynnissä ja perhesuhteissa. Vaikka valistusteksteissä luonnostellaankin kuvaa riskiryhmässä olevista nuorista, tekstien viesti on, ettei kukaan lopulta ole turvassa huumeilta.

Joten kuten onnistunut vanhemmuuskin on panssarina elämän houkutuksia ja kolhuja vastaan. Lapset saavat rakkauden ja luottamuksen ja niiden kautta omatunnon ja henkilökohtaisen arvomaailmansa. Se suojelee monilta asioilta mutta ei ole vielä sekään takuu onnistumisesta. Esimerkiksi huumeet ovat niin arvaamaton tekijä, ettei ikinä voi muuta kuin pitää peukkuja ja toivoa parasta, jotta niiltä säästytäisiin. (IRTI 4/2001.)

Kaikkien järjestöjen teksteissä lähdetään pitkälti siitä, että vanhemmat ovat huolestuneita lastensa mahdollisesta huumeiden käytöstä ja että heitä tulee kannustaa aktiivisiin otteisiin, kuten avoimeen keskusteluun nuoren kanssa. Valistusteksteis-

sä rakentuvaa vanhemmuuden ideaalia luonnehtii *välittäminen ja aktiivisuus*, joiden käänttöpuolella ovat *välinpitämättömyys ja kyvyttömyys*. Se, painotetaan vanhempainoppaissa yleisen päihdekasvatuksen näkökulmaa, huumeongelman uhkasta viestittämistä vai nuorten mahdollisen huumeiden käytön kanssa selviytymistä, vaihtelee järjestöjen välillä siten, että YAD edustaa eniten ensiksi mainittua, EOPH ja IH molemmat toiseksi mainittua sekä IH jälkimmäistä painotusta. EOPH:n ja erityisesti IH:n teksteissä keskeiseksi toimintamalliksi määrittyy nuoren *huumeiden käytön tunnistaminen* erilaisten fyysisten ja käyttäytymiseen liittyvien tunnusmerkkien avulla:

Onko nuoren käytös muuttunut? Onko hän erityisen väsynyt? Vaikuttaako hän ylihilpeältä ilman syytä? Käyttäytyykö hän järjenvastaisesti? Etkö enää oikein tunne lastasi? Aktiivinen nuori saattaa muuttua veltoksi ja tasainen, rauhallinen luonne äkkipikaiseksi. Järkevä nuori alkaa saada käsittämättömiä päähänpistoja. Mielialat saattavat vaihdella nopeasti äärimmäisyydestä toiseen, tai nuori voi muuttua täysin välinpitämättömäksi ja kylmäksi. Nuori ei halua olla tekemisissä vanhempiensa kanssa. Hän välttää yhtäkkiä kontaktia, ei katso silmiin, vaan pujahtaa huoneeseensa. Nämä saattavat olla itsenäistymisprosessin oireita, mutta jos salailu on järjestelmällistä, on parasta puuttua asiaan. (IH: Mitä jokaisen on hyvä tietää huumeista. 2000.)

Järjestöjen valistusteksteissä rakentuvat siis sekä pystyvän, aktiivisen, lastensa toimintaa ohjaavan ja rajoittavan vanhemman että toisaalta avuttoman, välinpitämättömän ja väsyneen kasvattajan kuvat. Pystyvää vanhempaa luonnehtii *kyky asettaa rajoja* lapsilleen:

Rajojen asettaminen ja niistä kiinnipitäminen on välittämistä ja turvallisuuden luomista. Nuori kokeilee rajoja testatakseen turvarakenteiden kestävyyttä. Tämä voi tarkoittaa sitä, että aikuinen joutuu vastaanottamaan myös nuoren vihaa ja uhmaa. Mutta vanhemman ei tulekaan olla nuoren kaveri tai mielistellä nuorta. Vanhempien tehtävä on osoittaa että heihin voi luottaa - rajat ovat ja pysyvät. Jos rajoista ei pidetä kiinni ja siedetään häiriökäyttäytymistä, saattaa se merkitä nuorelle, ettei kukaan välitä tai ole kiinnostunut hänestä. (YAD: Puhetta päihteistä. Opas vanhemmille. 2002.)

Epäkompetenttia vanhempaa luonnehtii IH:n ja EOPH:n valistusteksteissä tiedon puute, avuttomuus ja ennen kaikkea *haluttomuus tunnustaa lapsen huumeongelma*. IH:n teksteissä tätä viestiä vahvistavat huumeiden käyttäjän vanhempien tosi kertomukset:

Jo pitkään mieltäni olivat kalvaneet epäilyt poikani huumeiden käytöstä. Voimani menivät siihen, että yritin epätoivoisesti löytää muita selityksiä merkeille, jotka saivat minut epäilemään, että poikani käytti huumeita. Pian en enää voinut selitellä asiaa itselleni, vaan oli kohdattava todellisuus. Pahimman pelkääminen on hyvin raastava tunne. (IRTI 4/2001.)

Muista järjestöistä poiketen YAD:n teksteissä ei esiinny ajatusta ”laput silmillä kulkevasta” vanhemmasta. Päihdekasvatus jäsenyytensä osaksi kasvatuksen kokonaisuutta, eikä siten erityisvalmiuksia esimerkiksi huumeiden käytön tunnistamiseen tarvita.

Päihteistä puhuminen on kasvatusvastuun kantamista. Aikuisten tulee pystyä antamaan nuorille asiallista tietoa päihteistä vastapainoksi sille tiedolle, jota nuoret esimerkiksi kavereiltaan saavat. Keskusteltaessa nuorten kanssa on vanhempien hyvä hallita myös perusteluja omalle näkökannalleen. (YAD: Puhetta päihteistä. Opas vanhemmille. 2002.)

6.3 Huumeiden käytön kuva

Useat tutkijat ovat esittäneet, että tieto huumeiden käytön kaikkein vaikeimmista puolista muodostaa huumevalistuksen pääsisällön (esim. Cohen 1996; Rosenbaum 2002). Haittoja vähentävän suuntauksen mukainen keskustelu muun muassa huumeiden vähäriskisistä käyttötavoista on ollut melko harvinaista suomalaisessa huumevalistuksessa (esim. Tammi 2002, 262).

Analyysiini tukee tutkijoiden havaintoja huumevalistuksen painotuksista. Huumeiden käytön *haitallisimmat puolet* – sekä terveydelliset, sosiaaliset että rikos oikeudelliset – ja *ongelmakäyttö* ovat pääsijalla tarkastelemisani valistusteksteissä. Huumeiden käyttö näyttäytyy järjestöjen teksteissä kielteisesti arvottuneena, ei-hyväksyttävänä toimintana. Huumeiden käyttöön liittyviä myönteisiä puolia (sosiaalisia palkintoja, nautintoa) käsitellään valistusteksteissä vähän tai ei lainkaan. Jos huumeiden tuottamaa nautintoa sivutaan, mukana on aina mutta, kuten tässä EP-lehden kolumnistina toimivan entisen huumeiden ongelmakäyttäjän, nykyisen päihdetyön ammattilaisen, tarinassa:

(...) huumeet astuivat elämäni ja tunsin löytäneeni vihdoinkin ja vielä samassa paketissa rakkauden, rauhan, tajunnan laajentumisen onnellisuuden ja ilon jne. Mutta se olikin kemiallista harhaa, joka lupasi kaiken ja vielä enemmän, antamatta kuitenkaan yhtään mitään tai toki toihan se mukanaan narkomanian sen kaikkine oheisongelmineen, jota kulminoituivat neljään rajuun itsemurhayritykseen, joista Jumala onneksi pelasti. (EP 9/2001.)

Huumeiden käyttö asettuu valistusteksteissä voimakkaaseen ristiriitaan ”aidon”, täysipainoisen elämän kanssa (ks. luku 6.1). Huumevalistustekstien keskeinen *käyttäjäkuva* on ongelmakäyttäjä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivät valistusjärjestöt tiedostaisi huumeiden käytön ei-haittoja aiheuttavien muotojen, kokeilu- ja viihdekäytön (ks. luku 1.4) olemassaoloa. Itse asiassa järjestöt vaikuttavat olevan hyvin perillä huumeiden käytön monimuotoisuudesta ja viimeaikaisista trendeistä ja ottavat niihin kantaa teksteissään. Järjestöjen valistustoiminnan lähtökohta on kuitenkin ongelmakehys, jossa yksilön mahdollisuudet hallita huumeiden käyttöönsä ovat kyseenalaiset ja jossa kaikki huumeiden käyttö on potentiaalisesti vaarallista. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna yleistyvää huumeiden viihdekäytön trendi näyttää hyvin uhkaavana. Huumeiden käyttöönsä hallitsevat ”pärjääjät” tai ”menestyjät” eivät kiinnosta järjestöjä valistuksen kohteena tai keskustelukumppaneina. Päinvastoin: heidän näkökulmansa esiintuominen rinnastuu valistusteksteissä ennaltaehkäisevää päihdetyötä uhkaavaan ”huumemyönteisten asenteiden” levittämiseen. EOPH:n hallituksen jäsenenä toimiva kansanedustaja on huolissaan suomalaisen asenneilmapiiriin huumemyönteisistä sävyistä:

Etenkin nuoret aikuiset hakevat perusteita toisenlaiseen huumepolitiikkaan. He vähättelevät miedompia huumeiden vaikutusta ja rinnastavat ne sallittuun alkoholiin. (...) Mietojen huumeiden hyväksyminen olisi mielestäni askel kohti kovempia aineita. Kaikki eivät niihin sortuisi, mutta varmasti monet lähtisivät kokeilemaan kovempia rajoja. Joku huumeidenkäyttäjä pystyy varmasti olemaan ja elämään ilman ongelmia, mutta on myös valtava määrä niitä ihmisiä, jotka eivät pysty pelaamaan aineiden kanssa yhtä taitavasti. (...) Viihdekäyttäjiksi itseään kutsuvat aikuiset kirjoittavat huumemyönteisiä artikkeleita hallitusta huumeiden käytöstä unohtaen, että lapsi ei kykene kontrolloimaan käyttökertoja, ei analysoida aineiden kemiallisia vaikutuksia eikä ylipäätään ymmärtämään kokonaisvaikutusta. (EP 9/2001.)

Siitä, onko huumeiden hallittu viihdekäyttö ylipäätään mahdollista, esiintyy kaikkien järjestöjen valistusteksteissä ristiriitaisia ja ambivalentteja mielipiteitä. Teksteistä on paikoin luettavissa ajatus, että hallittua viihdekäyttöä esiintyy, mutta siitä ei tulisi puhua ilmiön normalisoitumisen välttämiseksi. Seuraavassa esimerkkikat-

kelmassa pohditaan YAD:n kantaa Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan (2000) tekemään jaotteluun huumeiden ongelma- ja satunnaiskäytön välillä:

Vanhoja uskomuksia on hyvä kyseenalaistaa ja päivittää ajan tasalle. Nykypäivän monimuotoinen huumeongelma vaatii monimuotoisia ehkäisystrategioita. Huumeiden käytön aloittamisen motiivien jaottelu huono-osaisuuteen ja nuorisokulttuuriin on osaltaan kuitenkin mahdollisesti luomassa uusia stereotyyppioita, joita on syytä varoa. (...) Käytön syyt ja seuraukset ovat aina persoonallisia. Eihän kukaan valitse ongelmakäyttöä, päättää tulla riippuvaiseksi ja päätyä narkomaaniksi. Huumeiden ongelmakäyttäjiä kuitenkin on ja jostain nämä ihmiset ovat aloittaneet. Kuten Veikkolainen [YAD:n toiminnanjohtaja] kuvaa: "Ei kukaan aja autoa joustuakseen kolariin tai kiipeä vuorelle pudotakseen. Yhtä vähän kukaan käyttää huumeita tullakseen narkomaaniksi". Huumeiden niin sanottu satunnaiskäyttö voi siis myös olla ongelmakäyttöä, jota pystytään pitkälle vähättelemään ja perustelemaan tällä jotenkin laimeammalla, uudella, jo ministeriötasonkin hyväksymällä termillä. (ENo 9 [2001].)

Huumeiden viihdekäyttäjien ja esimerkiksi kannabiksen laillistamista kannattavien tahojen – jossain määrin myös haittojen vähentämisen politiikkaa ajavien keskustelijoiden – vaientaminen on järjestöjen näkökulmasta houkuttelevaa, sillä heidän kilpailevat näkemyksensä haastavat järjestöjen keskeisen, ehdottomaan huumeiden käytöstä pitäytymiseen perustuvan ongelmanmäärittelyn ja sitä kautta niiden toiminnan yhteiskunnallisen aseman legitimitetin.

Järjestöjen torjuva suhtautuminen viihdekäytön näkökulmaan on kuitenkin ongelmallista paitsi yhteiskunnallisen huume keskustelun avoimuuden, myös huumevalistuksen uskottavuuden näkökulmasta. Mikko Salasuo (2000, 10–11) huomauttaa, ettei yleisen huumeiden vastaisen ilmapiirin ylläpitämiseen ja laillisuuskasvatukseen keskittyvä huumevalistus kata huumeiden käytön ilmiötä kokonaisuudessaan tilanteessa, jossa yhä useammalla suomalaisella on omakohtaisesti tai lähipiirinsä kautta kokemusta huumeiden ei-haitallisesta kokeilu- ja viihdekäytöstä. Useat nuoret suhtautuvat kriittisesti huumevalistukseen, etenkin silloin, kun se on ristiriidassa heidän käytännön kokemustensa kanssa. Valistuksen ja omien kokemusten välinen epäsuhta johtaa helposti epäluottamukseen virallista tietoa kohtaan. Liioiteltu ja pelotteleva valistus saattaa jopa lisätä nuorten kiinnostusta huumeita kohtaan. Havaittuaan saamansa tiedot virheellisiksi nuoret muodostavat usein huumemyönteisen kannan. (Esim. Rosenbaum 2002; Uhl 1998, 166.)

Järjestöjen haluttomuus keskustella huumeiden viihdekäytöstä on ongelmallista myös siitä näkökulmasta, jossa huumeiden hallittua viihdekäyttöä pidetään mahdollisuutena tai vähintäänkin erittäin riskialttiina toimintana. Tällöin herää kysymys, *kuka valistaa viihdekäyttäjiä?* Esimerkiksi yleisesti juhlimisessa käytetyn ekstaasin kohdalla merkittäviä riskejä aiheuttavat pillereiden mahdolliset epäpuhtaudet, käyttö yhdessä muiden päihteiden kanssa sekä suuret kertakäyttömäärät. Myös huumeiden viihdekäyttöön liittyviin mielenterveysongelmiin on alettu kiinnittää huomiota päihdehoitopaikoissa. (Esim. Seppälä 2003, 40–41.) Ongelmakäytön mallin hyväksymisen asettuminen huumevalistuksen vastaanottajan yhteistyökykyisyyden ehdoksi rajoittaa huumeiden vastaisten järjestöjen mahdollisuuksia tehdä ehkäisevää työtä. Pahimmillaan viihdekäyttäjiksi itsensä mieltävien ja valistajien keskinäinen epäluottamus lisää käytön riskejä estämällä oikean tiedon saamisen muun muassa käytön terveyshaitoista. Askelia viihdekäyttäjien tavoittamiseksi on kuitenkin jo otettu. YAD:n vapaaehtoisten jalkautuminen rave-bileisiin kertomaan huumeiden vaikutuksista sekä järjestönsä ajatusmaailmasta on hyvä esimerkki huumeiden vastaisen järjestön pyrkimyksestä tavoittaa viihdekäyttäjiä. YAD:n toiminnassa mukana oleva reivaaja kiteyttää viihdekäyttäjien valistamisen reunaehdoja seuraavasti:

Valistuneet huumeiden käyttäjät tietävät huumeista kaiken. He etsivät huumeista positiivisia puolia, kun taas me etsimme negatiivisia puolia. [YAD:n] infopisteen tärkein tehtävä raveissa on kertoa juhlijoille, että selvin päin on oikeasti hauskaa ja tanssia jaksaa ilman päihteitäkin. (ENo 14 [2002].)

7 Järjestöjen argumentaatiotavat

Tässä luvussa tarkastelen huumeiden vastaisten järjestöjen argumentaatiota eli sitä, *miten* ne valistusteksteissä puhuttelevat yleisöään. Järjestöjen valistusteksteissä hahmottuu kolme keskeistä argumentaatiotapaa: rationalisoiva, moralisoiva ja oikeudenmukaisuuteen vetoava. Ne ovat valistajan tapoja perustella yleisölleen sitä, miksi huumeita ei pidä käyttää. Laajemmin argumentaatiotavat toimivat järjestöjen tapoina perustella huumeiden vastaista toimintaansa. Ne esiintyvät kaikkien tarkastelemieni järjestöjen valistusteksteissä nivoutuen osin toistensa lomaan.

Esittelen seuraavassa näitä valistusargumentaation tapoja sekä niihin liittyviä ongelmia.⁵

7.1 Rationalisoiva argumentaatio

Rationalisoivan valistustavan perusviesti perustuu järjenkäyttöön: huumeita ”ei kannata” käyttää. Periaatteessa tämän tyyppisen argumentaation tulisi pohjautua huumeidenkäytön hyötyjen ja haittojen faktapohjaiseen erittelyyn. Käytännössä rationalisoiva valistus kuitenkin tyytyy käsittelemään huumeiden käyttöön liittyviä, pääasiassa terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja.

”Jos alkaisin käyttää huumeita, menettäisin varmasti entiset ystäväni, jotka eivät käytä. Sitten tuhlaisin kaikki rahani huumeisiin. Jos kaverini alkaisi käyttää huumeita, yrittäisin puhua hänelle järkeä ja koettaisin saada hänet jättämään huumeet ja menemään hoitoon.” Poika 9. luokka. (IH: Halu elää -nuoriso-opas. 2002.)

Rationalisoivaa argumentaatiota esiintyy tutkimistani järjestöistä tyypillisimmin IH:n valistusteksteissä. Järjestö tukeutuu voimakkaasti käytännön huumetyössä kertyneisiin kokemuksiin huumeiden käytön haitoista. Myös muut järjestöt turvautuvat tämäntyyppiseen argumentaatioon varsin usein, erityisesti huumeiden terveysvaikutuksia kuvaavissa teksteissä.

- Huumeita käytettäessä on olemassa myrkytyksen vaara. Koskaan et voi olla varma, miten puhdasta tai vahvaa aine on. Lisäksi tapaturmariski pöhnässä kasvaa. - Voit lopun elämäsi joutua kärsimään huumeiden laukaisemasta mielisairaudesta, likaisten pistosvälineiden aiheuttamasta maksatulehduksesta (hepatiitista) tai hiv:sta. (IH: Halu elää -nuoriso-opas. 2002.)

Eräs huumevalistuksessa tyypillinen ja paljon keskustelua herättänyt rationalisoivan argumentaation ilmenemismuoto on *porttiteorian ajatusmalli*. Sillä tarkoitetaan yleensä näkemystä, jonka mukaan ”yksilön huumeiden käyttö etenee tiettyjen porttien kautta kohti huumeriippuvuutta tai huumeiden ongelmakäyttöä”. Portteina toimivat erilaiset päihdeaineet tai aineiden käyttömuodot. Toisin sanoen voidaan puhua sekä ainevalikoiman monipuolistumisesta että käytön muodostumisesta kokeilukäytöstä satunnaiskäytöksi ja riippuvuuden sävyttämäksi ongelmakäytöksi. (Rantanen 2002, 251.) Porttiteoriaa on mahdollista perustella fyysisellä

⁵ Vastaavan tyyppisiä huume keskustelun ja -valistuksen argumentaatiotapojen luokituksia ovat tehneet muun muassa Soikkeli (2002) ja Sarvanti (1997). Nämä luokitukset eivät ole kuitenkaan perustuneet empiiriseen aineistoon.

”koukkuun jäämisellä”, halulla hakea yhä voimakkaampia päihtymiselämyksiä että “sosiaalisella tartunnalla” eli joutumisella tekemisiin myös vahvempia huumeita käyttävien tahojen kanssa (Christie & Bruun 1986, 86–87).

Porttiteoriaan sen tiukassa muodossa kuuluu myös ajatus, että huumeiden käytön eri porttivaiheet seuraavat väistämättä toisiaan. Porttiteorian ajatusmallia käytetäänkin usein perusteena sille, että laittomia päihteitä ei erotella haitallisuutensa perusteella toisistaan: jos “miedot” päihteet, kuten kannabis, johtavat heroiinin kaltaisten kovien huumausaineiden käyttöön, ne ovat ymmärrettävissä yhtä vaarallisiksi. Näin ajateltuna kaikki huumeiden käyttö näyttäytyy äärimmäisen vaarallisena, potentiaalisesti kuolemaan johtavana toimintana. (Rantanen 2002, 251.)

Suomalaista huumevalistusta on toistuvasti syytetty siitä, että sen argumentaatio on porttiteorian läpäisemää (esim. Salasuo & Rantala 2002, 39–40). Analyysini perusteella vaikuttaa siltä, että tämä väite pitää vain osittain paikkansa. Havaintoni tukevat Teemu Rantasen (2002, 251) ajatusta, jonka mukaan tiukimmassa muodossaan porttiteoria esiintyy lähinnä siihen kriittisesti suhtautuvissa puheenvuoroissa. Sen sijaan valistusteksteissä porttiteoriasta esiintyy Rantasen ”porttiteorian maltillisiksi versioiksi” kutsumaa tulkintaa, josta puuttuu oletus huumeiden käytön *väistämättömästä* etenemisestä vaiheesta toiseen. Selkeintä porttiteorian mukaista argumentaatiota esiintyy IH:n valistusteksteissä:

Stakesin vastikään julkaisemista koululaisten keskuudessa suorittamista tiedusteluista selviää, että edelleen vanha porttiteoria pitää paikkansa: osa alkoholia ja tupakkaa käyttävistä siirtyy kannabikseen ja osa kannabiksen käyttöä jatkaneista siirtyy puolestaan amfetamiiniin, heroiiniin ja niin edelleen. Ei kuitenkaan sääntöä ilman poikkeusta: jotkut aloittavat varsinaisten huumausaineiden käytön ekstaasilla, jotkut jopa heroiinilla, ennen muuta poltettavalla heroiinilla. Poikkeukset ovat kuitenkin harvinaisuuksia. (IRTI 2/2001.)

Porttiteorian ajatusmallissa huumeiden ongelmakäyttöä selitetään aiemmalla, mietojen päihteiden kuten tupakan, alkoholin tai kannabiksen käytöllä. Esitetään, että vain harva huumeiden ongelmakäyttäjä on aloittanut suoraan kovilla huumeilla ja että huumausaineiden ongelmakäyttöä edeltää aina kokeilu- ja satunnainen käyttö. Porttiteoriaa vastustavissa puheenvuoroissa esitetään, ettei henkilön päihteiden käytön perusteella voida ennustaa, syntyykö tälle huumeongelma. Christien ja

Bruunin (1986, 86–88) mukaan tupakointi on kenties keskeisin “portti” laittomien huumeiden käyttöön: osatakseen polttaa esimerkiksi kannabista täytyy osata polttaa tupakkaa. Myös kokemukset alkoholin käytöstä ovat käytännössä aina huumeiden käytön taustalla. Kuitenkaan suurimmasta osasta alkoholin käyttäjiä ei tule huumeiden käyttäjiä, saati sitten huumeongelmaisia. Porttiteoria ei siten anna vastauksia siihen, miksi toisista päihteiden käyttäjistä tulee huumeongelmaisia ja toisista ei.

Keskeinen rationalisoivan huumevalistuksen ongelma on se, että huumeiden käytöstä ei usein aiheudu haittoja tai riippuvuutta (esim. Partanen 2002, 28–29). Sen sijaan huumeiden käytöstä voi seurata hyvinolontunnetta ja sosiaalisia palkintoja (esim. Jaatinen 2001, Seppälä 2001). Kuten luvussa 6 havaittiin, näiden huumeiden käytön positiivisten puolten käsittely nuorille suunnatuissa valistusteksteissä on harvinaista, mikä voi olla omiaan heikentämään valistuksen uskottavuutta. Ongelmallista rationalisoivan argumentaation kannalta on myös huumeiden käytön *haittojen ja hyötyjen yhteismitattomuus*. Markku Soikkeli (2002, 88) on todennut, että rationaaliset perustelut huumeiden käytön haitallisista seurauksista eivät ole riittäviä vastaperusteluja niille elämyksellisille syille, joiden vuoksi huumeita käytetään. Kukaan ihminen ei jaksakaan aina olla järkevä vaan tavoittelee hetkellistä mielihyvää huolimatta siitä, että se ei ehkä ole itselle hyväksi.

Viime vuosina suomalaisessakin huume keskustelussa yleistynyt *kulttuurinen näkökulma* korostaa huumeiden käyttökontekstia (esim. Zinberg 1984), yksilön sosiaalisia suhteita ja elämäntapaa (esim. Salasuo & Rantala 2002; Seppälä 2001). Kulttuurista näkökulmaa edustaa myös Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietinnössä (2000, 11–16) esitelty *nuorisokulttuurinen malli*, joka ymmärtää huumeiden käytön osana nyky-yhteiskunnan elämyksellisyyttä korostavaa mentaliteettia. Myös tässä selitysmallissa huumeita käyttävä ihminen näyttäytyy rationaalisenä valitsijana, mutta ongelmien sijaan malli korostaa käyttötilanteiden ja -ympäristöjen merkitystä. Voidaan ajatella, että päihtymisestä tavoiteltavan nautinnon sekä sosiaalisten käyttökontekstien merkityksen pohdinnan nostaminen huumeiden käytön terveystarkastelun rinnalle mahdollistaisi huumevalistuksen siirtymisen rationalisoinnista aidosti *rationaaliselle* ja yleisöään kunnioittavalle tasolle.

7.2 Moralisoiva argumentaatio

Moralisoiva argumentaatio on rationalisoivan valistustavan ohella aineistossani keskeisin valistuksen lähestymistapa. Sen perusviesti on, että huumeiden käyttö on yhteisön arvojen vastaista ja siten sinänsä väärin. Moralisoiva argumentaatio perustuu arvolähtökohtiin, eikä sitä välttämättä pyritä tukemaan faktatiedoilla. Siinä huumeiden käyttö asettuu vastakkain hyvän elämän kanssa ja huumeiden käytöstä saatavat elämykset asettuvat vastakkain ”aitojen” elämysten kanssa (ks. luku 6.1). Tämän tyyppisellä argumentaatiolla on pitkä perinne ehkäisevässä päihdetyössä, mutta erityisesti alkoholivalistuksen kohdalla se on pitkälti menettänyt otteensa nyky-yhteiskunnassa (ks. luku 3.1).

Moralisoivaa argumentaatiota esiintyy kaikkien järjestöjen valistusteksteissä. EOPH:n valistusteksteissä sitä voidaan pitää vallitsevana argumentaatiotapana.

Materiaa kumartavassa maailmassa ihmistä kyllä toiselta puolen ihannoidaan hänen taitavuudessaan ja teknillisessä osaamisessaan, mutta toisaalta hänet halvennetaan välikappaleeksi, jonka osuutena on vain tuotannon ja tehokkuuden nimissä uhrata ihmisyytensä kilpailukyvyn säilyttämiselle. Ajattelevaa kansalaista kavahduttaa se kyynillisuus ja nihilismi, johon aineenpalvonta johtaa ja hän joutuu alistuneena kysymään, voiko tuo maailmankuva olla oikea? (...) Milloin heräämme? Kyse on lapsistamme, joista pitkälle toistakymmentätuhatta on kodin ulkopuolelle sijoitettuna. Kyse on lapsistamme, joiden kasvavista mielenterveydenongelmista, joiden päihteidenkäytöstä, joiden... Välitämmekö – vai olemmeko vain huolisamme? (EP 8/2001.)

Kuten edellisessä katkelmassa, huumeiden vastaisten järjestöjen argumentaatioltaan moralisoiviin valistusteksteihin sisältyy usein voimakasta kritiikkiä nyky-yhteiskunnan yksilökeskeisiä ja taloudellista tehokkuutta korostavia arvoja kohtaan (ks. luku 5.3).

Moralisoivassa huumevalistuksessa syntyy usein vastakkainasettelu huumeiden käyttäjien ja ”lakia noudattavien kansalaisten” (EP 8/2001) muodostaman yhteisön välille. Huumeiden käyttäjät näyttävät irrationalisina ja pelottavina ”toisina” (Manderson 2001, 78–79), joiden mahdollista avuntarvetta keskeisempänä pidetään sitä, että ”tavallisia” ihmisiä suojellaan käytön ikäviltä lieveilmiöiltä kuten rikollisuudelta, järjestyshäiriöiltä tai narkomaanien poikkeavan käyttäytymisen tai olemuksen aiheuttamilta pelon tunteilta. Seuraava katkelma Elämä Pelissä

-lehden kolumnista heijastelee suuren yleisön huumeiden käyttäjiin kohdistuvia pelkoja:

Huumehoureisen kaaharin tammikuussa aiheuttama kahden viattoman nuoren ohikulkijan kuolema on herättänyt kauhua sekä pelkoa meissä kaikissa suomalaisissa. Ongelmat nousivat lehtien otsikoihin ja yleisön tietoisuuteen pahimmalla mahdollisella tavalla. Erityisen kauhistuttavaa monille on ollut havaita, ettei huumeongelma ole ainoastaan marginaalitapauksiin tai laitapuolenkulkijoihin vaikuttava ilmiö. (EP 6/2001.)

Uuden julkishallintoajattelun (ks. luku 3.1) mukaisesti kansalaisjärjestöt yrittävät käynnistää yhteisöllistä toimintaa sosiaalisen ongelman ratkaisemiseksi. Yhteisöllisyyden tunnetta pyritään rakentamaan huumeiden vastustamisen ympärille. Moralisoivalle huumevalistukselle ongelmia aiheuttaa kuitenkin se, että se perustuu tiettyyn yhteisölliseen arvomaailmaan, jota valistuksen yleisö ei välttämättä jaa. Moralisoiva valistusargumentaatio rakentuu faktojen sijaan kulttuurisille konventioille, joiden asema on kyseenalaistettavissa. Voidaan esimerkiksi esittää, että alkoholin hyväksytyt asema päihteenä tekee kyseenalaiseksi huumeiden käytön moraalisen tuomitsemisen (esim. Sarvanti 1997, 136–137). Eräänä suomalaisen huumevalistuksen uskottavuutta heikentävänä ongelmana voidaan pitää sitä, että sen viesti on ristiriidassa muihin päihteisiin, erityisesti alkoholiin liberaalisti suhtautuvan yhteiskunnallisen asenneilmapiirin kanssa (ks. esim. Rantala & Sulkunen 2003). Salasuo ja Seppälä (2001, 232–233) esittävät, että nykyinen huumeidenkäyttökulttuuri on itse asiassa vahvasti osa laillista päihdekulttuuria. Huumeita käytetään samoissa tiloissa kuin alkoholiakin (baareissa, klubeilla, juhlissa). Valtakulttuuri ylläpitää huumeiden käytön alakulttuuria eikä huumeiden käyttöön voida siten vaikuttaa puuttumatta koko päihdekulttuuriin (Huumausainestrategia 1997; Nuorten huumeiden... 2000).

Moralisoivalle valistusargumentaatiolle tyypillistä jaottelua aitoihin ja epäaitoihin elämyksiin voidaan kritisoida kysymällä, mitkä elämykset lopulta ovat aitoja nykyisessä teknologioiden läpäisemässä yhteiskunnassa (Partanen 2002, 35; Rantala 2002). Huumeiden käyttäjien sulkeminen yhteisön ulkopuolelle on kyseenalaista tilanteessa, jossa yhä useampi suomalainen on kokeillut tai käyttänyt huumeita ja vielä useampi tuntee huumeiden käyttäjän (Hakkarainen & Metso 2003). Valistajan kannalta ongelmallista on se, että yksioikoinen moralisoiva ongelmanmääritte-

ly vieraannuttaa väistämättä osan toimijoista, ja huumeekysymyksen kaltaisen la-
tautuneen aiheen kyseessä ollessa erimielisyys synnyttää helposti jopa viholli-
suusasetelmia. (Rantala 2003; Rantala & Sulkunen 2003.)

7.3 Oikeudenmukaisuuteen vetoava argumentaatio

Kolmas huumeiden vastaisten järjestöjen valistusteksteissä esiintyvä argumentaa-
tiotapa tukeutuu ajatukseen universaaleista oikeudenmukaisuuden periaatteista.
Olen nimennyt sen oikeudenmukaisuuteen vetoavaksi argumentaatioksi. Sen kes-
keinen viesti on, että huumeiden käyttö on eettisesti kestäväntöntä toimintaa, sillä
se vahingoittaa muita. Oikeudenmukaisuuteen vetoavaan argumentaatioon kuuluu
ajatukset, että kaikkien tulisi olla tietoisia sekä ottaa vastuuta huumeiden käytön il-
miön sekä lähiympäristölle että globaalille yhteisölle aiheuttamista haitoista ja
näiden jakautumisesta.

Huumeikaupasta saatavat voitot käytetään ja sijoitetaan yleensä rikkaissa teolli-
suusmaissa. (...) Huumetaloudessa toimivat ryhmät ovat yleensä hyvin hierarkki-
sia. Johtajat eivät normaalisti ole tekemisissä aineiden valmistuksen, kuljetuksen
tai jakelun kanssa. Niinpä suurimmat voitot keräävillä on pienempi riski joutua
kiinni, kun taas käytännön tekijät pysyvät köyhinä ja kantavat riskit. [ENo 13
[2002].)

Oikeudenmukaisuuteen vetoava valistus asettaa yksilön itsekkiät valinnat vastak-
kain ympäristön hyvinvoinnin kanssa ja lähestyy siten moralisoivaa argumentaa-
tiota. Toisaalta eritellessään huumeiden käytön ilmiöön nivoutuvia globaaleja
haittavaikutuksia argumentaatiotapa vastaa rationalisoivan valistuksen tyyliä. Oi-
keudenmukaisuuteen vetoava argumentaatio perustuu siis sekä fakta- että ar-
vonäkökohtiin. Tiivistäen siinä on kyse rationalisoivan argumentaation periaattei-
den yleistämisestä koskemaan koko globaalia yhteisöä ja toisaalta huumeiden
käytön hyötyjen ja haittojen jakautumisen eettisestä pohdinnasta. Ihmisoikeuksi-
en kunnioittaminen on keskeisellä sijalla oikeudenmukaisuuteen perustuvassa ar-
gumentaatiossa. Toisin kuin moralisoivassa argumentaatiossa huumeiden käyttäjiä
ei haluta sulkea yhteiskunnan ulkopuolelle.

EOPH:n ja IH:n valistusteksteissä esiintyy vain vähän oikeudenmukaisuuteen ve-
toavaa argumentaatiota. Sen sijaan YAD:n valistusteksteissä se on hallitseva lä-
hestymistapa. Järjestön teksteissä tuodaan esille muun muassa huumeiden tuotan-

toon ja kauppaan liittyvää rikollisuutta, ihmisoikeusloukkauksia sekä ympäristö-ongelmia. ENo-lehdessä kirjoitetaan seuraavasti otsikolla ”Reilun kaupan huumeita?”:

Huumetaloudella ei ole tarvetta toimia reilusti tai noudattaa liiketoiminnassaan eettisiä periaatteita. Huumetalous on täynnä epäkohtia, joiden muuttamista mikään ammattiliitto ei aja. Huumekasvien viljely pitää yllä yksipuolista tuotantoa ja vaarantaa kestävä kehityksen. Suuri osa huumeiden raaka-aineista tulee alueilta, joiden asukkailla on vähän toimeentulovaihtoehtoja. Laittomasta huumeikasvien viljelystä on riippuvainen noin neljä miljoonaa ihmistä. Usein nämä ihmiset elävät köyhyysrajan alapuolella ja noin puolet heidän tuloistaan tulee huumeikasvien viljelystä. Vaikka lyhyellä tähtäimellä huumetalous voi taata leipää pöytään, pitkällä aikavälillä se ei ole kestävä elinkeino. (ENo 13 [2002].)

YAD:n ydinkertomuksessa hyvän ja pahan taistelua käydään pienten ihmisten ja ylikansallisen huumetalouden välillä. Markku Soikkeli (2002, 88–89) on esittänyt, että huumevalistuksessa tarvitaan juuri YAD:n globalisaatiotarinan kaltaisia *kilpailuvia myyttejä* huumeiden käytön tuomaa nautintoa ja jännitystä korostavien *myönteisten huumemyyttien* (vrt. Uhl 1998, 168) vastapainoksi. Vaikuttaa siltä, että oikeudenmukaisuuteen vetoava argumentaatio onnistuukin yhdistämään faktat ja moraalit sekä yksilön vaikuttamismahdollisuudet tavalla, joka ei loukkaa yksilön valinnanvapautta tai oikeuksia.

Oikeudenmukaisuuteen vetoavassa huumevalistuksessa on kuitenkin omat rajoituksensa. Tämän argumentaatiotavan kannalta ongelmallista on etenkin se, että ajatus globaaleista haitoista on kaukainen useimmille ihmisille lähes minkä tahansa arkisen kulutusvalinnan yhteydessä, eikä ole syytä olettaa, että huumeiden käyttö muodostaisi tässä poikkeuksen (vrt. Petersen ja Lupton 1996). Siihen pätee myös pitkälti sama kritiikki kuin rationalisoivaan argumentaatioon: ihmiset eivät aina käyttäydy vastuullisesti. Lisäksi oikeudenmukaisuuteen vetoava huumevalistus kohtaa rajansa tilanteessa, jossa huumeiden käyttäjä ei koe aiheuttavansa muille haittoja. Esimerkiksi erilaisten psykoaktiivisten kasvien kuten kannabiksen, yrttien ja sienien (Seppälä 2003, 35; 44) kasvattaminen ja kerääminen luonnosta voidaan mieltää huumetalouden lonkeroista irralliseksi huumeiden käytöksi, jossa muihin ei kohdistu haittoja.

8 Kenelle vastuu lankeaa?

Luvussa 3 todettiin, että poliittisen yhteiskunnan ja kansalaisyhteiskunnan välille on muodostunut uudenlainen yhteiskunnallinen työnjako, jossa kansalaisjärjestöille on jaettu vastuuta monien yhteiskunnalle välttämättömien palvelujen ylläpitämisestä. Sopusoinnussa uuden julkishallintoajattelun kanssa huumeiden vastaiset kansalaisjärjestöt pyrkivät osaltaan jakamaan huumeiden tehtäviä edelleen. Tässä luvussa etsitään vastausta kysymykseen, kenelle järjestöt langettavat vastuuta konstruoimastaan huumeongelmasta. Kysymystä tarkastellaan valtion, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan sekä tiedotusvälineiden tasoilla.

8.1 Järjestöt vai valtio?

Koska suuri osa kansalaisjärjestöistä saa valtion ja kuntien rahoitusta, on jossain määrin ongelmallista määritellä, milloin kyse todella on *kansalaisjärjestöstä* (*non-governmental organisations*). (Siisiäinen 1996, 33–38.) Parhailtaan kansalaisjärjestöjen yhteiskunnallisesta asemasta käydään vilkasta keskustelua. Eräs keskeinen keskustelun teema on huoli kansalaisjärjestöjen itsenäisyydestä ja niiden yhteiskunnallisen perustehtävän, valtiollisen ”rakkikoiran” roolin (Ruohonen 2003, 51–52) hämärtymisestä. Esimerkiksi Risto Alapuro (1995) esittää, että kansalaisjärjestöt ovat menettäneet asemansa vaihtoehtoisten yhteiskunnallisten määritelmien tuottajina johtuen niiden lisääntyneestä taloudellisesta ja hallinnollisesta riippuvuudesta valtiosta. Valtion ylläpitäessä kansalaistoimintaa raja valtiollisen ja ei-valtiollisen välillä hämärtyy. Tämä on linjassa yksilöiden valinnanvapautta ja valtion holhousvastustavan yhteiskunnallisen arvosuuntauksen kanssa. Alapuron mukaan kyse ei kuitenkaan ole valtion jäämisestä taka-alalle: valtion ja kansalaisjärjestöjen muuttuneen työnjaon myötä valtion toiminta-alue itse asiassa laajenee.

Tarkastelemani huumeiden vastaiset kansalaisjärjestöt kohdistavat valistusteksteissään kritiikkiä valtioon ja kuntiin liittyen pääasiassa huumeiden suuntauksen *resurssien riittämättömyyteen*:

(...) Äidit ovat itse kohdanneet monia vaikeuksia koettaessaan auttaa lapsiaan. Vanhemmilla on selkeä näkemys tilanteesta, tietoa on, mutta se ei kohtaa aina tarvitsevia. Ruohonjuuritasolle on mentävä vahvemmin resurssien; sosiaalityö, nuorisotyöntekijät ja poliisi kaipaavat nopeasti lisävoimia. Äidit halusivat puhutella päättäjiä ja saada heidät näkemään, kuinka vaikeasta ongelmasta on kysymys. (IRTI 1/2002.)

Järjestöt pyrkivät puolustamaan ennaltaehkäisevän päihdetyön oikeutusta sen tehokkuuteen kohdistuvia epäilyjä vastaan ja suhtautuvat varauksellisesti haittojen vähentämisen poliittiseen suuntaukseen, jonka yleistymisen ymmärretään helposti osoitukseksi siitä, että viranomaiset ovat ”nostaneet kädet ilmaan” huumeongelman edessä. Haittoja vähentävä suuntaus näyttäytyy järjestöjen kilpailijana sekä suhteessa niiden huumeiden vastaisuuteen keskittyvään ehkäisevän päihdetyön ongelmanmäärittelyyn (ks. luku 5.3) että kohdennettaessa valtiollisia resursseja. YAD:n ENo-lehdessä kritisoidaan voimakkaasti suomalaisen eturivin politiikan kannanottoa, jossa kaikista huumeokeiluista pitäytymisen ideaali ei näyttäyty huumeiden keskeisimpänä tavoitteena:

Osmo Soininvaara sanoo Helsingin Sanomissa 10.10.2000: "On pohdittava miten estää laittomat kokeilut ja tapaturmaiset kuolemat. Kokeiluja ei voi estää, mutta on tukittava tie ongelmakäyttöön". Kuten mietinnön vastaanottaneen peruspalveluministerin lausunnosta voi todeta, asiat eivät ole yksiselitteisiä. Tämä ristiriitainen kommentti, joka osaltaan levittää kokeiluja hyväksyvää ilmapiiriä, kyseenalaistaa koko ennaltaehkäisevän päihdetyön tarpeellisuuden ja hyödyn. (ENo 9 [2001].)

Analyysini valossa vaikuttaa siltä, että järjestöjen päihdetyöhön kohdistama kritiikki ei haasta vallitsevaa, pääasiassa rajoittavaa huume politiikkaa, vaan pikemminkin asettuu sen tueksi. Huumeiden vastaisten järjestöjen teksteissä kansalaisyhteiskunnan tehtäväksi määritetty sellainen toiminta, johon valtion viranomaiset eivät ole resurssien puutteen tai muun syyn vuoksi kyenneet. Järjestöt eivät problematisoi oman toimintansa syytä tai oikeutusta, sillä loppujen lopuksi ne tekevät työtä, jota kaikkien tulisi tehdä:

Kansalaisjärjestöjen tehtävä on paikata niitä aukkoja, joita yhteiskunnalliseen hyvinvointijärjestelmään jää. Emme voi siirtää ongelmien hoitoa muille sillä ajatuksella, että asia ei kuulu meille. Yhteiskunnallista vastuuta tulee kantaa kaikkien. (ENo 10 [2001].)

Huumeiden käyttö koskettaa lopultakin meitä kaikkia. (...) Ennaltaehkäisevän työn tulisikin kuulua kaikille. Huumeiden käytön ehkäisy edellyttää vanhempien, koulujen ja eri kansalaispiirien välistä suunnitelmallista ja pitkällä aikavälillä tapahtuvaa yhteistyötä. (...) Kodin, alueen asukkaiden ja viranomaisten olisi toimitettava yhteisesti hyväksytyn perusasenteen mukaisesti: emme hyväksy huumeiden käyttöä missään muodossa. (IH: Mitä jokaisen on hyvä tietää huumeista. 2000.)

Huumeiden vastaisten valistusjärjestöjen yhteiskunnallinen asemoituminen vastaa Aila-Leena Matthiesin havaintoa, jonka mukaan suomalaiset sosiaali- ja terveystieteiden alan järjestöt ovat voimakkaan sitoutuneita rooliin, jossa ne toimivat *hyvinvointivaltion jatkeena*. Järjestöt ovat valmiita lisäämään yhteistyötä julkisen sektorin kanssa ja tarjoamaan nykyistä enemmän palveluita, mutta eivät halua kokonaisvastuun siirtyvän pois valtiolta. Järjestöt eivät myöskään halua toimia ilman säännöllistä julkisen sektorin taloudellista tukea. Järjestöjen ja valtion väliset erimielisyydet liittyvätkin tyypillisesti rahanjakoon – eivät yhteiskunnallisten sektorien väliseen työnjakoon tai sosiaalisiin ongelmanmäärittelyihin. (Matthies 1996, 23.) Eräänä huumetyötä tekevien kansalaisjärjestöjen tulevaisuuden haasteena voidaan pitää jäsenistön luottamuksen säilyttämistä tilanteessa, jossa järjestöt toteuttavat ylhäältä annettua suunnitelmaa hyvinvointiyhteiskunnan puutteiden paikkaajina (vrt. Siisiäinen 2002, 153).

Ehkäisevän päihdetyön yhteiskunnallisen työnjaon vakiintuneesta luonteesta kerrotaan myös se, ettei tutkimieni huumeiden vastaisten järjestöjen välillä ole ainkaan valistustekstien perusteella havaittavissa kilpailuasetelmaa. Havaintoa voidaan pitää hieman yllättävänäkin, sillä järjestöt kilpailevat pitkälti samasta rahoituksesta. Eräs keskeinen selitys avoimen kilpailuasetelman puuttumiselle tekstien asemoinnista lienee se, että järjestöt ovat erikoistuneet kohderyhmiltään eri tavoin (ks. luku 5.1). IH:n teksteissä ilmaistaan tosin kanta, jonka mukaan uusia huumeiden vastaisia järjestöjä perustetaan nykyään tarpeettoman paljon. Järjestö nostaa esiin myös tarpeen parempaan koordinaatioon päihdetyön kentällä. Kaiken kaikkiaan valistusteksteissä esiintyy niin harvoja viitteitä toisiin tarkastelemiini huumeiden vastaisiin sekä muihin ehkäisevän huumetyön järjestöihin, että niiden perusteella johtopäätöksiä järjestöjen keskinäisistä suhteista on mahdotonta tehdä.

8.2 Markkinat ja kuluttaja

IH ja erityisesti voimakkaasti verkostoitumaan pyrkivä EOPH jakavat vastuuta huumeekysymyksestä elinkeinoelämään. *Yhteistyöyritykset* rahoittavat järjestöjen toimintaa ja niiden toimintaa esitellään puolestaan järjestöjen julkaisuissa. Yritysten näkökulmasta huumeiden tukemista perustellaan yhteisvastuulla, mutta myös vähemmän pyyteettömästi, huumeongelman myös elinkeinoelämälle aiheuttamien kustannusten kautta:

Huumeet näyttävät vyöryvän koko ajan Suomeenkin ja meidän pitäisi päästä lyömään siihen kiilaa. Se vaatii kuitenkin erittäin paljon työtä ja työvoimaa. Kaikkien pitäisi lähteä tähän urakkaan liikemaailmaa myöten. Liikeyritystenkin intresseissä on vähentää huumeongelmaa, sillä huumeiden käyttäjät hankkivat rahoituksensa pitkälti varkauksilla. (EP 1/2002.)

Liikeyritysten toimiminen sosiaalipalveluiden sponsorina on Euroopassa yleistynyt trendi. Toimimalla näin yritykset voivat ensiksikin pyrkiä suojelemaan asemaansa ja intressejään yllä olevassa katkelmassa kuvatulla tavalla. Toisaalta sosiaalinen sponsoritoiminta voidaan liittää osaksi yrityksille nykypäivänä elintärkeään yhteiskunnalliseen imagon- ja maineenhallintaan (esim. Karvonen 2000, 64–70). Aila-Leena Matthiesin (1996, 26) mukaan tällaisessa *uushyvän tekeväisyydessä* on kyse uudenlaisesta tulonjaon mallista, jossa yhteiskunnallisen rahoitusvastuun painotus siirtyy valtiolta markkinoille. Muuttuvassa tilanteessa kansalaisjärjestöjen keskeiseksi tulevaisuuden haasteeksi muodostuu aatteellisen perustan säilyttäminen markkinoiden tehokkuuslogiikkaa ja toiminnan kaupallistumista vastaan (Ruohonen 2003, 52–53).

Lähes yksinomaan valtion rahoituksella toimivan YAD:n valistusteksteissä ei vedota yritysmaailmaan. Sen sijaan huomio kiinnittyy huumeiden käyttäjän vastuuseen *kuluttajana*:

Vastuu demokratisoitumisen estymisestä, ympäristön saastumisesta, terrorismista ja korruptiosta kuuluu huumeetalouden toimijoiden lisäksi niille ihmisille ja yhteisöille, jotka luovat ja ylläpitävät laittomien huumeainesten käyttöä ja kysyntää. Käyttämällä huumeita tai sallimalla niiden käytön lähipiirissäsi teet valinnan, jolla on maailmanlaajuisia seurauksia. Järjestäytynyt huumerikollisuus saattaa polkea arvoja, joita itse kannatat. On hyvä perehtyä, mitä valinta huumeiden puolesta oikein tukee. Globaaliin vastuuntuntoon kuuluu näiden asioiden tiedostaminen. (ENO 13 [2002].)

YAD:n valistusteksteissä pyritään osoittamaan, että huumeiden käytön kielteiset seuraukset eivät rajoitu ainoastaan aineiden välittömiin terveysvaikutuksiin, vaan laajamittaiseen sosiaalisen eriarvoisuuden ongelmavyöhytiin. Ympäristö-käsitteen laajentuessa kattamaan koko materiaalisen todellisuuden yksilön vastuu ulottuu oman ruumiin terveydestä sekä perheen ja paikallisyhteisön tarpeista huolehtimisesta globaaleihin ympäristö-ongelmiin. Yksilökuluttajan harteille laskeutuva taakka on raskas. Tehdessään huumeiden käyttöä koskevan kulutusvalinnan kansalainen ei siis asetu vastuuseen ainoastaan itsestään ja lähiympäristöstään, vaan koko maailman väestön terveydestä ja turvallisuudesta. (Petersen & Lupton 1996, xiii; 117–118.)

8.3 Tiedotusvälineiden hankala rooli

Tiedotusvälineillä on keskeinen rooli huumeilmiön rakentumisessa huumeongelmaksi julkisessa tietoisuudessa. Lehdistön asema on ajoittain ollut viranomaisakin merkittävämpi huumeilmiön tulkitsijana ja huumeiden vastaisen kansalaiskonsensuksen luojana. (Hakkarainen & Törrönen 2002; Salasuo 2001, 189–192.) 2000-luvulle, toisen huumeaallon yhteiskunnalliseen ilmapiiriin tultaessa lehdistön huumekirjoittelun kontrollia ja järjestystä korostava linja on saanut rinnalleen huumeongelmien ehkäisyä, hoitoa ja haittojen vähentämistä korostavia kannanottoja (Hakkarainen & Törrönen 2002, 549).

Tutkimani huumeiden vastaiset kansalaisjärjestöt vaikuttavat ymmärtävän median keskeisen roolin huumeekysymyksen määrittelijöinä. Ne suhtautuvat tiedotusvälineisiin kuitenkin varsin kriittisesti ja peräävät niiltä nykyistä suurempaa yhteiskuntavastuuta. Erityisesti EOPH ja IH syyttävät mediaa huumeekysymyksen pinnallisesta ja sensaatiomaisesta käsittelystä ja katsovat median toimivan liiaksi voitontavoittelun ja liian vähän yhteiskuntamoraalin motivoimana.

Tieto pinnallistuu muuallakin kuin internetissä. Varsinkin lehdistö kertoo vuolaasti yliannoksista, takavarikkojen määristä ja poliisin valvontatoimenpiteistä. Myös lääkäreitä saatetaan haastatella esimerkiksi hiv:n, hepatiitin ja yliannosten kehityssuunnista. Mutta harvemmin näkee omaishaastatteluja tai syvälle luotaavia analyyseja kasvavan huumekaupan tai laillistamisvaatimusten taustavoimista. Tuskin kukaan uskaltaa kyseenalaistaa suomalaisten viranomaisten tietoja, joiden mukaan ensikertalaisten ikä ei olisikaan laskussa. Lukijat jätetään tyhjiöön, jossa on vaikea tietää mitä oikeastaan pitäisi tehdä. Onko pilven polttaminen vaarallista? (IRTI 1/2002.)

Järjestöjen tiedotusvälineisiin suuntaamat velvoitteet eivät monitahoisuudessaan muodosta selkeää toimintaohjelmaa, vaan niitä luonnehtii ratkaisematon julkisen huume keskustelun avoimuuden ja kontrollin välinen jännite. Järjestöt toivovat, että media viestittäisi huumeongelman vakavuudesta, muttei sensaatiomaisesti vaan nostamalla esiin ”oikeat asiat”. Ongelmallista on erityisesti se, että toisaalta tiedotusvälineiltä toivotaan aiheen asiallista ja informatiivista käsittelyä, toisaalta huumeiden vastaista moraalista kannanottoa.

8.4 Yhteisön huumeongelma

Edellä on havaittu, että järjestöt pyrkivät uuden julkishallintoajattelun mukaisesti hajauttamaan huumetyön vastuuta kaikille yhteiskunnan tasoille. Järjestöjen valistusteksteissä esittämän kritiikin kärki ja keskeiset toimintaohjelmat viittaavat kuitenkin selkeästi kansalaisyhteiskuntaan. Valistusteksteissä loihditaan esiin huumeiden vastaista yhteisötoimintaa sekä korostetaan yksilön vastuullisuutta. On ilmeistä, että järjestöjen tavoitteena on saada kansalaiset ottamaan ehkäisevän työn tekijän roolin:

Huumeiden käyttö ei ole yksityisasia. Se koskettaa tavalla tai toisella kaikkia ihmisiä, joiden kanssa nuori on tekemisissä. Jos äitinä, isänä, naapurina, opettajana, valmentajana tai muuna kasvattajana epäilet huumeiden käyttöä, tai kun haluat puuttua siihen, ota huomioon seuraavaa: 1: Älä jää yksin! Selvitä, mistä saat apua. Viranomais- ja vapaaehtoisjärjestöjen lisäksi myös monet vanhemmat painiskelevat samojen kysymysten äärellä – ota lapsesi kavereiden vanhempiin yhteyttä. Lasten ja nuorten päihteidenkäyttö on "koko kylän asia". (...) (EOPH: Huumeista-opas. 2000.)

EOPH:n valistusteksteissä perimmäinen vastuu huumeongelmasta lankeaa perheille ja vanhemmille, joiden katsotaan epäonnistuneen kasvatustehtävässään. *Kasvatusvastuun* herättelemisen vanhempien keskuudessa nousee varsin usein valistustekstien kantavaksi teemaksi. EOPH syyttää vanhempia suorasanaisesti pyrkimyksistä ”siirtää” kasvatusvastuuta viranomaisille, kuten koululaitokselle sekä lasten jättämisestä henkisesti oman onnensa nojaan. Huumeongelma rakentuu järjestön teksteissä symboliksi yhteisöllisestä ja vanhemmuuden kriisitilasta. Tilanteenmäärittely oikeuttaa yleisön puhuttelemisen voimakkaan velvoittavaan sävyyn:

Kasvatusvastuu kuuluu lapsen vanhemmille ja vanhemmuuteen. Kasvatusvastuu ei voi kuulua kaikille ja kaikkialle - silloin se ei kuulu minnekään eikä kenellekään ja pallottelu lapsillamme mahdollistuu. Kasvatusvastuu on ankkuroitava vanhemmuuteen. Jakaa me emme sitä voi emmekä saa niin tehdä - tukea me voimme ja se meidän pitää aina tarvittaessa tehdä. (EP 2/2002.)

EOPH:n argumentaatiossa ei toisista järjestöistä poiketen juurikaan langeteta vastuuta huumeiden käytöstä käyttäjälle itselleen. Tämä johtunee siitä, että EOPH:n ehkäisevän päihdetyön pääasiallinen kohderyhmä ovat peruskouluikäiset lapset ja nuoret. Järjestön viesti on selvästikin suunnattu lähinnä sellaisille perheille, joita huumeongelma ei ole koskettanut. Yhteisön ja vanhempien vastuu viattomien ja kompetenssiltaan heikkoina näyttäytyvien lasten ja nuorten suojelemisesta huumeilta korostuu voimakkaasti EOPH:n argumentaatiossa:

On paradoksaalista, että tänä päivänä, kun valintojen määrä arvojen, asenteiden ja tiedon suhteen on suurempi kuin koskaan aiemmin, me annamme lapsellemme mahdollisuuden tehdä valintoja yksin, vailla ymmärrystä seuraamuksista ja vastuusta. Ryhtyessään päihteiden käyttöön lapsella ei ole aavistustakaan siitä aiheutuvista seuraamuksista, eikä häneltä voida edes odottaa vastuullista käyttäytymistä siinä iässä. Vanhempien, koulun, viranomaisten ja koko yhteiskunnallisen ilmapiirin tulisi suojata häntä päihdekäytöltä. Se ei kuitenkaan näytä onnistuvan, monista syistä. Jokaisella lapsella on oikeus odottaa vanhempiensa ohjausta terveeseen, päihteettömään nuoruuteen ja siitä jokaisen isän ja äidin tulisi myös huolehtia. (EP 7/2001.)

Huumeongelmia kohdanneiden perheiden omaisjärjestö IH ei ymmärrettävästi syyllistä vanhempia kuten EOPH. IH:n teksteissä korostuvat vanhempien syyllistämisen sijaan ajatukset perheiden tukemisesta ja siitä, että huumeongelma voi kohdata minkä tahansa perheen:

Omat vanhemmat ovat lapsen tärkein rakkauden lähde. Turvallinen koti on perusta terveen itsetunnon kasvulle. Hyväkään itseluottamus ei aina suojaa päihteiden väärinkäytöltä. On myös pidettävä mielessä, ettei jälkikasvun päihteiden käyttö ole vanhempien syytä. (IRTI 3/2001.)

IH:n ja YAD:n valistusteksteissä perimmäinen vastuu huumeiden käyttämisestä kiertyy usein *käyttäjälle itselleen*. Vaikka yhteiskunnan ja läheisten tulee pyrkiä tukemaan yksilöä huumeettomassa elämässä, vastuu on lopulta tämän itsensä:

Päätöksen ensimmäisestä kokeilusta tekee nuori itse. Olipa huumeekokeilujen syy mikä tahansa, ratkaiseva valinta tulee lapsen tai nuoren tehtäväksi silloin, kun hänelle tarjotaan huumeita ensimmäisen kerran. Silloin hän itse päättää joko kokeilla tai kieltäytyä kokeilemasta. Aikuisten onkin syytä pohtia kykyään tukea nuorta hänen valinnoissaan sekä sitä, miten perheessä kohdataan mahdolliset ongelmatilanteet. Huumeita kokeileva tai käyttävä nuori tekee kuitenkin itse omasta tahdostaan ensimmäisen päätöksen ottaa ainetta. Silloin hän yleensä tietää tekevänsä väärin. Hän tietää sen olevan vastoin perheensä ja yhteiskunnan normeja, ja hän myös pelkää joutuvansa siitä kiinni. Silti hän ehkä päättää kokeilla. (IH: Mitä jokaisen on hyvä tietää huumeista -opas. 2000.)

YAD:n valistusteksteissä huumeekysymyksen ratkaisemisen avainhenkilö on markkinoilla toimiva yksilökuluttaja (ks. luku 8.2), jonka elämää luonnehtii laajamittainen vastuu itsestään ja ympäristöstään sekä tämän vastuun tuomat moninaiset velvollisuudet. Yksilöiden tekemät valinnat muodostavat globaalin yhteisöllisyyden pohjan, minkä vuoksi ne on tehtävä informoidusti ja eettisiä periaatteita noudattaen. YAD:n argumentaatiossa korostetaan voimakkaasti yksilön omien valintojen merkitystä ja pohditaan toisaalta yksilön vaikutusmahdollisuuksien rajoja. Uuden kansanterveysajattelun mukaisesti yksilön ja yhteiskunnan sekä toisaalta julkisen ja yksityisen etu ja tarpeet samastuvat, eikä niitä voida erottaa toisistaan (Petersen & Lupton 1996, 87–88).

(...) Paljon puhumisella ei vielä huumausaineongelmaa ratkaista, vaan siihen tarvitaan myös tekoja ja konkreettista osallistumista. Ole siis kriittinen tulevan huumausainekeskustelun suhteen ja vaikuta vaikka viettämällä päihteetön viikonloppu kavereittesi kanssa! (ENo 15 [2002].)

Uuteen julkishallintoajatteluun kuuluu korostaa yksilön autonomiaa sekä kansalaisten ja paikallisyhteisöjen vastuuta heitä koskettavista asioista (esim. Warpenius 2002). Tämä toimintatapa tulee selkeästi esiin tarkastelemieni huumeiden vastaisten järjestöjen valistusteksteissä. Niissä rakentuvat toimintaohjelmat kohdistuvat ennen kaikkea kansalaisyhteiskuntaan; perheeseen ja yksilöön. On esitetty (Kaukonen 1998), että käytännön huumeepolitiikassa paikallisen vastuun korostaminen tarkoittaa itse asiassa kontrollin vahvistumista: yhteisöllistämistrategian mukaiset toimintamallit kiertyvät yhteisön harjoittamaan moraaliseen kontrolliin ja valvontaan, millä on seurauksensa kaikille yhteisön jäsenille. Analyysini vahvistaa tätä näkemystä. Tarkastelemieni järjestöjen valistusteksteissä keskeiseksi toimintamalliksi rakentuu *kontrolli* kolmella eri tarkastelun tasolla:

Yhteiskuntajärjestelmän tasolla ratkaisuksi huumerikollisuuden muodostamaan uhkaan muodostuvat EOPH:n ja IH:n teksteissä *kontrollipolitiikan* keinot: huumeiden käytön laiton asema, poliisi- ja oikeusviranomaisten laajennetut toiminta-oikeudet ja -resurssit, kuten tehostettu rajavalvonta ja salakuunteluoikeudet sekä tiukat rangaistukset. Kieltämiseen, valvontaan ja rankaisemiseen perustuvat toimet kohdistuvat huumeita valmistavan ja välittävän huumerikollisuuden ohella yksittäisiin huumeiden käyttäjiin. Käytännön kontrollipolitiikka korostuu erityisesti IH:n valistusteksteissä huumeongelman ratkaisumallina. EOPH:n teksteissä keskeisiksi toimintaohjelmiksi nousevat huumeetien ja pakkohoidon kaltaiset yksilöön kohdistuvat kontrollikeinot, joiden ajatellaan suojelevan sekä yhteisöä että huumeiden käyttäjiä itseään heidän tekemiensä vastuuttomien elämäntapavalintojen seurauksilta. Samalla ollaan valmiita hyväksymään se, että näistä kontrolloimista tulee osa jokaisen kansalaisen arkea.

Kansalaisyhteiskunnan tasolla huumeongelman vastalääkkeeksi rakentuu erityisesti paikallisyhteisöjen harjoittama *moraalinen kontrolli*. Keskeiseksi toimintaohjelmaksi nousee aikuisten laajennettu kasvatusvastuu, joka koskee sekä omia että ympäristön lapsia ja nuoria. Moraaliseen kontrolliin kuuluu myös nuorille valistusteksteissä rakentuva vastuu kavereidensa huumeiden käyttöön puuttumisesta. Moraaliseksi kontrollistrategiaksi voidaan ymmärtää lisäksi pyrkimys kontrolloida huumeekysymyksen ongelmanmäärittelyä, kuten huume keskustelussa käytettäviä käsitteitä. Yhteisön moraalisen kontrollin toimintaohjelma korostuu voimakkaasti EOPH:n teksteissä.

Kolmas, yksilötasolla vaikuttava toimintamalli vastaa uuden kansanterveysajattelun toimintastrategiaa. YAD:n ratkaisu huumeongelmaan on tarjota yksilölle mahdollisimman paljon kriittistä tietoa päihdekysymyksestä laajemmin. Tämän ajatellaan kannustavan yksilöä omaa sekä laajemmin globaalien ympäristön hyvinvointia edistävien, rationaalisten valintojen tekemiseen. Tavoitteena on sisäistetty *itsekontrolli*, jonka avulla yksilö pitää huumeiden käytön kaltaisesta vastuuttomasta käyttäytymisestä. Toimintamallissa yksilön valistunut vapaus ja toisaalta maksimaaliseksi laajentunut vastuu ympäristöstään asettuu myös talouden globalisaation vastavoimaksi.

9 Kokoavia huomioita ja johtopäätöksiä

Tässä luvussa kertaan ja vedän yhteen tutkimukseni keskeisiä tuloksia. Ensiksi esittelen lyhyesti tarkastelemieni järjestöjen erilaiset profiilit valistajina ja yhteiskunnallisina keskustelijoina. Sen jälkeen tarkastelen syvemmin niiden asemaa nykyisen julkishallinnon osana. Lopuksi pohdin huumeiden vastaisuuteen keskittyvän valistuksen tulevaisuudennäkymiä.

9.1 Valistajien profiilit

Elämä On Parasta Huumetta ry:n valistusteksteissä huumeekysymys problematisoituu pitkälti sellaisen yksilön, tyypillisesti lapsen tai nuoren, näkökulmasta, jonka tiedolliset ja sosiaaliset valmiudet hallita päihteiden käyttöään ovat heikot. Valistus kohdistuu ennen kaikkea aikuisten muodostamalle yhteisölle, jonka tehtäväksi asettuu suojella heikompiin huumeiden muodostamalta uhkalta. Lasten ja nuorten lisääntyvä huumeiden käyttö rakentuu EOPH:n valistusteksteissä yhteiskunnallisten arvojen kriisitilan indikaattoriksi. EOPH:n keskeinen argumentaatiotapa on moralisoiva. Järjestö syyttää vanhempia siitä, että he pakoilevat kasvatusvastuutaan ja yrittävät siirtää sitä valtiolle. Nykyihmisten itsekkyyden ja välinpitämättömyyden asettuvat valistusteksteissä hyvän elämän esteeksi. Järjestön tapa syyllistää yleisöään herättää kysymyksen, kuka haluaa kuunnella tällaista valistajaa. Kysymykseen on löydettävissä ainakin kaksi mahdollista vastausta. Ensimmäkin voidaan ajatella, että EOPH:n teksteissä usein käytetystä me-muodosta huolimatta valistuksen yleisö ajattelee valistajan sittenkin puhuvan ”niille toisille”. Kyynisempi selitys olisi, että suuresta levikistä huolimatta EOPH:n ja muiden järjestöjen tuottamia tekstejä ei juuri lueta, vaan esimerkiksi järjestölehdillä on lähinnä symbolista arvoa varainkeruun välineinä. Mikäli jälkimmäinen vaihtoehto on totta, se muodostaa merkittävän rajoituksen järjestön valistustekstien ja samalla myös tutkimukseni yhteiskunnalliselle painoarvolle. Joka tapauksessa on selvää, että useat poliitikot ja myös elinkeinoelämän keskeiset vaikuttajat ainakin pyrkivät saamaan äänensä kuuluviin EOPH:n kautta. Huumevalistuksesta muodostuu siten tapa heijastella suuren yleisön tunteita ja toisaalta tehdä valtion rajoittavaa roolia sekä yhteisön moraalista kontrollia korostavaa, *uuskonservatiivista* yhteiskuntapolitiikkaa.

Omaisjärjestö *Irti Huumeista ry* käsittelee huumeekysymystä tarkastelemistani järjestöistä konkreettisimmalla tasolla. IH:n keskeistä yleisöä ovat huumeongelmasta huolestuneet aikuiset ja nuoret sekä perheet, joita huumeongelma koskettaa. Tämä heijastuu järjestön valistusteksteissä käsiteltyihin teemoihin. IH:n valistusmateriaalissa huumeiden käyttäjien ja heidän läheistensä arkea läheisesti koskettavat aiheet, kuten huumehoitokäytännöt ovat – kahdesta muusta tarkastelemastani järjestöstä poiketen – keskeisellä sijalla. Järjestö pitäytyy tiukasti määrittelykehyksessä, jossa huumeiden käyttö rakentuu ongelmaksi. IH pyrkii tukeutumaan argumentaationsa käytännön kokemukseensa pitkän linjan huumetyön toimijana. Samalla se suhtautuu torjuvasti omasta ongelmanmäärittelystään poikkeavaan tietoon. Järjestön valistusote on käytännönläheinen ja yleisöä ohjeistava. Keskeinen viesti on *nollatoleranssiajattelun* mukaisesti se, ettei huumeongelman edessä tule taipua sen vakavuudesta huolimatta. IH:n keskeinen ideologinen tavoite on huumeeton yhteiskunta. Voidaan kysyä, kuinka todellinen tämä tavoite järjestölle on, sillä se suhtautuu varsin pessimistisesti ajatukseen huumeongelman lieventymisestä. IH:lla olisi huumetyötä ruohonjuuritasolla tekemänä omaisjärjestönä tarkastelemistani järjestöistä hyvät edellytykset toimia kansalaisten äänitorvena julkishallinnon suuntaan ja tuoda esiin niitä rakenteellisia ongelmia, jotka altistavat huumeiden käyttöön. Järjestö kohdistaa kuitenkin toiveensa huumeongelman syihin puuttumisen sijasta lähinnä oireiden hoitoon eli kontrollipolitiikan vahvistamiseen ja huumehoidon resurssien lisäämiseen.

Nuorisojärjestö *Youth Against Drugs ry:n* teksteissä keskeiseksi vastakkainasetteluksi nousee ihmisten itsekkyyden ja solidaarisuuden välinen jännite. Yksilön vallinnanvapautta ja oikeuksia ei kuitenkaan haluta rajoittaa huumeongelman nimissä. Sen sijaan avainasemaan nousee suvereeni, vastuullinen ja informoitu yksilökuluttaja, jonka toimintaa säätelee sisäistetty tietoisuus globaalin yhteisön edusta. Muista tarkastelemistani järjestöistä poiketen YAD:n huumeongelman ratkaisemiseksi rakentamat keinot eivät pääosin liity huumeekysymykseen erillisongelmana vaan kasvatukseen ja elämäntapaan laajemmin. YAD ottaa valistusteksteissään avoimesti moraalista kantaa päihitteettömyyden ja ympäristönsuojelun puolesta, mutta pyrkii pohdiskelemaan myös toisenlaisia näkökulmia. YAD:n globaalin oikeudenmukaisuuden periaatteeseen vetoava valistus yhdistää varsin onnistuneesti toisaalta faktoihin ja toisaalta yhteisön moraalisiin perustuvan argumentaation. Jär-

jestön ekologiset ja kulutuskriittiset painotukset sekä vankkumaton kielteisyys alkoholinkäyttöä kohtaan voivat kuitenkin asettaa rajoituksia laajan nuorisoyleisön tavoittamiselle. Lisäksi voidaan sanoa, että YAD:n argumentaatio edellyttää vastaanottajalta melko korkeaa älyllistä ja tiedollista kompetenssia ja rajaa siten ulkopuolelleen nuorimmat päihdekokeilijat. YAD suhtautuu varauksellisesti haittojen vähentämiseen huume poliittisena ideologiana, mutta järjestön teksteissä rakentuvat toimintaohjelmat viittaavat *haittojen vähentämiseen käytännöllisellä tasolla* (vrt. Hurme 2002). Erityisesti YAD:n teksteissä korostuva ihmisoikeuksien kunnioittamisen näkökulma, joka lukee sisälleen sekä huumeiden tuottajat, käyttäjät että huume kuvioiden ulkopuoliset kansalaiset, erottaa YAD:n tässä mielessä muista tarkastelemistani järjestöistä. Vallitsevassa huume poliittisessä ilmapiirissä on ymmärrettävää, että haittojen vähentämisen periaatteita edistetään mieluummin jonkin muun nimen alla. YAD:n käyttöön on vakiintunut toinen varsin yleisluontoinen termi, ”elämänsuojelu”.

Taulukko 3 noudattaa analyysini kulkua ja kokoaa yhteen tutkimuksen keskeisiä havaintoja. Sen kautta hahmottuvat tutkimieni huumeiden vastaisen kansalaisjärjestön profiilit valistajina ja huume poliittisina toimijoina.

Taulukko 3. Huumeiden vastaisten järjestöjen profiilit.

	EOPH	IH	YAD
<i>Keskeinen tavoite</i>	Viattomien lasten ja nuorten suojeleminen huumeilta.	Huumeiden vastaisen kansalaiskonsensuksen muodostaminen, huumeiden normalisoitumiskehityksen estäminen ja lopulta huumeeton yhteiskunta.	Ihmisten tietoisuuden lisääminen huumeiden käytön haitallisista vaikutuksista kulttuurisessa ja globaalissa kontekstissaan.
<i>Keskeiset teemat</i>	Lasten ja nuorten pahoinvointi, aikuisten kasvatusvastuu	Huumeiden käyttäjien ja heidän läheistensä arki, huumehoitomuodot, huumekontrolli.	Huumeongelma ulkomailla ja globaalisti, yksilön vaikutusmahdollisuudet.
<i>Keskeiset jännitteet</i>	Yhteisön etu – yksilönvapaus; välittäminen – välinpitämättömyys.	Huumeiden vastainen toiminta – luovuttaminen; huumeongelman vakavasti ottaminen – vähättely.	Oikeudenmukaisuus – itsekkyys; aitous – epäaitous.
<i>Keskeiset uhat</i>	Yksilökeskeiset arvot, vanhempien välinpitämättömyys lastensa hyvinvoinnista.	Ulkomainen huumerikollisuus, huumeiden vaarojen vähättely.	Globalisaatio, suomalaisen salliva alkoholikulttuuri.
<i>Pääasiallinen yleisö</i>	Vanhemmat, jotka ovat huolissaan huumeongelmasta, mutta joita se ei henkilökohtaisesti kosketa. Tavalliset lapset ja nuoret.	Huumeongelmasta huolestuneet aikuiset ja nuoret. Perheet, joita huumeongelma koskettaa.	Kulutus- ja päihdekritiiset nuoret ja nuoret aikuiset.
<i>Suhtautuminen kilpaileviin ongelmanmäärittelyihin</i>	Melko torjuva.	Torjuva.	Melko suvaitseva.
<i>Hallitseva argumentaatiotapa</i>	Moralisoiva, velvoittava, syyllistävä.	Rationalisoiva, pragmatistinen, ohjeistava.	Oikeudenmukaisuuteen vetoava, pohdiskeleva, yksilön vastuuta korostava.
<i>Vastuu huumeeksymyksestä</i>	Aikuisten muodostamalla yhteisöllä.	Jokaisella suomalaisella, myös nuorilla sekä käyttäjillä itsellään.	Itsenäisesti valintoja tekevällä yksilökuluttajalla.
<i>Huumeongelman keskeinen ratkaisumalli</i>	Moraalinen kontrolli: Kasvatusvastuun palauttaminen vanhemmille, yksilön valinnanvapauden rajoittaminen valtion ja paikallisyhteisön kontrollin kautta.	Järjestelmän kontrolli: Huumeongelman vakavuuden tunnustaminen, kontrollipolitiikan vahvistaminen, ehkäisevän huumeuuden resurssien merkittävä lisääminen.	Itsekontrolli: Ihmisten päihteiden käyttöä koskevien tiedollisten ja eettisten valmiuksien lisääminen.
<i>Poliittinen implikaatio</i>	Rajoittava huumeepolitiikka, paternalistinen yhteiskuntapolitiikka.	Rajoittava ja korjaava huumeepolitiikka.	Haittoja vähentävä huumeepolitiikka, kriittinen päihdepolitiikka.

9.2 Järjestöt julkishallinnon moraalisenä resurssina

Tarkastelemieni järjestöjen toiminnan legitimaatioperusta on kahtalainen. Toisaalta järjestöt tukeutuvat käytännön työssä hankittuun kokemukseensa, jonka perusteella ne toimivat *asiantuntijan asemassa* määriteltäessä huumeekysymyksen luonnetta. Toisaalta järjestöjen toiminnan taustalla on ajatus siitä, että ne edustavat *yhteisön jakamaa* tai jopa *universaalia moraalista*, jota huumeiden käyttö uhkaa. Järjestöt eivät juurikaan problematisoi sitä, miksi juuri he tekevät huumevalistusta. Huumeiden vastainen toiminta rakentuu valistusteksteissä tehtäväksi, jota kuka tahansa voi tehdä ja jota kaikkien tulisi omalta osaltaan tehdä.

Vahva tilanteenmäärittely, vallitseva huumeongelma, on järjestöille tärkeä, sillä se legitimoii niiden aseman. Järjestöjen keskeiset ongelmanmäärittelyt rakentuvat erilaisista yhteiskuntaa uhkaavista kehityskuluista, joissa huumeilla on tärkeä rooli. Järjestöjä yhdistäväksi uhkakuvaksi muodostuvat individualistiset arvot. *Yksilökulttuurin* ajattelua synnyttävän huumeiden käytön kaltaista vastuutonta ja itsekkästä toimintaa. Yksilökeskeisen ajattelun luoma välinpitämättömyys muodostuu myös esteeksi yhteisölliselle vastuulle, joka asettuu järjestöjen teksteissä avainasemaan huumeongelman ratkaisemisessa.

Toisaalta merkittävään asemaan teksteissä nousee jonkinlainen *globalisaation myytti* (Bourdieu 1998): ajatus ylikansallisen liikkuvuuden, talouden ja tiedonvälityksen vastaansanomattomasta uhkasta. Individualismin ja taloudellisen tehokkuuden ihanteiden muodostamaa uhkakuvaä käsitellään järjestöjen valistusteksteissä lähinnä kulttuurin tasolla. Ilmiöt eivät problematisoidu niiden välillisten seurausten, kuten hyvinvointipalvelujen alasajon ja työttömyyden, kautta. Havaintoni on samansuuntainen Marja Holmilan (2003) tuoreiden tutkimustulosten kanssa. Holmilan suomalaisille ehkäisevän päihdetyön kansalaisjärjestöille kohdistamassa kyselyssä päihdejärjestöt paikansivat suurimmat ongelmansa kulttuurin ja yleisen mielipideilmaston, eivät yhteiskuntarakenteen tasolle. Ehkäisevän päihdetyön keskeisinä uhkina pidettiin muiden päihdetyön toimijoiden päihdeasenteita sekä median nuorille antamaa huonoa esimerkkiä.

Huomion arvoista onkin se, että tarkastelemiени järjestöjen ongelmanmäärittelyssä syytä huumeongelmaan ei haeta yhteiskuntarakenteeseen palautuvista tekijöistä. Huumeongelma ei problematisoidu yleisen hyvinvoinnin käsitteen näkökulmasta vaan määrittyy *erillisongelmaksi*, jonka ratkaisuksi tarvitaan erityistoimia. (Vrt. Simpura 1991.) Tämä määrittely heijastuu järjestöjen teksteissä rakentuviin toimintaohjelmiin.

Vaikka huumeekysymys hahmottuukin huumeiden vastaisten järjestöjen teksteissä sekä yksilön, (paikallis)yhteisön, yhteiskuntajärjestelmän että globaalilla tasolla, huumeekysymyksen ratkaisumallit paikantuvat korostuneesti yksilö- ja yhteisötasolle. Kun huumeongelmaa käsitellään yhteiskuntarakenteen tasolla, ovat rakentuvat toimintaohjelmat pitkälti sidoksissa valtion harjoittamaan kontrollipolitiikkaan, jonka kohteena ovat ennen kaikkea yksilöt. Kun toimintamalleina huumeongelman ratkaisemiseksi esiintyvät erilaiset moraalisen kontrollin muodot, vastuu kohdistuu erityisen voimakkaasti kansalaisyhteisön tasolle. Myös silloin, kun huumeekysymystä tarkastellaan globaalisti, toimintaohjelmat ongelman ratkaisemiseksi kohdistuvat yhteisö- ja yksilötasolle.

Uuden julkishallinnon strategian kautta huumeongelma rakentuu siis yksilöiden ja yhteisöjen ongelmaksi. Kasvaneesta vastuusta huolimatta valinnanvapaus huumeekysymyksen ratkaisumallien suhteen saattaa olla näennäistä. Valtion harjoittama kontrollipolitiikka luo raamit sille, miten huumeiden suhteen voidaan toimia. Tällöin tilaa yhteisön tai yksilön omien tarpeiden ja edellytysten pohdinnalle jää vähän. (Vrt. Kaukonen 1998.)

Tärkeä havainto on, että huumeiden vastaiset kansalaisjärjestöt eivät asetu ongelmanmäärittelyjensä kautta julkishallinnon ja sen harjoittaman politiikan haastajiksi. Pikemminkin ne pyrkivät paikkaamaan sen toiminnassa mielestään ilmeneviä puutteita. Valistusjärjestöjen kriittinen potentiaali kohdistuu pois yhteiskuntajärjestelmästä kohti yksilöä ja markkinoita eikä siten aseta kyseenalaiseksi vallitsevaa poliittista hegemoniaa. Eräänä selityksenä tälle voidaan pitää sitä, että järjestöt ovat nivoutuneet toimimaan julkishallinnon osana ollen myös pitkälti taloudellisesti riippuvaisia siitä. Voidaan ajatella, että järjestöt ovat professionaalistuneet

julkishallinnon osaksi ja pysyttelevät omalla tontillaan puolustautuen kuitenkin asemalleen uhkaksi kokemiaan muutoksia vastaan.

Valtion ja kansalaisjärjestöjen työnjako ehkäisevässä huumetyössä vaikuttaa tarkoituksenmukaiselta ainakin kahdessa mielessä. Kannustaessaan – tai velvoittaessaan – kansalaisia yhteisölliseen huumeiden vastaiseen toimintaan järjestöt toimivat eräänlaisena *moraalisena äänenä* ammatillisen kantaa ottamattomuuden etiikan läpäisemän uuden kansanterveysajattelun yhteiskunnassa. Tähän mahdollisuuteen viittaa myös pääministeri Matti Vanhanen lokakuussa 2003 suomalaisen järjestöjohdon huipputapaamisessa pitämässään puheessa:

Yhtenäiskulttuurin aikaan ei tarvitse, eikä sinne voidakaan palata. Siksi yhteisöjen ja järjestöjen moraalinen ja aatteellinen, jopa vastakulttuurinen toiminta on merkityksellistä. On tärkeää, ettei menestyksen ja markkinoiden maailmasta tule uutta yhtenäiskulttuuria. Kansalaistoiminnan voima on moniäänisyydessä.

Toiseksi järjestöt hankkivat merkittävän osan ehkäisevän päihdetyön asiantuntija-toimintansa rahoituksesta vapaaehtoistyön, yksityisten lahjoitusten ja yhteistyöyri-
tysten kautta. Huumetyöstä tulee siten eräänlaista hyväntekeväisyyttä, jonka kustannuksiin valtion ei tarvitse kaikilta osin osallistua. (Vrt. Matthies 1996.)

Tarkastelemani järjestöt toimivat sekä *aineellisena että moraalisenä resurssina*, jonka kautta hallinto voi toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä. Samalla vaikuttaa siltä, että järjestöt eivät niinkään toimi kansalaisten edustajina hallinnon suuntaan: vastuu huumeongelmasta langetetaan yksilöille ja yhteisöille. Erilaisten uhkakuvien kautta rakentuva huumeongelma sekä sen ratkaisumallit palautuvat järjestöjen teksteissä yhteisölliseen moraalisiin ja yksilölliseen riskien hallintaan. (Vrt. Murto 2003.) Vaihtoehtoinen tapa määritellä huumeiden käyttöä olisi määritellä se yleisen hyvinvoinnin kautta problematisoituvaksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Siirtyminen erillisongelman määrittelykehyksestä hyvinvointikehykseen olisi tarkastelemilleni järjestöille – ja yhtä hyvin mille tahansa huumeikäntä toimijataholle – haastava tehtävä, sillä se edellyttäisi huumeikäntä kysymyksen laajempaa yhteiskuntapoliittista tarkastelua.

9.3 Onko huumeiden vastaisella valistuksella tulevaisuutta?

Tutkimissani valistusteksteissä huumeiden käytön haitalliset puolet korostuivat ja huumeiden käytön myönteiset puolet, kuten päihtymisen tuottama nautinto, jäivät pitkälti käsittelemättä. Tämä ei ole yllättävä tulos tarkasteltaessa huumeiden vastaisiksi tunnustautuvien järjestöjen tuottamia tekstejä. Kuitenkin se, että *huumeiden ongelmakäytön mallin hyväksyminen asettuu vastaanottajan yhteistyökykyisyyden ehdoksi*, on ongelmallista. Herää kysymys, haluavatko järjestöt keskittyä vain ensikokeilujen ehkäisyyn vai ovatko ne valmiita valistamaan myös sitä viimeaikaisten päihdetutkimusten valossa varsin laajaa nuorisjoukkoa, joilla on jo takanaan huumekeiluja tai satunnaista käyttöä? Valistusjärjestöillä on keskeinen rooli ehkäisevässä päihdetyössä, ja tähän rooliin kuuluu tietty vastuu. Lisäksi muistettava, että huumeiden käytön yleistyessä pitäytyminen huumeiden käytön haittoja korostavassa ongelmakehyksessä voi luoda valistukselle uskottavuusongelmia myös ensikokeilujen ehkäisemisen kannalta.

Tarkastelemieni valistusjärjestöjen pitäytyminen ongelmakäytön näkökulmassa vaikuttaa tarkoitukselliselta. Järjestöjen suhtautuminen hallitun, ei-haitallisen huumeiden käytön mahdollisuuteen on ristiriitainen ja ambivalentti. Ne ovat kuitenkin tiedostaneet ja joutuneet ottaman huomioon kompetenttien viihdekäyttäjien olemassaolon. Suhtautuminen tähän ryhmään on järjestöille ilmeisen vaikeaa, sillä se muodostaa uhkan järjestöjen keskeisille huumeongelmaa koskevalle määritellyille ja sitä kautta niiden toiminnan ja yhteiskunnallisen aseman legitimitetille.

Torjuva (EOPH ja IH) tai varauksellinen (YAD) suhtautuminen pätee myös muihin vaihtoehtoihin ongelmanmäärittelyihin. Järjestöt pyrkivät puolustamaan ennaltaehkäisevän päihdetyön oikeutusta sen tehokkuuteen kohdistuvia epäilyjä vastaan ja suhtautuvat varauksellisesti liberaalimman huume politiikan puolestapuhujiin. Haittojen vähentämisen suuntaus muodostaa uhkan järjestöjen toiminnan kannalta keskeiselle ehkäisevän huumetyön määritelmälle, johon kuuluu ehdoton kielteisyys kaikkea huumeiden käyttöä kohtaan. Erityisen ongelmalliseksi järjestöt kokevat haittojen vähentämisen silloin, kun se asemoituu rajoittavan huume politiikan ideologiseksi vastapainoksi.

Järjestöt pohtivat mahdollisuuksia kontrolloida yhteiskunnallista huume keskustelua siten, että niiden ongelmanmäärittelystä poikkeavat kannat eivät saisi liikaa painoarvoa. Avoimen huume keskustelun rajoittamisen keinoiksi rakentuvat valistusteksteissä muun muassa Internetin huume keskustelujen sensurointi sekä yleisemmällä tasolla tiedotusvälineiden saattaminen huumeiden vastaiseen rintamaan. Näiden pyrkimysten ymmärretään kuitenkin olevan ongelmallisia, eivätkä ne muodosta yhtenäistä toimintaohjelmaa.

Valistusjärjestöt voivat suhtautua vaihtoehtoisin tilanteenmäärittelyihin muutamalla eri tavalla. Ne voivat pyrkiä hiljentämään toisinajattelijat tai vaieta tyystin niiden olemassaolosta. Toisaalta järjestöt voivat pyrkiä heikentämään omalle ongelmanmäärittelylleen vastakkaisten näkemysten painoarvoa oman argumentaationsa kautta. Järjestöjen tapa reagoida huume keskustelun toisinajattelijoihin vaikuttaakin painottuvan yhä enemmän jälkimmäiseen vaihtoehtoon: ne ymmärtävät, että yritykset palata ajassa taaksepäin ja asettaa rajoituksia julkiselle keskustelulle ja tiedonvälitykselle ovat tuomittuja epäonnistumaan. Tarkastelemissani valistusteksteissä on havaittavissa merkkejä siitä, että järjestöt olisivat hyväksymässä avoimen tiedonvälityksen osaksi toimintaympäristöään. Parhaimmillaan järjestöt pyrkivät kääntämään uudenlaisen keskustelu ympäristön omaksi edukseen, esimerkiksi kannustamalla jäseniään osallistumaan Internet-keskusteluun huumeista.

Profiloituminen nimenomaan huumeiden vastaisiksi järjestöiksi aiheuttaa tarkastelemieni järjestöjen toiminnalle nähdäkseni tiettyjä ylitsepääsemättömiä rajoituksia. Huumeiden käytön negatiivisiin puoliin keskittyminen on valinta, joka voidaan valistuksessa toki tehdä. Voidaan ajatella, että valistajan tehtävä on nimenomaan varoittaa huumeiden käytön riskeistä, eikä kertoa esimerkiksi huumeiden tuottamasta nautinnosta. Mikäli järjestöt haluavat pitäytyä huumeiden vastaisuudessa siten, että huumeiden käyttöä käsitellään vain sen aiheuttamien haittojen näkökulmasta, tulisi niiden kuitenkin tehdä yleisölleen selväksi heti kättelyssä, että valistuksessa ei käsitellä huumeiden käytön ilmiötä kokonaisuudessaan. (Vrt. Soikkeli 2002, 78.) Mikäli valistuksessa halutaan lähestyä huumeiden käytön ilmiötä monipuolisesti, päihtymisestä tavoiteltavan nautinnon sekä sosiaalisten käyttökontekstien merkityksen pohdinnan nostaminen huumeiden käytön terveys-

vaikutusten tarkastelun rinnalle ovat keinoja kehittää huumevalistusta yleisönsä tietopohjaa ja ajattelukykyä kunnioittavalle tasolle.

Tuukka Tammi (2002, 268–269) toteaa suomalaisen huume politiikan vaihtoehtoisia tulevaisuudennäkymiä hahmottelevassa artikkelissaan, että haittojen vähentämisen periaatteiden mukaisessa huumevalistuksessa ”ensisijaisia ovat sellaiset viestit, joissa lähdetään oletuksesta siitä, että suuri osa nuorista kokeilee huumeita kaikesta huolimatta, ja valistuksella neuvotaan välttämään kaikkein riskialttiimpia käyttötapoja”. Tällainen näkökulma on tällä hetkellä varsin suosittu huume tutkimuksen piirissä. Haittoja vähentävän näkökulman esille tuominen on ymmärrettävissä pyrkimyksiksi luoda vastapainoa vallitsevalle, pääosin rajoittavalle huume politiikalle. Se on siten paitsi käytäntöä myös ideologista toimintaa. (Vrt. Hurme 2002.)

Mielestäni olisi aiheellista pohtia, missä laajuudessa arvovapaata, vapaaseen tiedonsaantiin perustuvaa haittojen vähentämisen ideologiaa voidaan huumevalistuksessa soveltaa. On ongelmallista, jos lapset ja nuoret valistuksen yleisönä oletetaan liioitellun rationaalisiksi ja huume tietoisiksi. Vaikka nykyajan nuoret ovat varmasti tiedostavia ja heillä on hyvät edellytykset hankkia itsenäisesti tietoa muun muassa Internetistä, on sekä huumevalistuksessa että huume tutkijoiden kannanotoissa ajoittain esiintyvä ajatus nuorten ylivertaisesta kyvykkyydestä käsitellä päihteiden käyttöä nähdäkseni liioiteltu.

Koherentin ja informoidun mielipiteen muodostaminen huumeiden – tai minkä tahansa päihteen, kuten alkoholin – käytöstä on haastava tehtävä sekä nuorelle että aikuiselle. Pelkän lisääntyneen tietopohjan ehkäisevästä vaikutuksesta yksilön huumeiden käyttöön ei ole takeita. Lisäksi on muistettava, että päihteiden käyttöön liittyy *myyttisiä ulottuvuuksia* (esim. Sulkunen 2002), eikä ilmiötä ole siten mielekästä tarkastella vain rationaalisella tasolla. Huumevalistuksen onnistumisen edellytykseksi voidaankin nähdä paitsi vastaanottajan *rationaalinen* hyväksyntä, myös hänen *emotionaalinen* ja *rituaalinen* sitoutumisensa. Yhteisön jaettuihin arvoihin ja moraaliin vetoaminen on siksi mielestäni perusteltu ja välttämätönkin huumevalistuksen lähestymistapa. Sen käyttäminen edellytyksenä on, että valista-

ja tuo omat moraaliset lähtökohtansa avoimesti julki, muttei pyri laatimaan niiden perusteella yleispäteviä sääntöjä. (Vrt. Holmila 1997; Sulkunen 1998.)

Tarkastelemani huumeiden vastaiset kansalaisjärjestöt profiloituvat sisäisesti melko koherenteiksi keskustelijoiksi: niillä on kullakin oma johdonmukainen tyylinsä välittää viestiään. Järjestöillä on tässä mielessä hyvät edellytykset täydentää toisiaan yhteiskunnallisina keskustelijoina ja toimia siten osana moniarvoista ehkäisevää päihdetyötä. Vaikuttaa myös siltä, että erilaiset huumevalistuksen argumentaation tavat – tässä rationalisoiva, moralisoiva ja oikeudenmukaisuuteen vetoava – tukevat parhaassa tapauksessa hyvin toisiaan.

Ehkä merkittävimmäksi tarkastelemieni valistusjärjestöjen tulevaisuuden haasteeksi muodostuu huumeiden ongelmankäytön malliin kriittisesti suhtautuvien tahojen, kuten viihdekäyttäjien, tavoittaminen sekä dialogiin ryhtyminen haittoja vähentävää suuntausta edustavien huumeekentän toimijoiden kanssa. Haaste sisältää epäilemättä järjestöjen moraalisen ja asiantuntijan auktoriteetin vaarantumisen riskin. Toisaalta siihen vastaaminen saattaa jopa muodostua järjestöjen toiminnan jatkuvuuden kynnyskysymykseksi. Nähtäväksi jää, ottavatko järjestöt haasteen vastaan.

Lähteet

Ahlström, Salme, Metso, Leena & Tuovinen, Eeva-Liisa (2001): *ESPAD 1995 and 1999 Country Report – Finland*. STAKES/Themes from Finland1/2001.

Alapuro, Risto (1995): *Kansalaisjärjestöt ja valtio*. Teoksessa Kantola, Mika; Lehtonen, Juha-Pekka ja Liuskari, Markku (toim.): *Murroksia. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja 23*. Pieksämäki: Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto.

Barth, Jürgen & Bengel, Jürgen (2000): *Prevention through fear? The state of fear appeal research*. Research and Practice of Health Prevention, Volume 8. Cologne: Federal Centre for Health Education (FCHE).

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1998): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.

Blumer, Herbert (1971): *Social problems as collective behavior*. Social Problems: 18, 286–306.

Bourdieu, Pierre (1998): *Acts of Resistance. Against the New Myths of Our Time*. Polity: Cambridge.

Christie, Nils ja Bruun, Kettil (1986): *Hyvä vihollinen. Huuhausainepolitiikka Pohjolassa*. Espoo: Weilin+Göös.

Cohen, Julian (1996): *Drug Education: Politics, Propaganda and Censorship*. The International Journal of Drug Policy 7:3, 153–157.

Dean, Mitchell (1999): *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.

Drucker, Ernest (1995): *Harm Reduction: A Public Health Strategy*. Current Issues in Public Health. 1, 64–70.

Euroopan unionin neuvosto (1999): *Euroopan unionin huumausainestrategia (2000 – 2004)*. Bryssel: Euroopan unionin neuvosto. URL: <http://register.consilium.eu.int/pdf/fi/99/st12/12555-r3fi9.pdf> (16.9.2003).

Garland, David (2001): *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.

Hakkarainen, Pekka (1992): *Suomalainen huumeekysymys. Huumausaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 42.

Hakkarainen, Pekka (2002): *Huumekulttuurin muutos ja huumekuolemat*. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus.

Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2003): *Huumeiden käytön uusi sukupolvi*. *Yhteiskuntapolitiikka* 68:3, 244-256.

Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2001): *Onko huumeiden käytön yleistymisen taittumassa? – Vuoden 2000 huumeekyselyn tulokset*. *Yhteiskuntapolitiikka* 66:3, 277–283.

Hakkarainen, Pekka & Törrönen, Jukka (2002): *Huumeet ja hyvinvointivaltiollisen kehityksen muutos lehtien pääkirjoituksissa*. *Yhteiskuntapolitiikka* 67:6, 539–551.

Heiskala, Risto (2000): *Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Hippi, Kari (2001): *Päihhteet ja valistus*. *Yhteiskuntapolitiikka* 66:6, 558–566.

Holmila, Marja (2003): *Kansalaisjärjestöt päihdehaittojen ehkäisijöinä*. Teoksessa *Järjestöt ehkäisevän päihdetyön toimijoina. Näkökulmia kehittämiseen*. Ter-

veyden edistämisen keskuksen julkaisuja 10/2003. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus ry.

Holmila, Marja (toim.) (1997): *Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy*. Stakes: Tutkimuksia 122.

Hurme, Toivo (2002): *Haittojen vähentämisen käsitteellinen ongelmallisuus huumeapolitiikassa*. Yhteiskuntapolitiikka 67:5, 415–422.

Jaatinen, Jaana (2001): *Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvajina*. Helsinki: Stakes raportteja 251.

Karvonen, Erkki (2000): *Imagon rakennusta vai maineenhallintaa?* Teoksessa Aula, Pekka ja Hakala, Salli (toim.): *Kolmet kasvot. Näkökulmia organisaatiaviestintään*. Helsinki: Loki-kirjat.

Kaukonen, Olavi (1998): *Valtiollisesta yhteisölliseen huumausainekontrolliin?* Yhteiskuntapolitiikka 63:2, 152–162.

Lyman, Donald & Millich, Richard (ym.) (1999): *Project DARE: No Effects at 10-Year Follow-Up*. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 67:4, 590–593.

Manderson, Desmond (2001): *Muodonmuutoksia. Ristiriitaiset symbolit huumeiden sosiaalisessa rakentumisessa*. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): *Pyhä huume-sota. Huume-politiikan pelkoja ja utopioita*. Helsinki: Vihreä sivistysliitto ry.

Matthies, Aila-Leena (1996): *Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot*. Teoksessa Matthies, Aila-Leena; Kotakari, Ulla & Ny-lund, Marianne (toim.): *Välittävät verkostot*. Jyväskylä: Vastapaino.

Murto, Lasse (2003): *Ihmiskeskeinen sosiaalipolitiikka on eräs ehkäisevän päihdetyön keino*. Teoksessa *Järjestöt ehkäisevän päihdetyön toimijoina. Näkökulmia*

kehittämiseen. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 10/2003. Helsinki: Terveyden edistämisen keskus ry.

Nuorten huumeiden käytön ehkäisymikunnan mietintö (2000). Komiteamietintö 2000:3. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Onnela, Tapio (2001): *Huumeet ja huumekontrolli historian näkökulmasta*. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): *Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita*. Helsinki: Vihreä sivistysliitto ry.

Partanen, Juha (2002): *Huumeet maailmalla ja Suomessa*. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus.

Petersen, Alan & Lupton, Deborah (1996): *The New Public Health. Health and Self in the Age of Risk*. London: Sage.

Piispa, Matti (2002): *Jätetäänkö nettikeskustelut huumeista liberaaleille?* Tiimi 2, 12–13.

Piispa, Matti & Tammi, Tuukka (2002): *Kirja-arvio teoksesta Soikkeli, Markku: Miten puhua huumeista*. Yhteiskuntapolitiikka 67:6, 610–612.

Rantala, Kati (2003) *Drug prevention as coordination. The vicious circle of devolving responsibility in primary prevention*. Ilmestyy lehdessä *Drugs: education, prevention and policy*.

Rantala, Kati (2002): *Utopioista todellisuuteen – huumeiden käytön virtuaaliuupiat*. Mediumi 1.2. URL: <http://www.m-cult.net/mediumi/article.html?articleId=45> (16.9.2003).

Rantala Kati; Salasuo, Mikko ja Soikkeli, Markku (2003): *Elämyksiä ja draamaa huumevalistuksessa. Ajattelun muokkaamisesta ajattelun virittämiseen*. Julkaisematon käsikirjoitus.

Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (2003): *The Communitarian Preventive Paradox: preventing substance misuse without the substance*. *Critical Social Policy* 23: 4, 477-479.

Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka ym. (2001): *Carpe diem! Klaari Helsinki - projektin kolmas arviointiraportti 19.3.2002: toteutus ja suositukset*.

Rantanen, Teemu (2002): *Huumeiden käytön porttiteoria. Selitysmalli vai käyttöteoria?* *Janus*: 3, 250–265.

Reinarman, Craig (1994): *The Social Construction of Drug Scares*. Teoksessa Adler, Patricia & Adler, Peter: *Constructions of Deviance: Social Power, Context and Interaction*. Wadsworth Publishing Company.

Rose, Nikolas (1999): *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*. Cambridge University Press.

Rosenbaum, Marsha (2002): *Safety First. A Reality-Based Approach to Teens, Drugs and Drug Education*. Drug Policy Alliance. URL: <http://www.drugpolicy.org/docUploads/safetyfirst.pdf> (16.9.2003).

Ruohonen, Marita (2003): *Järjestöt vapaaehtoistoiminnan areenoina ja mahdollistajina*. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.): *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveystieteiden uudella vuosituohannella*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salakari, Juhani (2001): *Huumeiden merkityksistä psykiatrian kannalta*. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): *Pyhä huumesota*. Helsinki: Vihreä sivistysliitto.

Salasuo, Mikko (2000): *Miksi nuoret eivät usko valistukseen?* *Tiimi*: 5, 9–11.

Salasuo, Mikko & Rantala, Kati (2002): *Huumekentän ulottuvuudet: viihdekäyttö ajankuvana*. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus.

Salasuo, Mikko & Seppälä, Pauliina (2001): *Aaltoja vai vedenpinnan pysyvää nousua?* Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): *Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita*. Helsinki: Vihreä sivistysliitto ry.

Sarvanti, Tapani (1997): *Huumepolitiikka ja oikeudenmukaisuus*. Tutkimuksia 83. Stakes.

Seppälä, Pauliina (2003): *Havaintoja huumeista. Tutkimus uusien huumeilmiöiden varhaisena tunnistajana*. Stakes: Raportteja 275.

Seppälä, Pauliina (2001): *Kielletyt aineet ja niiden merkitys teknokulttuurissa*. Teoksessa Onnela, Tapio (toim.): *Pyhä huumesota. Huumepolitiikan pelkoja ja utopioita*. Helsinki: Vihreä sivistysliitto ry.

Siisiäinen, Martti (2002): *Yhdistyslaitos vuosituhannen vaihteessa*. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim.): *Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille*. Jyväskylä/Keuruu: PS-kustannus.

Siisiäinen, Martti (1996): *Yhteiskunnalliset liikkeet, yhdistykset ja hyvinvointivaltio*. Teoksessa Matthies, Aila-Leena; Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): *Välittävät verkostot*. Jyväskylä: Vastapaino.

Simpura, Jussi (1991): *Kuka päättää, mitkä ovat sosiaalisia ongelmia?* Sosiaalinen aikakauskirja 85, 5–14.

Simpura, Jussi & Tigerstedt, Christoffer (1999): *Talous, terveys, järjestys. Sosiaalisten ongelmien kilpailevat tarkastelukehukset*. Yhteiskuntapolitiikka 64:5–6, 423–434.

Skager, Rodney (2003): *Research Supporting Alternatives to Current Drug Prevention Education for Young People*. Drug Policy Alliance.

http://www.drugpolicy.org/library/skager_drug_ed2003.cfm (16.9.2003).

Skager, Rodney (2002): *Harm Reduction Prevention Policy: A Public Health Perspective on High-Risk Youth Behavior*. Esitelmä Winter School in the Sun -

konferenssi, Brisbane, Australia. 3.7.2002. URL:

http://www.drugpolicy.org/library/skager_brisbane_2002.cfm (16.9.2003).

Soikkeli, Markku (2002): *Miten puhua huumeista*. Stakes.

Springer, Alfred (1998): *Country Reports: An Overview, Including Some Remarks about Socio-Cultural Determinants of Primary Prevention and its Evaluation*.

Teoksessa Springer, Alfred & Uhl, Alfred (toim.): *Evaluation Research in Regard to Primary Prevention of Drug Abuse*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Sulkunen, Irma & Alapuro, Risto (1987): *Raittiusliike ja työväestön järjestäytyminen*. Teoksessa Alapuro, Risto; Liikanen, Ilkka; Smeds, Kerstin ja Stenius,

Henrik (toim.): *Kansa liikkeessä*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Sulkunen, Pekka; Rantala, Kati & Määttä, Mirja (2003): *Kantaa ottamattomuuden etiikka ja ehkäisevän päihdetyön ongelma kulutusyhteiskunnassa – esimerkkinä Klaari-projekti*. Julkaisematon käsikirjoitus.

Sulkunen, Pekka & Warpenius, Katariina (2000): *Reforming the Self and the Other: the Temperance Movement and the Duality of Modern Subjectivity*. *Critical Public Health*: 10: 421–438.

Sulkunen, Pekka (2002): *Between Culture and Nature: Intoxication in Cultural Studies of Alcohol and Drug Use*. *Contemporary Drug Problems* 29. 253–276.

Sulkunen, Pekka (1998): *Alkoholipolitiikan etiikka saturoituneessa yhteiskunnassa*. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.): *Moderniteetti ja moraali*. Helsinki: Gaudeamus.

Sulkunen, Pekka (1991): *Suurten projektien loppu*. Alkoholipolitiikka 56:3

Tammi, Tuukka (2002): *Onko Suomen huume politiikka muuttunut?* Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus.

Törrönen, Jukka (2002): *Lehdistön huume poliittinen asemoituminen vuosina 1993–2000*. Yhteiskuntapolitiikka 67:6, 523–538.

Törrönen, Jukka (2000): *Subjektiposition asema empiirisessä sosiaalitutkimuksessa*. Sosiologia 37:3, 243–255.

Törrönen, Jukka (1999): *Juomisen vapaus ja vastuu. Sosiosemiotittinen analyysi alkoholipoliittisesta liberalismista maallikkoajattelussa*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia.

Uchtenhagen, Ambros & Okulicz-Kozaryn, Katarzyna (1998): *Evaluating Drug Prevention: An Introduction*. Teoksessa Springer, Alfred & Uhl, Alfred (toim.): *Evaluation Research in Regard to Primary Prevention of Drug Abuse*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Uhl, Albert (1998): *Evaluation of Primary Prevention in the Field of Illicit Drugs. Definitions, Concepts, Problems*. Teoksessa Springer, Alfred & Uhl, Alfred (toim.): *Evaluation Research in Regard to Primary Prevention of Drug Abuse*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Vaalien kärkiteema: sairaanhoito. Helsingin Sanomat 3.2.2003.

Vanhanen, Matti (2003): *Uudistuva Euroopan unioni kansalais- ja järjestötoiminnan kannalta*. Järjestötoiminnan huipputapaaminen: Kansalaistoiminnan mis-

sio 2000-luvun alun Suomessa. Helsinki 15.10.2003. URL:
www.vnk.fi/vn/liston/base.lsp?r=43799&k=fi&old=376 (8.11.2003).

Varamäki, Ritva (2003): *Saatteeksi*. Teoksessa *Järjestöt ehkäisevän päihdetyön toimijoina. Näkökulmia kehittämiseen*. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 10/2003.

Warpenius, Katariina (2002): *Kuka ottaisi vastuun? Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi*. STAKES: Raportteja 270.

Vasama, Jouko (2003): *Esipuhe*. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.): *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhanalla*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vertio, Harri (2003): *Järjestöt asiantuntijoina*. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.): *Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhanalla*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virtanen, Ari (2003): *Huumausainetilanne Suomessa 2002*. Tilastoraportti 2/2003. Helsinki: Stakes.

Virtanen, Ari (2001): *Huumausainetilanne Suomessa 2000*. Tilastoraportti 1/2001. Helsinki: Stakes.

Zinberg, Norman (1984): *Drug, Set and Setting. The Basis of Controlled Intoxicant Use*. New Haven and London: Yale University Press.